خدا آفرین

تورکجه-فارسی
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۷، شمارگان مسلسل۱۶۳، سال پانزدهم ، ماهنامه ،قیمت ۵۰۰۰ تومن

روز جهانی کارگر مبارک باد



شماره مسلسل ۱۶۳ اردیبهشت و خرداد۱۳۹۷ / ۱۰۲ صفحه

مدیر مسئول ، سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

مدیر داخلی:علی محمد نیا

ائدیتور و خبرنگاران: رکسانا کافی،فرید ستاری فر ،فیروز اسدی

زمینه مجله:

فرهنگی؛مسایل اجتماعی؛معلیمات عمومی؛طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛تحلیلی؛خبری؛ اطلاع رسانی؛پژوهشی

گستره توزیع:آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛وتهران

آدرس چاپخانه:تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ٦٦٤٩٣٠٨٤ - 09192281916

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت world به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو جلد همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه:**یک سال ۶۰۰۰۰ و شش ماه ۴۰۰۰۰ هزارتومان به شماره کارت بانک تجارت ۶۲۷۳۵۳۳۰۱۰۳۸۸۷۰۷ به نام حسین شرقی دره جک واریز نمایید.**

KHUDAFARIN

Cultural and social monthly magazin managing Director concessioner and chief Editor:Dr.HÜSSEIN SHARGHIDAREJAK(SOYTURK)

TİRAJ 5000

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi,İctimayi,mədəni Dərgi

Təsissçi və Baş Redaktor: Dr.HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

say 163-il-2018. Tehran.15-Cİ İL

---

https:// telegram.me/xudaferin

khudafarin@yahoo.com

WWW.KHUDAFARİN.İR

تیراژ 5000 ، قیمت 5000 تومن



خداآفرین ۱۶۳

ایچینده کیلر:

روز جهانی کارگر----------۲

صفی الدین اورموی----------۵

سئچیلمیش دوشونجه لر----------۱۱

زبان ادبی ملا پناه واقف----------۱۵

گنجعلی صباحی نین "حیات فاجیعه لی" پووئستی--۲۰

بیر شاعیرین دویغولاری----------۲۶

تاریخین کوسوفلاری----------۲۹

عجب بیلسم بنی شیدا قیلا کیم----------۳۹

ستار گول محمدی حاقیندا----------٤٥

آذربایجان دموکراتیک جمهوریتی دورون ادبی ..---٤٨

سوسیال شبکه لردن----------۵۹

افشارلار کیم دی----------۷۲

گردنه حیران و حیران شدگان نو یافته----------۷۴

شعریمیز----------۶۹

روزِ جهانیِ کارگر یا روزِ کارگر
DÜNYA İŞÇİ GÜNU

مدیر مسئول دکتر حسین شرقی دره جک سوی تورک
Sorumlu müdir:Dr.HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)



روزِ جهانیِ کارگر

روزِ کارگر International Workers' Day یک جشن و مراسمی کارگری و از سویِ طبقاتِ کارگر است که هر ساله در *روزِ اول ماهِ مِه* برگزار می‌شود.

حزب‌های کمونیست، سوسیالیست و آنارشیست و اتحادیه‌های کارگری در بسیاری از کشورهای جهان این روز را با برگزاری تظاهرات وراهپیمائی‌های خیابانی برگزار می‌کنند.

این روز، یادمانِ شورشِ کارگران آمریکایی در اول ماه مه ۱۸۸۶ در شیکاگو است.

ده‌ها سال است که به این مناسبت در این روز، در کشورهای مختلف(بهاستثنای ایالات متحده، کانادا و چند کشور کوچک) مراسم ویژه برگزار می‌شود. ایالات متحده و کانادا نخستین دوشنبه هر سپتامبر (شهریور ماه) را به عنوان «روزکارگر» برگزار می‌کنند.

مناسبت اول مه به عنوان روز کارگر به این لحاظ بوده است که در چهارم ماه مه سال ۱۸۸۶، و در چهارمین روز اعتصاب و تجمع کارگران آمریکایی در شهر شیکاگو، پلیس به روی آنان آتش گشود که شماری کشته، عده‌ای مجروح و بعداً چهارتن نیز اعدام شدند. کارگران اعتصابی خواستار تعدیل شرایط کار و کاهش ساعات روزانه کار از ده ساعت به ۸ ساعت بودند. قرار بود که اول ماه مه ۱۸۸۶ در آمریکا (ایالات متحده)، کاهش ساعات کار به هشت ساعت در روز، به اجرا درآید که چنین نشد و در نتیجه، کارگران در گوشه و کنار این کشور دست به تظاهرات زدند و در یک‌هزار و دویست کارخانه و کارگاه، اعتصاب صورت گرفت. شمار کارگران معترض شهر شیکاگو بیش از سایر شهرها و حدود ۹۰ هزار تن بود. در چهارمین روز تظاهرات شیکاگو، کارگران اعتصابی و هوادارانشان در «میدان بیده = Haymarket» جمع شده و از اینجا به حرکت درآمده بودند. سخنرانان آنان بر یک گاری بزرگ سوار بودند و شعار می‌دادند. پس از طی مسافتی، پلیس اطراف این گاری (چهارچرخه) را گرفت و خواست که تظاهرکنندگان متفرق شوند که

ناگهان انفجاری صورت گرفت، یک مأمور پلیس کشته شد و چند کارگر و پلیس نیز مجروح شدند. این حادثه سبب شد که پلیس دست به تیراندازی به سوی جمعیت بزند و کشتار صورت گیرد. آمار کشته‌شدگان اعلام نشده‌است ولی اسامی انبوه مجروحان در دست است. پلیس با اعمال خشونت موفق شد جمعیت را پراکنده‌سازد. در پی این حادثه، هشت تن به عنوان مسبّب دستگیر شدند که پنج نفر از آنان کارگر مهاجر آلمانی و یکی هم آلمانی تبعه آمریکا بود. دادگاه یکی از این دستگیرشدگان را به ۱۵ سال حبس محکوم کرد و بقیه محکوم به اعدام شدند که فرماندار ایالت مجازات دو تن از آنان را به حبس ابد تخفیف داد. یکی از محکومان به اعدام، پیش از اجرای حکم خودکشی کرد و چهار نفر دیگر به دار آویخته شدند.

با رسیدن اخبار مربوط به این تظاهرات، کشتار و اعدام به سایر کشورها، در گوشه و کنار جهان مراسم یادبود برگزار و هر سال هم تکرار شد که به تدریج اول ماه مه، روز جهانی کارگر عنوان گرفت.

چون اعدام‌شدگان شیکاگو عمدتاً آلمانی بودند، در سال ۱۹۳۳ حزب نازی آلمان روز اول ماه مه

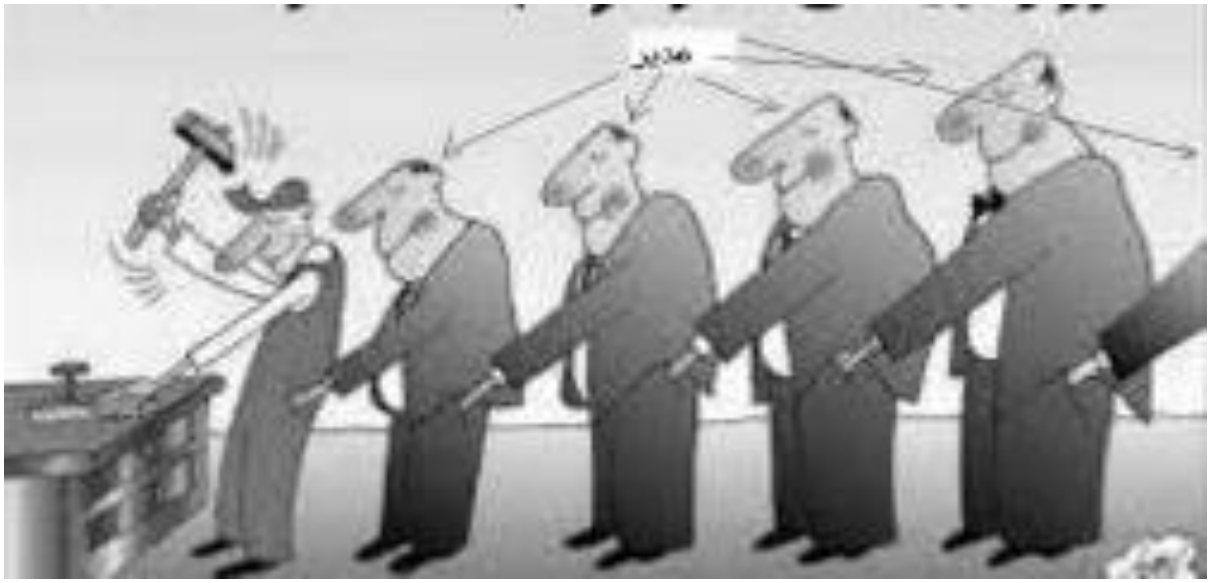

را روز ملی و تعطیل عمومی اعلام کرد.

روز اول ماه می در سرتاسر هند به افتخار اله بهار و جشنواره باروری، جشن گرفته می‌شود. این روز همچنین یادآور روز بین‌المللی کارگر هست که اهمیت تاریخی دارد. این روز همچنین روز معترضان سیاسی ست. روز اول ماه می غیر از این روز جشن قدیسین هست. برای سازمان دادن کارگران، این روز در بسیاری از کشورها، تعطیل عمومی ست.

روز اول ماه می به عنوان روز کارگر منشأ این روز، جنبش کارگری آمریکا در اواخر قرن نوزدهم است. تاریخ این حرکت به اول ماه می ۱۸۸۶ میلادی بازمی‌گردد. در این روز تعداد زیادی از کارگران آمریکایی دست به اعتصاب زدند و خواستار یک روز کاری استاندارد و هشت ساعته شدند. در چهارم ماه مه در میدان هی مارکت شیکاگو یک بمب پرتاب شده توسط یک انقلابی، منجر به مرگ ده‌ها نفر (از جمله چند افسر پلیس) و زخمی شدن بیش از ۱۰۰ نفر شد.

این تظاهرات نتیجه فوری دریافت نکردند، اما مؤثر واقع شدند. پس از آن، هشت ساعت کار در روز عرف بسیاری از کشورها در سراسر جهان شد. از این رو این روز به عنوان روز تظاهرات، راهپیمایی، و سخنرانی انتخاب شد. این روز در اکثر ایالات متحده، روسیه و دیگر کشورهای کمونیستی تعطیل است. در هند، روز اول ماه مه نیز یک روز تعطیل عمومی اعلام شد.

اولین جشن روز اول ماه مه در هند در مدرس توسط حزب کارگر کیسان هندوستان در ۱ مه سال ۱۹۲۳ برگزار شد. نیز اولین بار بود که پرچم قرمز در هند مورد استفاده قرار گرفت. چتار سینگاراویلو رهبر حزب بزرگداشت روز اول ماه مه را در دو محل در سال برگزار کرد. ۱۹۲۳. یک جلسه در ساحلی روبروی دادگاه عالی مدرس برگزار شد، نشست دیگر در ساحل تریپلیکن برگزار شد. روزنامه «هندو»، از مدرس گزارشی منتشر کرد.

حزب کار کیسان جشن روز اول ماه مه را در چنای معرفی کرد. رفیق سینگاراولار رئیس نشست بود و قطعنامه‌ای مبنی بر این که دولت باید روز اول ماه مه را به عنوان یک روز تعطیل اعلام کند، به تصویب رسید. رئیس حزب اصول غیر خشونت‌آمیز حزب را توضیح داد. یک درخواست برای کمک مالی نیز وجود داشت. تأکید شده بود که کارگران جهان باید برای رسیدن به استقلال، متحد باشند.

روز اول ماه مه، یک بانک در سراسر کشور و تعطیلات عمومی در هند است. تعطیلات به جنبشهای کارگری برای احزاب سیاسی کمونیست و سوسیالیست گره خورده است. در ماهاراشترا و گجرات، رسماً به نام روز ماهاراشترا و روز گجرات بود، چرا که در این روز در سال ۱۹۶۰ هر یک استقلال خود را پس از جدا شدن از ایالت قدیمی بمبئی بر اساس خطوط زبانی، به دست آوردند.

روز کار در تاریخ اول مه در بسیاری از کشورها در سراسر جهان جشن گرفته می‌شده است و هنوز هم اغلب، روزی برای اعتراضات و تظاهرات است. در این روز، سازمان‌های مختلف کارگری در سراسر کشور در قالب گروه، به برگزاری مسابقات مختلف برای کودکان طبقه کارگر می‌پردازند. با این حال، در سال‌های اخیر، مراسم این روز، شکل تازه‌ای گرفته که در آن کارگران و اتحادیه‌های کارگری خواستار حفاظت از منافع خود و و دادن وجه انسانی به اصلاحات اقتصادی هستند. نامگذاری شد.

این روز در کشور ما در روز ۱۱ اردیبهشت ۱۳۲۵ (اول ماه مه ۱۹۴۶ میلادی) تظاهرات کارگران در کرمانشاه مورد حمله پلیس قرار گرفت. در این تظاهرات ۱۴ کارگر کشته و ۱۲۰ کارگر زخمی شدند. این کارگران نخستین جانباختگان اول ماه مه در ایران هستند.



صفی الدین اورموی



حاضیرلادی : دکتر حسین شرقی

صفی الدین اورموی منشاجه آذربایجان تورکلریندن اولان، شرق عالمینده ایستعدادلی موسیقیچی و ماهیر خطات کیمی بؤیوک شؤهرت قازانمیش عالیم.

حیاتی

شرق دونیاسی نین ان مشهور موسیقیچی و موسیقیشوناسلاریندان سایبلان صفی الدین عبدالمومن بن یوسیف بن فاخیر اورموی آذربایجانین قدیم مدنیت مرکزی اورمییا شهرینده ۱۲۱۶-جی ایلده آنادان اولموشدور.

ایلک تحصیلینی اؤز وطنینده آلمیش، موسیقی ساوادی نین الیفباسینی و اوددا چالماغی دا بورادا اؤیرنمیشدیر. سونرادان عرب خیلافتی نین پایتاختینا، بوتون یاخین و اورتا شرقین علم و مدنیت مرکزی اولان افسانوی باغداد شهرینه گلرک، دورونون ان یاخشی اونیوئرسیتئتلریندن سایبلان " مستنصرییه " ده تحصیلینی داوام ائتدیرمیشدیر.

او، بورادا فلسفه نین، منطیقین، طیببین، ریاضیاتین، آسترونومییانین و دیللرین اساسلاری ایله تانیش اولور. موسیقی صنعتینی اؤیرنمکده داوام ائدن صفی الدین خطاتلیقدا دا بؤیوک اوغور قازانیر. تصادوفی دئییل کی، اولجه او، موسیقی ساحه سینده دئییل، خطات کیمی شؤهرت تاپیر و عباسیلر سولاله سی نین سون نومایندە سی خلیفه المعتصمین سارایینا دعوت اولونور. آز واختدا خلیفه نین یاخین احاته سینه داخیل اولان صنعتکار بیر مودتدن سونرا سارای کیتابخاناسی نین رهبری و باش خطات تعیین اولونور. کیتابلارین اوزونو کؤچورمک و کیتابخانا رهبرلیگی صفی الدینی موسیقی تحصیلینی داوام ائتدیرمکدن یاییندیرمیر، عکسینه زنگین کیتاب خزینه سینده او، اؤز بیلیگینی آرتیریر، ائلجه ده سارایداکی قبوللار زامانی عود چالماسی ایله هامی نین رغبتینی قازانیر.

اونون عود چالغیسی باره ده بیر نئچه افسانه وار. بیر افسانه ده دئییلیر کی، قیرخ گون سوسوز قالان دوه نی آرخا بوراخیرلار. بو زامان تصادوفن صفی الدین اورالاردا عود چالیرمیش. دوه آرخا چات هاچاتدا عودون سسینی ائشیدیب آیاق ساخلاییر. صفی الدین چالغیسینا آرا وئردیکجه، دوه سویا دوغرو دارتینیر، او، چالغیسینی داوام ائدینجه، دایانیر. آرتیق اوچونجو موسیقی

پارچاسی چالینداندا دوه نین گؤزلریندن یاش آخیردی.

دانیشیلان باشقا بیر احوالات صفی الدنین مشهور باغداد باغلاریندان بیرینده عود چالماغی حاقینیدادیر. او، چالدیقجا باغدا اوچان بولبول قاناد ساخلایییر. یاخینلیقداکی بوداقلاردان بیرینه قونوب اودون باغریندان قوپان سِحرلی سسلره سانکی قولاق کسیلیر. موسیقی بولبولو ائله تاثیرلندیریر کی، او داها دا یاخینلاشاراق اوخوماغا، قانادلارینی موسیقی نین هاواسینا اویغون چیرپماغا باشلاییر. بیر آز سونرا ایسه بولبول قورخوسوز-هورکوسوز آداملارین آراسیندا جه-جه وورماغا باشلاییر.

صفی الدین اؤزونو هم ده ایستعدادلی پئداقوق کیمی تانیتمیشدی. بوتون شرق عالمینده اونلو صنعتچیلر کیمی آد چیخارمیش بیر چوخ موسیقیشوناسلار اونون شاگیردلری اولموشلار. مشهور آذربایجان موسیقیشوناسی عبد القادیر ماراغایی اؤزونون " مفایسه الحان " اثرینده یازیردی کی، عبد المؤمین صفی الدین اورموی بیر چوخ گؤرکملی شخصیتلرین موعلیمی اولموشدور. بونلارین سیراسیندا شمس الدین سؤهروردی، علی صینان، حسن ظفر و حصام الدین قوتلوق بوغا کیمی تانینمیش موسیقیشوناسلارین آدلاری چکیلیر.

صفی الدین ایکی یئنی موسیقی آلتی یاراتمیشدی - " نزهه " و " موغنی " . نزهه موعاصیر آرفا (چنگ) و کانونا بنزه ییردی. بو آلتین ۸۱ سیمی واردی. سؤیود، سرو و یا شومشاددان دؤردبوجاق شکلینده دوزلدیلیردی. موغنی نین ۳۳ سیمی واردی و خاریجی اوخشارلیق باخیمیندان روبابا بنزه ییردی. سادجه چاناغی ایری ایدی. موغنی اریک آغاجیندان دوزلدیلیردی.

بوندان باشقا صفی الدین هم ده ایستعدادلی بسته کار ایدی. اونون صنعتی نین بو جهتی حاقدا دا افسانه دولاشماقدادیر. دئییرلر کی، باغداددا لذه خان آدیندا بیر موغننی یاشاییرمیش. او، تئز-تئز صفی الدینله گؤروشر، بیرلیکده چالیب-اوخویارمیشلار. صفی الدین اونا موسیقی درسی کئچرمیش. بیر گون، سارای قبوللاری نین بیرینده او گؤزل بیر ماهنی اوخویور. ماهنی هامییا خوش گلیر و خلیفه اونون مؤلیفی نین آدینی سوروشور. بسته چی نین صفی الدین اولدوغونو بیلنده اونو قبولا دعوت ائدیر و بوتون قوناقلار صنعتکارین عوددا چالدیغی موسیقیلردن فیضی یاب اولورلار. ۱۲۵۸-جی ایلده چینگیز خانین نوه سی هولاکو خانین سرکرده لیک ائتدیگی مغول قوشونلاری باغدادی توتور. خلیفه نی عاییله سی ایله بیرلیکده اعدام ائدیرلر و بونونلا دا ۶۰۰ ایللیک عرب خیلافتینه سون قویولور. خلیفه نین یاخین آداملاری آختاریلیردی و صفی الدینین ده آدی بونلارین سیراسیندا ایدی. اونو شخصن تانیمیش تاریخچیلردن حسن عربله نی همین حادیثه لری بئله تصویر ائدیر: صفی الدینین یاشادیغی محلله هولاکو خانین قوشونلاری ایله احاطه اولونموشدو. محلله جاماعاتی، خوصوصیله ده صفی الدین اؤلوم تهلوکه سی آلتیندا ایدیلر. قوشون سرکرده لریندن بیری اوتوز نفرلیک دسته ایله صفی الدینین یاشادیغی مولکون قاپیسینی سیندیرماغا باشلادی. ائو یییه سی جسارتله دؤیوشچولرین قارشیسینا چیخاراق، اونلاری ادب-ارکانلا ائوه دعوت ائدیر. سارایدا یاخشی دیپلوماتییا مکتبی کئچمیش صفی الدین "

قوناقلار " لا عوموميی دیل تاپا بیلیر. چوخ سؤز-صؤحبتدن سونرا دسته باشچیسی محلله جاماعاتینا توخونمادان، صفی الدینی گؤتوروب، هولاکو خانین حضوورونا گتیریر. صنعتکار عودونو کؤکله ییب، حزین بیر مئلودییا چالیر، ضیا آدلی موغننی ایسه اوخوماغا باشلاییر. خانین یانینداکیلارین هامیسی صفی الدینین اوستالیغینا و عاغلینا احسن دئییرلر. هولاکو خان اونا اؤز سارایینیدا ایش تکلیف ائدیر، محلله جاماعاتی ایسه تهلوکه دن قورتولور.

هولاکو خانین وزیری شمس الدین جووئینی (تانینمیش تاریخچی علاالدین جووئینی نین قارداشی) صفی الدینی اؤز حیمایه سی آلتینا آلیر. اوغلانلاری بها الدینله شرف الدنین تربییه سینی اونا حواله ائدیر. صفی الدین اونلارا هرطرفلی تحصیل وئرمه یه چالیشیر. لاکین طبعیی کی، موسیقی درسلرینه خوصوصی فیکیر وئریر. شرف الدین تحصیلده کی اوغورلاری ایله موعلیمی نین حسن-رغبتینی قازانیر و اورموی تبریزده قلمه آلدیغی بئش حیصه لیک مشهور " رساله شرفی " آدلی موسیقی رساله سینی اونا ایتحاف ائدیر.

جووئینیلر عاییله سی حؤکمدارین نظریندن دوشدوکدن سونرا صفی الدین عؤمرونون سون ایللرینی یوخسوللوق ایچینده کئچیریر و ۱۲۹۴ - جو ایلده باغداداکی بورجلولار حبسخاناسیندا دونیاسینی دییشیر.

صفی الدین هله باغدادا سارایدا ایکن ۱۲۵۲-جی ایلده " کیتاب-ال ادوار " آدی ایله مشهور اولان موسیقی رساله سینی تاماملاییر. کیتاب عرب دیلینده یازیلمیش و اون بئش فصیلدن عیبارت ایدی. ماراقلیدیر کی، بو اثرده قالدیریلان موسیقی نظرییه سی مسله لری بو گون ده آکتواللیغینی ایتیرمه ییب. موغاملاردان بحث ائدن دوققوزونجو فصیل چاغداش اوخوجونو داها چوخ ماراقلاندیرا بیلر. بورادا عوموميتله، ۱۲ موغام دستگاهی نین آدی چکیلیر کی، بونلارین دا چوخوسو بیزه معلومدور:

اوششاق، نوا، ابو سالیک ("ابوسالیک")، راست، ایراق(عراق)، ایصفاهان، زیرافکند، بوزورق، زنگوله، رهاوی، حسینی و حجاز. اون بیرینجی و اون ایکینجی فصیللرده صفی الدین اؤز سئویملی اودونو تصویر ائدیر. موسیقی نین نوت یازیسینا حصر ائدیلن اون بئشینجی فصیل موسیقیچی و موسیقیشوناسلارین سونراکی نسیللری اوچون خوصوصیله ماراقلیدیر.

صفی الدی نین تکلیف ائتدیگی سیستئم اوزره، موسیقی حرفی-عددی اوسوللا یازیلیردی. عربلره مخصوص " ابجد " سیستئمی نین حرفلری سسلرین شرطی یوکسکلیگینی، رقملر ایسه اونلارین اوزونلوغونو بیلدیریردی. میثال اوچون، یاریم تونلاردان آز اینتئروواللارین ایشاره سی کیمی ت،ج،ب و س. حرفلردن ایستیفاده اولونوردو. لادلارین آدی، مئلودییانین قورولوشو و ریتمی اؤزل اولاراق رقملرله قئیده آلینیردی. ماراقلیدیر کی، " موعاصیر قرب نوت سیستئمی یاریمتونلاردان کیچیک اینتئروواللارین یازییا آلینماسی اوچون ایمکان وئرمیر و ائله بونا گؤره ده موغاملارین، ائلجه ده عوموم شرق موسیقیسی نین بوتون سس اینجه لیکلرینی چاتدیرماقدا چتینلیک تؤره دیر. بلکه ده ائله بونا گؤره شرقده ۱۹-عصرین سونلارینا قدر اورموی سیستئمیندن گئنیش ایستیفاده اولونموشدور.

آوروپانین ایکی مشهور موسیقی شوناسی ر. ائرلانژو و ج. فئرمئر بیر -بیرلریندن خبرسیز اولاراق اورموی نین بیر روباعی اوزرینده کی نوت یازیسینی موعاصیر نوت یازیسینا کؤچوره

بیلمیشلر. یئددی یوز ایلدن بری سوسان مئلودییالار یئنیدن سسلنمیشدیر.

صفی الدین اورموی " کیتاب ال ادوار " ریساله سی نین اولینده یازیردی کی، عمللرینه تابع اولدوغو و قلبلری نین ایستکلرینه عمل ائتمکده خوش علامت گؤردویو، اونا تاپشیردی کی، " نغامه " نین تعریفی، " بود " و " داور " لارین نیسبتلری، " ایقا " و اونلارین نؤولری حاقیندا قیسا معلومات یازسین کی، بو علمه و تجروبه یه بیر خیر وئرسین. بو تاپشیریغا ایطاعتکارلیقلا عمل ائده رک، اورموی حافظه سینده اولانلاری یازدی و قئید ائتدی کی، " بو صنعتی دیقتله اؤیرنن، اوللر بیلمه دیگی و چوخسونو زامانین محو ائتدیگی بیر سیرا شئیلره واقیف اولار " .

آرتیق ۷-۸ عصردیر کی، شرقین و قربین بیر سیرا عالیملری بؤیوک موسیقیشوناس صفی الدین اورموی نین " کیتاب ال ادوار " ، ائلجه ده " شرفییه " ریساله سینده وئریلن چوخ قیمتلی، عالیمین اؤزونون بؤیوک تواضؤکارلیقلا قئید ائتدیگی " بیر سیرا شئیلره واقیف اولورلار " و اورموی نین اؤلمز عنعنه لرینی داوام ائتدیریرلر.

اینگیلیس عالیمی جورج فارمئرین دئدیگینه گؤره، صفی الدیندن سونرا گلن بوتون عرب، فارس، تورک دیللی مؤلیفلرین هامیسی اونون نظرییه سی نین داوامچیلاری اولموشلار. بو عالیملردن بیز محمد جورجانینی، عب القادیر ماراغاینی، قطب الدین شیرازینی، محمود عامولینی، عبدالرحمان جامینی، زئین العابدین حسینینی، کاوکابی بوخارینی، درویش علینی، میرزه بیی، میر محسون نووابی و ۲۰ عصرده بؤیوک عالیم و بسته کار اوزئییر حاجیبیووو گؤستره بیلریک.

اورموی نین ریساله لری اورتا عصرین قارانلیقلارینی یاراراق، اونیکال علمی اثرلر کیمی بو گون ده یاشاییر و دونیانین بیر سیرا شهرلری نین کیتابخانالاریندا قییمتلی الیازمالار کیمی ساخلانیلیر: نیویورکون، پاریسین، بئرلی نین، ویانانین، قاهیره نین، ایستانبولون، سن پترزربورقون، تهرانین، باکی نین و سایر.

مشهور آوروپا عالیمی رافائل گئورق کیزئوئتتئر اورمویني " شرقین زارلینوسو " آدلاندیرمیشدیر. بؤیوک اینگیلیس عالیمی چارلز پاررى صفی الدینین جدولینی او واختا قدر یارانمیش جدوللرین ان موکممللی حساب ائدیردی. جورج فارمئر ایسه صفی الدینی پارلایان اولدوزلا موقاییسه ائدیب، اونو "سیستئمچیلیک مکتبی نین " بانیسی آدلاندیرمیشدیر.

صفی الدین اورموی نین اثرلری شرق موسیقی نظرییه سی نین، علمی نین اینکیشافیندا یئنی دؤوردور. او، موسیقی علمینه " سیستئمچیلیک " مکتبی نین یارادیجیسی کیمی، تابولاتورانین بانیسی کیمی داخیل اولموشدور. اورموی نین بؤیوک نایلیتی، عوموmن شرقین سس سیستئمی نین قایدایا سالینماسیندان عیبارت ایدی. اونون سیستئمی نین اساسینی تشکیل ائدن اون یئددی پیلله لی قاممما ال کیندی نین ۱۲ تونلو خروماتیک قاممماسیندان، هم ده ال فارابی نین ۲۲ تونلو قاممماسیندان فرقله نیر. او، شرق موسیقیسی نین ۱۲ موغام دایره سی نین و ۶ آوازی نین سس قاتارینی دیاتونیک قاممانین چرچیوه سینده وئرمیشدیر.

اورموی " ابجد نوتویلا " موسیقی نین ان قدیم مئلودییالارینی ریساله لرینده یازیب یاشادا بیلمیشدیر. اوندان سونرا گلن عالیملر، تا ۱۰عصره قدر بو نوت یازی سیستئمیندن گئنیش ایستیفاده ائتمیشلر. اورموی هم ده " موغنی " و " نزهه "کیمی موسیقی آلتلری نین ایختیراعچیسی و اودون ماهیر ایفاچیسی اولموشدور. اونون اعجازکار ایفاسی و همچی نین خطاتلیق، نقاشلیق باجاریغی و مهارتی حاقیندا شرقده موختلیف روایتلر گزیردی.

یئددی عصر سونرا، ینی۲۰ عصرین اورتالاریندا اوزئییر حاجیبیوو اؤزونون " آذربایجان خالق موسیقیسی نین اساسلاری " کیتابیندا یازیردی: " یاخین شرق خالقلاری موسیقیسی نین نظری و عملی اینکیشافی تاریخینده باشلیجا یئری دونیادا مشهور اولان ایکی نفر آذربایجان عالیمی، نظرییه چی، موسیقیشوناس توتور: صفی الدین عبدالمؤمین بن یوسیف ال اورموی و عبد القادیر ماراغای " .

او.حاجیبیوو اؤز اثری اوزرینده ایشلرکن بؤیوک میقداردا کیتابلار آراسیندا محض " کیتاب ال ادوار " ین خوصوصی اهمیت کسب ائتدیگینی آنلایاراق، اونون فوتو صورتینی نوروسمانییه کیتابخاناسیندان گتیردیب بو اثری آراشدیرمیشدیر.

حاجیبیووون یازدیغی" آذربایجان خالق موسیقیسی نین اساسلاری " اثری اوندا قالدیریلان و حلل ائدیلن مثله لره، هم ده قورولوشونا، اوسلوبونا گؤره " کیتاب ال ادوارا " چوخ یاخیندیر. خوصوصیله ده لاد سیستئمی نظرییه سینده " کیتاب الادوار " ین اونا تاثیری بؤیوکدور. بو اثر اورموی نین ریساله سی نین علمی مودعالارینی موعاصیر آذربایجان موسیقی علمی نین طلبلرینه جاواب وئرن سوییه ده داوام ائتدیرمیشدیر. اونا گؤره ده " آذربایجان خالق موسیقیسی نین اساسلاری " نی یئنی دؤورون ریساله سی آدلاندیرماق اولار.

عوموميتله، بو علمی اثرلری تدقیق و تحلیل ائتدیکجه اونلار آراسیندا اوخشارلیقلارین، عوموميليکلرين چوخ اولدوغونو گؤرورسن. دئمه لی، ۲۰ عصرده آذربایجاندا صفی الدین اورموی نین عنعنه لری یاشاییردی و اونون بو ساهه ده خلفی، داوامچیسی اوزئییر حاجیبیوو اولموشدور. او، اثری نین " تاریخی معلومات " حیصه سینده یازیردی: " یاخین شرق خالقلاری نین موسیقی مدنیتی ۱۴-عصره دوغرو اؤزونون یوکسک سوییه سینه چاتمیش و اون ایکی سوتونلو، آلتی بورجلو " بینا " (دستگاه) شکلینده ایفتیخارلا اوجالمیش و اونون زیروه سیندن دونیانین بوتون دؤرد طرفی: اندلسدن چینه و اورتا آفریکادان قافقازا قدر گئنیش بیر منظره گؤرونموشدور... موسیقی بیناسی نین مؤحکم تملینی تشکیل ائدن ۱۲ سوتون ۱۲ اساس موغامی و ۶ بورج ایسه ۶ آوازاتی تمثیل ائدیردی " .

حاجیبیووا گؤره آذربایجان خالقی نین موسیقی صنعتی ده چوخ موتناسیب و جیدی بیر سیستئمه اساسلانیر. آذربایجان خالق موسیقیسی نین بوتون علمی نظری مسله لری ده اؤز اساسینی بو سیستئمدن آلیر. حاجیبیوو ۲۰ عصرده نینکی خالق موسیقیمیزین اساسلارینی موعین ائتمیش، اونون جیدی قانونلارا تابع اولدوغونو گؤسترمیش، هم ده شرقده ایلک موغام اوپئراسی " لئیلی و مجنون " اون یارادیجیسی اولموشدور. حال-حاضیردا آذربایجاندا ائله موسیقی ژانری و موسیقی فورماسی تاپماق چتیندیر کی، بو و یا دیگر شکیلده موسیقیمیزین

کلاسسیکی اوزئییر حاجیبیووون ایله باغلی اولماسین.

هر ایکی اثرین " کیتاب الادوار " و"آذربایجان خالق موسیقیسی نین اساسلاری " نین بیرینجی فصلی سسه، اونون اساس خوصوصیتلرینه حصر ائدیلیر. قئید ائدک کی، اورموی نین ائله " شرفییه " ریساله سی نین ده ایلک فسلی سسه حصر ائدیلمیشدیر. عالیم " کیتاب الادوار " دا " نغامه " تئرمینینی سس و تون معناسیندا ایشلده رک اونون موعین واخت عرضینده هانسیسا زیللیک و بملیک سوییه سینده داوام ائدن سس اولدوغونو و اونا تبیی مئیل دویولدوغونو گؤسترمیشدیر. هر تونون زیللیک و بملیک جهتدن اؤز نذیره سی، ائکویوالئنتی واردیر. اورموی گؤستریردی کی، " نغامه " نی یالنیز باشقاسییلا موقاییسه ائتدیکده اونون یوکسکلیگی و آشاغی اولماسی باره ده دانیشماق اولار. هم ده زیل و بم سسلرین سببلرینی عالیم گریلمیش و یا گریلمه میش اوزون، یوغون و یا قیسا، نازیک سیملرله باغلاییردی. اورموی سسین موسیقی و فیزیکی خوصوصیتلرینی شرح ائتمیش و بو باره ده داها گئنیش " شرفییه "ریساله سینده دانیشمیشدیر.

حاجیبیوو ایسه کیتابی نین " سس سیستئمی " حیصه سینده یازیردی کی، موسیقیشوناسلارین ریینه گؤره " شرق موسیقیسینده (" آذربایجان موسیقیسی ده بورایا داخیلدیر) بوتؤو و یاریم توندان باشقا ۳/۱ و ۴/۱ تون دا واردیر. لاکین او، قئید ائدیردی کی، بو ایدیعا ان کیچیک اینتئروالی یاریم تون اولان آذربایجان خالق موسیقیسینه آید اولا بیلمز. آوروپا موسیقیسینده اولدوغو کیمی، آذربایجان موسیقیسینده ده اوکتاوا ۷ دیاتونیک و ۱۲ خروماتیک پرده دن عیبارتدیر. فرق آنجاق تئمپئراسییا مسله سینده دیر کی، او دا بیر کومما قدردیر.

ایستعدادلی عالیم، هم ده ماهیر اود چالان سفیددین اورموی " کیتاب ال ادوار " اثری نین چوخ اهمیتلی ایکینجی فصلینده اوخوجولاری اود آلتی نین پرده لری ایله، دؤورون تئرمینولوگییاسی ایله دئسک، اودون سیمی نین " دستان " لارا بؤلونمه سی ایله تانیش ائدیر. بو فصیلده عالیم شرق تونلار سیستئمی نین اساس سس قاتاری اولان اون یئددی پرده لی قاممماسینی اوخوجولارا تقدیم ائدیر. اورموی اونون ائکویوالئنتلیگینی گؤستریر و یازیر کی، بو قاممانی او بیری اوکتاوالاردا دا، دیگر یوکسکلیکده عئینیله سسلندیرمک مومکوندور.

اونلو تورک موسیقیچیسی شکر الله احمد اوغلو ۱۰ عصرده اونون " کیتاب الادوار " اثرینی تورک دیلینه چئویرمیشدیر. سونرا بو کیتاب فرانسیز دیلینه ده چئوریلمیشدیر. صفی الدین اورموی نین یارادیجیلیغی آذربایجانداکی تدقیقاتچیلارینداn ح. بدلبیلی نین، ق. بئقدئلی نین، ت. بونیادووون و ب. آدلارینی چکمک اولار.

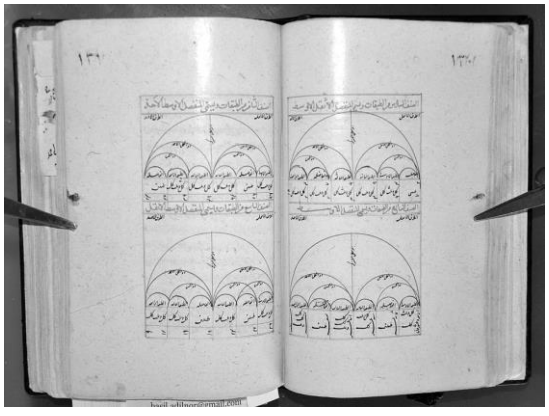

سئچیلمیش دوشونجه‌لر
SEÇİLMİŞ DÜŞÜNCƏLƏR

QƏZƏNFƏR PAŞAYEV
پروفسور غضنفر پاشایئو



•پارچالانماغا معروض قالمیش خالقین ائللیکجه یاراتدیغی ثروت اوچون باغلی قاپیلار، کئچیلمز یوللار یوخدور.

•عالیم حاقیندا، خوصوصن ده موعاصیرین حاققیندا یازماق آسان دئییل. سؤزلری گرک ائله دیقتله سئچه‌سن کی، ایفراطا وارمایاسان، قیناغا دوچار اولمایاسان. خوشبختلیکدن آز دا اولسا ائله عالیملر، ائله شخصیتلر ده اولور کی، اونلار حاقیندا ان مؤعتبر سؤزلری بئله دئمکدن چکینمیرسن.

•وطنین، خالقینا دوست موناسیبتی بسلنن اجنبی اؤلکه‌ده چوخ واخت یاد اولدوغونو اونودور، خالقین سئوینجینه سئوینیر، کدرینه که درله‌نیرسن.

•عراقلیلارین سئوگیلری، محبتلری، حیددتلری، نیفرتلری کیمی،قوناقپرورلیکلری ده نهایتسیزدیر.

•بؤیوک شئکسپیرین واختیندا، ۱۶۰۵جی ایلده آوروپا اؤلکه‌لرینی گزندن سونرا: "قمی، غوصه نی، کدری اونوتماق اوچون ایتالیانلار یاتیرلار، فران سیزلار ماهنی اوخویورلار، آلمانلار ایچیرلر، اینگیلیسلر تئاترا گئدیرلر" دئین اینگیلیس سیاحی شرقه گلسیدی، اونلارین قوناق پرورلیینه قیبطه ایله یازاردی کی، بو اؤلکه‌لرده قمی، غوصه نی،کدری اونوتماق اوچون بیربیرینه قوناق گئدیر، دئییب گولور، شادلانیرلار.

•یارادیجی اینسان اوچون ان بؤیوک نؤقصان بؤیوک ثروت اولان واختی ایتیرمکدیر.

•اصل موعلیم او شخص دئییل کی، اؤیره‌دیر، اصل موعللیم او شخصدیرکی، اوندان نومونه گؤتورورسن.

•یارادانین ایراده‌سی و ایلاهی وئرگی سایه‌سینده اؤزوندن چوخ چوخ سونرالار یئر اوزونده باش وئره‌جک علامتدار حادیثه لری تاریخی مرحله لر اوزره گؤرموش میشئل نوستراداموسون معجوزه‌یه بنزر حقیقتلردن، لابود اولاراق باش وئره‌جک حادیثه لردن بحث ائدن کاترئنلرینی تدقیقات سوزگجیندن کئچیردیکجه، شعورلو حیاتیم بویو جاوابینی تاپماغا عاجیز اولدوغوم، اورگیمده ترددود و شوبهه‌لرله گؤتورقوی ائتدیگیم، "آلین یازیسی" ،"طالع"،"قیسمت" ،"قزاووقدر" ،"یازییا پوزو یوخدور "کیمی بشری پروبلئمله بو آهیل چاغیمدا جاواب تاپدیم.

•اومید و گوونج یئریمیز اولموشلارا احتیرام بورجوموزدور.

•نه‌دنسه حیدر علیو دئینده منیم گؤزلریمین اؤنونه آتاتورک، آتاتورک دئینده حیدر علیو گلیر. اونلارین گؤردویو تاریخی ایشلرین میقیاسیندادا، اؤزلرینده ده، گؤز لرینده ده بیر اوخشارلیق واردی.

•آرادان ایللئر کئچسه ده، ایندی داها یاخشی

باشا دوشورم کی، منه قیسمت اولان بو خوشبختلیگی رسول ریضا، ععاباس زامانوو، بختییار واهاب زاده کیمی اؤرنک آداملاردان، خالقیمیزا اوز عاغلیغی گتیرن شخصیتلردن اخذ ائتمیشم.

•موحاریبه‌لرین قهرمانلاری اولدوغو کیمی، دیللرین ده قهرمانلاری وار. اونلار یازیچی و شاعیرلردیر.

•بعضا اونودوروق کی، اونودولماقدا اولانلاری خاطیرلاماق و یاددا ساخلاماق جهدی اخلاقی کئیفیتدیر.

•هر دفعه فخری خییاباندا خالقیمیزین، سؤزون حقیقی معناسیندا، فخرلری اولان گؤرکملی عالیم لریمیز عباس زامانوو، علیحیدر اوروجوو، یاشار قارایئو، بکیر نبییئو، فواد قاسیم زاده، قاسیم قاسیمزاده و آراز داداشزاده نی زیارت ائدیب، علمی رهبریم محمدآغا شیرعلییئوین مزاری اؤنونده دایانیر، منی علم عالمینه گتیردیگین، آتالیق قایغیسی گؤستردیگینه گؤره مینتدارلیغیمی بیلدیریرم. سانکی او دا هئچ واخت اوزوندن اسکیک اولمایان خوش تبسسومله چکدیگی زحمتی ایتیرمه‌دیگیم، قبرینین اوستونو گؤتوردویومه گؤره راضیلیغینی بیلدیریر.

•معلومدور کی، علمی یارادان عالیمدیر، آنجاق عالیمی یاشادان و اونا ابدیت گتیرن علم دیر. توفیق حاجییئو تورکولوگییا علمی ساحه سینده ابدیت قازانان، آدی دیلچیلیک علمیمیزین تاریخینه قیزیل حرفلرله یازیلان عالیملردندیر.

•ائله تدقیقاتچیلار وار کی، قالاق قالاق کیتابلاری و مقاله‌لری چیخیر. لاکین اونلاردان نه بهره لنیر، نه ده آراشدیرمالاردا اونلارا ایستیناد ائدیرلر. دئمه‌لی، یازدیقلارینین علمی دیری دیقت چکه‌جک سوییه‌ده اولمور. ائله عالیملریمیز ده وار کی، دیرین، سانبالما و اوریژیناللیغینا گؤره اونلارین تدقیقاتلاریندان یان کئچمک مومکون اولمور.

•اینسان یاشا دولدوقجا اؤز دوغولدوغو، بویاباشا چاتدیغی ائلینه اوباسینا نه ایسه خئییرلی بیر ایش گؤروب، اؤزوندن سونرا بیر ایز قویماغا چالیشیر.

•تاریخین دیل یادداشیندان آیری آیری ساحه توپونیملرینین اؤیره‌نیلیب تدقیق ائدیلمه‌سی ایندیکی دؤورده چوخ واجیبدیر. چونکی گؤزوموز باخا باخا ددهبابا یوردوموزدا نه قدر تو پونیملر سیلینیب آتیلمیشدیر. خوشبختلیکدن اونلار ذهینلردن سیلینمه‌میش، خالقین یاددا شیندا، شیفاهی خالق ادبیاتیندا، آشیقلارین سا زیندا یاشاماقدادیر.

•قناعتیم بودور کی، اؤتری حیسلر اونودولور، اصل خاطیره‌لر ایله یاشاییر، بوللورلاشیر، ابدیلشیر.

•بکیر موعلیمین گرگین، دولغون و معنالی حیاتی چوخلارینا نومونه اولا بیلر. اوندا یاشاماق عشقی چوخ گوجلو ایدی. یاشاماق ایسه بئله آداملار اوچون یاراتماق دئمکدیر. اصلیند، بکیر موعللیم یاشاماغی یاراتماق اوچون قنیمت ساییردی.

•حیدر علیو ائله بیر آبیده‌دیر کی، اونون داها مؤحکم، داها داواملی، داها مؤحتشم اولماسیندا بیر کرپیچ قویانین دا، مین کرپیچ قویانین دا زحمتی تقدیرله یاد ائدیلمه‌لیدیر.

•آدام چوخ اوخودوقجا، چوخ بیلدیکجه درک ائدیر کی، آز بیلیر.

•بو، بیر حقیقتدیر کی، روحن خالق پوئزییاسینا باغلی اولان، سئون و اوندان بهره لنن شاعیر لرین اثرلری خالق روحونا سون درجه یاخین اولدوغوندان اونلاری خالق ازبر بیلیر.

•پاخیللیق، کین کودورت نه اولدوغونو بیلمه‌ین، قلبی باشقالارینا خیرخواهلیقلا دؤیونن شخص ایلاهیدن گلن ائنئرژی ایله چوخ یاشاییر.

•من او خوشبخت اینسانلاردانام کی، منه بیر چوخ گؤرکملی و تانینمیش قلم صاحیبلرینین یارادیجیلیغینی صنعت عالمینه

گلدیگی ایلک گوندن بو گونه کیمی یاریم عصردن آرتیق زامان کسیگینده ایزله‌مک نصیب اولوب. اونلارین آراسینداکی گؤرکملی یازیچی، تنقیدچی عالیم، فیلولوگییا علملری دوکتورو، تانینمیش ضیالی، ایجتیماعی خادیم، خالق یازیچیسی ائلچین خوصوصی یئر توتور.

•ائلچینین معنا توتومو و بدیعی کسری ایله سئچیلن، اوخوجویا ائستئتیک ذؤوق آشیلایان دیلی ادبی دیلله خالق دانیشیق دیلینین قووشاغیندا برقرار اولموشدور. یازیچینین دیلی بولاق کیمی آخان، قلبه یاتان، اینسانا راحاتلیق گتیرن، صاف، دوزلو، شیرین، زنگین بدیعی دیلدیر.

•منه بئله گلیر کی، علمین زیروه‌سینه یوکسلمک دونیانین ان اوجا داغلارینین زیروه‌سینی فتح ائت مک قدر چتیندیر. او آدام کی، داغم زیروه‌سینه چیخماق اوچون آسان یول آختاریر، اونون اطرافینا

فیرلانیر، آخیردا گلیب باشلانغیج نؤقطه‌یه چیخیر.

علمده ده بئله‌دیر. زیروه‌یه چیخماق اوچون آسان یوللا گئدنلر هئچ واخت زیروه‌نی فتح ائده بیلمیرلر. او آداملار کی، علمین داشلی کسکلی یوللاریندان چکینمیر، زحمتی ایله اونون الچاتماز قایالارینی فتح ائدیر، اونلار زیروه‌ده گؤرونورلر.

•آتالار سؤزو و مثللر خالقین تاریخی اینکیشاف مرحله لرینی، حیات طرزینی، دونیاگؤروشونو، تفککورونو، اینام و اعتیقادینی، عادت عنعنه سینی و س. عکس ائتدیرن موستثنا دیره مالیک خزینه‌دیر، تاریخی سندلردیر.

•دئییرلر، اینسان اؤز زامانین اؤولادی اولور. بورادا بیر حقیقت واردیر. اینسان زامانین بورولغانلارینداً، گونده‌لیک قایغیلارین منگنه سینده موطیعلشیر، سینیر، زامانین حؤکمونه بویون آیه‌رک دؤورونون اؤولادما چئوریلیر. لاکین بونو یارادیجی آداملارا، قلم صاحیبلرینه عاییید ائتمک اولماز. اونلارین زامان و موحیط چرچیوه‌سینه سیغمایان اؤز عالملری واردیر. ائله بیر عالم کی، زامانین اؤز حؤکمونو نئجه دیکته ائتمه‌سیندن آسیلی اولمایاراق، بو عالمده وطن، خالقا لیاقتله خیدمت اؤن پلانا کئچیر.

•خالق اؤز گؤرکملی اوغوللارینی دونیایا گتیریر، اونا ایلهام وئریر، عالمه تانیدیر. لاکین واخت گلیرکی، خالقین ایفتیخاری اولان بئله صنعتکارلار خالقینی دونیایا تانیدیر. بس بونون سیرری نده‌دیر؟ بیزجه، بونون اساس سببی اونلارین بشری اولماسی، بشری اولدوغو قدر ده میللی کؤکه باغلیلیغیندادیر.

•رسول ریضا پوئزییاصمداکی معنالار، فیکیرلر اینسانی دوشونمه‌یه، کیم اولدوغونو آنلاماغا، سویکؤکه قاییتماغا، گله‌جگه اومیدله باخماغا چاغیریر.

•دئییرلر اینسانین آدینی والیدئینلری، یاشینی و قیسمتینی یارادان، قییمتینی ایسه خالق وئریر. منجه، والیدئینلرینین و موعلیملرینین گؤستردیگی یوللا گئتمه‌یهن، لیاقتل، ویجدانلا یاشامایان، زحمت چکمه‌ین هئچ کس یاخ شی معنادا خالقین قییمت وئره‌جگی مرتبه‌یه یوکسله بیلمز.

•منه قالیرسا، ایللری ایللره جالاماق و اوزون ایللر نئجه گلدی یاشاماق بؤیوک هونر دئییل، حیاتی حیات کیمی، لیاقتله یاشاماق بؤیوک هونردی.

•بوتون شعورلو حیاتیم بویو اورگیم والیدئین لریم و موعلیملریمه درین مینتدارلیق حیسی ایله دؤیونوب و ایللر اؤتدوکجه بو حیس داها دا گوجله‌نیب.

•مین ایللردیر کی، اینسان دوغولور، نسیل آرتیریر، نهایت، حیاتدان کؤچور. بو اوچ مرحله نین اوچو ده فولکلوردا دوغوم، توی، یاس مراسیملری شکلینده، اونلاردا اوخونان نغمه‌لر شکلینده نسیللرین یادداشیندا ابدیلشدیریلمیشدیر.

•ظریف، نارین، پوئتیک بیچیملی، فوضولیواری بیر درد و عشق فلسفه‌سی، آیریلیقحصرتنیسگیل اوو قاتی ایله آذربایجان و عراق تورکلرینین اؤزلرینی و ادبیاتلارینی بیربیرینه هامیدان چوخ قووشدوران

وبیرلشدیرن صنعتفولکلور مؤعجوزه‌سی، شوبهه‌سیز، خویراتلار و مانیلردیر.

•هر بیر یارادیجی ضیالینین شخصیتی اونون صنعتینین پیغزینی، مقصد و ماهیتینی، معنوی بوتؤولوگونو ایفاده ائدیر.

•قریبه‌دیر کی، بیز چوخ واخت کئچمیشه ایندینین گؤزو ایله باخیر،موحاکیمه یورودوروک. بو، قطعییین دوز دئییلدیر.

•ژورنالیستین طالعیی اونو احاطه ائدن موحیط و زامانلا باغلی اولدوغوندان چوخ واخت موحیطین منگنه‌سینده سیخیلیر، یازماغین ایضطیرابلاری یاشانتینین ایضطیرابلاری ایله بیربیرینه قاریشیر.

•سووئت حاکیمیتی مؤحکملندیکدن سونرا کندلرده کوللئکتیولشمه حیاتا کئچیریلیرمیش. صنعتکارلار ایستیشنا اولماقلا، هامینی کولخوزا عوضو یازیرلارمیش. تووزون بوزالقانلی کندین ده هانسی قاپییا گئدیرلرمیش، عئینی جاوابی آلیرلارمیش: "من صنعتکارام، آشیغام". آخیردا بیری دئییر کی، اودو باخ، او ائوده روس عاییله سی یاشا ییر. گئدین اونلاری یازم. کولخوزو اؤزلری یارادیب، جانلاری چیخسین، قوی اؤزلری ده ایشله‌سینلر. قاپینی دؤینده او دا دئییر، من آشیغام و جاواب گؤزله‌مه‌دن:

"آی آرواد او سازی منه گتیر" دئییر سازی سینه‌سینه سیخیر،چالیب اوخوماغا باشلاییر: وورولموشام تئللی سازا، اؤز آدیمدا فئدیا منیم. اوستادیمدی آشیق میرزه، شییردیمدی نادیا منیم.

•آشیق صنعتی ائله بیر عالمدیر کی، اونون جاذیبه سینه دوشن چتینکی، بیر ده اونون سِحریندن آیریلا بیلسین.

•پوئزییا ائله بیر عالمدیر کی، اونو اینسان هر یاش دؤورونده بیر جور باشا دوشور.

•صمیمیتله دئییرم کی، بو عرصه یه چاتماغیمدا موعلیملریمه بورجلویام. اگر آکادئمیک محمداغا شیرعلیئو و عاباس زامانوو اولماسایدی، "عراقتورکمان فولکلورو" موضوسوندا دوکتورلوق مودافیعه ائتمزدیم.

•١٩٧٣جو ایلده عراقی زیارت ائدن مشهور روس شاعیری لئووشانینی ترجومه‌چی کیمی موشاییعت ائدیردیم. صؤحبت زامانی منیم ده آدیمین اونونکو کیمی "شیر" معناسیندا ایشلندیگینی بیلنده سئویندی. بخت ائله گتیردی کی، بابیل خارابالیقلارینا دا بیر یئرده گئتدیک. او، بابیل شیرینه باخاندا دئدی: ائی بابیل شیری، سنین اؤنونده سووئتلر اؤلکه‌سیندن گلمیش ایکی شیر سجده قیلیر. سنین طالعیین بللیدیر. بیزیمکی نئجه اولاجاق، بیلمیرم". (شاعیر همین گئجه "بابیل شیری" آدلی شعر یازدی. شعر صابیر روستم خانلینین ترجومه سینده "آلتی ایل دجله فرات ساحیللرینده" کیتابیمدا یئر آلیر.)

•فضولینین مزاری او تورپاقلارا ووردوغوموز مؤهور کیمیدیر، ابدی اولاراق اورادا قالمالیدیر.

• ترجومه‌چی اوریژینالین دیلینی، اونون منسوب اولدوغو ادبیاتین اینکیشاف یولونو، همین خالقین عادت و عنعنه لرینی، تاریخینی، بیر سؤزل، مدنیتینی بیلدیکده ترجومه اوغورلو اولور.

• آنا ایله کؤرپه آراصمدا ابدی محبتین ته ملی لایلا و اوخشامالارلا قویولور. بیزه قالیرسا، اینسانا ان اینج، صاف، ان اولوی، موقدس دویغولار آنا لایلاسی و اوخشامالارلا آشیلانیر.

•قوربتده کئچن حیات قارانلیق بیر گئجه‌یه بنزه‌ییر، قوربتده دؤیونن اورک آری پتگی کیمی پارا پارا، شانشان اولور.



زبان ادبی ملاپناه واقف

MOLLA PƏNAH VAQİFİN ƏDƏBİ DİLİ(FARSCA)

PROP.NİZAMİ XUDİYEV
پروفسور نظامی خودیف
ترجمه : دکتر حسین شرقی



در تاریخ زبان ادبی و بدیعی آذربایجان بعد از محمد فضولی این واقل است که پدیدآورنده یک دوره کامل ادبی است یا بعبارتی یک دوره را به خود اختصاص داده است. از شعرای ملی کمتر کسی را می توان یافت که به سادگی و روشنایی او در زبان مادریمان شعر گفته باشد. گرچه معاصرین او تلاش بر این کردند که نظریه هایی بر اشعار او بنویسند اما آن زیبایی کلام واقف را در آنها نمی توان یافت.(۵۶)

سبک م.پ. واقف ترکیبی از سبک کلاسیک و ادبیات شیفاهی مردمی و زبان جاری مردم زمان خود است که در نوع خود بی نظیر می باشد.(۵۷) بطور کلی توسعه تفکر ادبی و بدیعی در مضان ملی در زبان واقف میسر می گردد. با خدمات شایان و توجه خاص او سبک فولکلور این سبک بر سبک کلاسیک پیشی می گیرد. بعد از این آینده تفکر ادبی- بدیعی را ژانر فولکلور تعیین می کند.(۵۸)

واقف در هر دو ژانر کلاسیک و فولکلور آثار خلق کرده است ولی در هر دو از نظر تیپولوژی عادتاً یک نوع روش و زبان بکار برده شده است. تعامل ژانرها و زبان نشان دهنده وحدت ملی در توسعه زبان ادبی است. این کلید موفقیت در قرون ۱۸ بدست واقف باز شده است.ژانر کلاسیک بکار رفته در آثار ادبی واقف دیگر آن ژانر کلاسیک قدیمی نیست. نباید با وجود کلمات آرخائیک آنرا ژانر کلاسیک بحساب آورد بلکه سند اصلی تفکر ادبی بدیعی در سیطره ادبیات ملی است.

قاراباغ ایچره بیر کلیم الله موسی دیر.
در کل قره باغ یک کلیم الله آن هم موسی است
جوانشیر ایچره بی موزون بایاتی دست بیضادیر

در مردانگی اوست که عصای سفید دارد
قلم قدرین عصای- اژدها پرکرجه بیلمکده

منزلت قلم را تا حد عصا و اژدها می داند
بنی اسرائیل له عالی- جوانشیر یعنی همتادیر...
یا بنی اسرائیل جوانشیر همتاست

دگرگونیهای ادبی در آثار ایجادی واقف صرف در نتیجه تغییرات تفکرات ملی و بومی صورت می گیرد. این طرز تلقی به تدریج زمینه و زیرساخت ادبیات ملی را فراهم می کند و یا بعبارتی موضوعات خود را در خلق آثار به شاعران دیکته می کند.

وه بویاغین نه عجب سروری- دل آرالاری وار
هر طرف تازه آچیلمش گل- ی- رعنالاری وار
آچیلیب تازه و تر لاله همراه لاری وار
یعنی تفلیسین عجب دلبری —ی- زیبالاری وار
ای کونول سیر ایله کیم طرفه تماشالاری وار
مرحبا تفلیس عیش جنت- دونیا یئرینین
ییغلیبدیر اونا جمعیت-ی- حور و پری نین
من بوشرحین نه دئییم و صفینی دلبرلری نین
فی المثل شک لو شمایل ده بللی هربیرینین
مه تابانا برابر سرور سیمالاریوار



...بدن- ی- راکی چکیب آب روان تک سولارا
آغاریب تازه و تر جمله دونوبدور قولارا
آب کُر نسبت ائدیب بویلارینی قارغولارا
نئجه شئیدن بئله ظاهیرکی خدانین بولارا
نظر-ی مرحمتی لطف هویدالاری وار

کیفیت تاریخی زبان ملاپناه واقف بیشتر در ژانر فولکلور و آثار قوشمای او پدیدار می شود. زمانی آقای فریدون کوچرلی درباره اشعار ملاپناه واقف نوشته بود که اشعار توصیفی او آنچنان زیبا و دلنشین است که هرشنونده را متأثر می کند. اگر آن شنونده معرفت و جوهر هم نداشته باشد.[۵۹]

قاینار گوزلریندنریا، شوخ باخیشندان
عجایب فتنه لر، فعللر گورونور
صف- صف دوران سیاه کیپریکلریندن
یوخساکی، گوزومه میللر گورونور؟

ژانر قوشما که توسط شاه اسماعیل ختایی، م.ویدادی و م.امانی توسعه و ادامه داده می شود در نتیجه فعالیت ادبی واقف به مرحله شکوفائی تفکر ادبی- بدیعی تبدیل می شود.[۶۰]

قوشماهای واقف به جهت روش مخصوص به خود از قوشماهای ختایی،م. امانی، ویدادی متفاوت است به همان اندازه نیز از قوشماهای ساری آشیق، عباس توفارقانلی، و در خسته قاسم نیز متمایز است زیرا آفریده های ادبی واقف نه سبک فولکلور است و نه فاکت سبک فولکلور بلکه سبکی که نمودار واقعی تفکر ادبی- بدیعی ملی را در خود جای داده است می باشد. یا بعبارتی زایده خاص تفکر ملی بر خواست از باورهای ملی و قومی اوست.

ف.کوچرلی درباره واقف می گوید : به حق او شاعر ملی و حقیقی ما ترک های آذربایجانی است. برای همین هم سروده های او برای ما خوشتر می آید چون تمام مخمسات، مربعات و غزلیات او از شاهرگ حیات ملی او سرچشمه می گیرد...[۶۱] در اشعار او کلمات ترکیزه شده فارسی و عربی چنان با مهارت به نظم کشیده شده است که هر خواننده را واله و حیران خود می کند.[۶۲] کوچرلی اعتقاد دارد که او یعنی واقف کاملاً بر زبان مادری خویش احاطه داشته است اگر غیر از این بود اشعار او واقعاً به این دلنشینی نمی شد. او فرزند زمان خویش بوده و به تقاضای بزرگان نیز شعر می سروده است. کلماتی چون، وطن، حریت، ملت، دین به قدری در آثار او جای دارد که در آثار شعرای بعد از او کمتر به این کلمات مقدس و احساساتی برخورد می کنیم.[۶۳]

تحلیل آماری ترکیب لغات اشعار واقف از قرار زیر است.[۶۴] این تحلیل آماری توسط حمید آراسلی زبانشناس شهیر آذربایجانی انجام گرفته است و بر کتاب آثار واقف استوار است.

در سه غزل (ص.ص. ۱۴۷-۱۴۵)

الف- کلمات با ریشه ترکی ۱۰۳ (۴۳٪)

ب – کلمات ترکیزه شده ۱۱۹ (۵۱٪)

پ – ترکیزه نشده (مبهم) ۱۵ (۱۶٪)

در سه قوشما (ص.ص. ۱۲۸-۱۲۶)

الف – کلمات با ریشه ترکی ۱۷۱ (۵۶٪)
ب – کلمات ترکیزه شده ۱۲۴ (۴۰٪)
پ – کلمات ترکیزه نشده (مبهم) ۱۳ (۴٪)
یک مخمس (ص۱۷۵)
الف – کلمات با ریشه ترکی ۱۰۰ (۵۹٪)
ب – کلمات ترکیزه شده ۵۸ (۳۴٪)
پ – کلمات ترکیزه نشده (مبهم) ۱۲ (۷٪)
تحلیل آماری بالا نشان می دهد که در قوشما و مخمس ها کلمات با ریشه ترکی بیشتر است. کلمات ترکیزه شده فارسی و عربی در غزلهایش زیاد است. کلمات ترکیزه نشده و گنگ در غزل و مخمس هایش تقریباً برابر است ولی در قوشماها نسبت آن کمتر می باشد. اگر تحلیل آماری قید شده را جمع بندی کنیم می توانیم بگوئیم که ترکیب لغات ملاپناه واقف از قرار زیر می باشد :
الف- کلمات با ریشه ترکی ۵۳٪
ب – کلمات ترکیزه شده ۴۲٪
پ – کلمات ترکیزه نشده (مبهم) ۵٪
مشاهدات نشان می دهد که واقف از کلمات فراوانی بهره نجسته است ولی از کلمات اندک با مهارت کامل استفاده نموده و نمونه های بی بدیل صنعت شعر را آفریده است.[۶۵] او استاد کامل سخن است.[۶۶]

ای شاهی خوبلارین شوخ دیلبری
سندن صنوبرین خجالتی وار
خوش یاراشیر سنه دیبا نیم تنه
بو بزه گین یئنه علامتی وار

... اولماز بئله آدم ییغیلسا عالم
ملکدن، مکرم، اعلاء و اعظم
اوزو بیر شوخ صنم، استغناسی کم
بیزه آما هر دم نزاکتی وار...

شاعر در تشبیهات خود نیز از تصور و علائم طبیعی بهره فراوانی می گیرد.

سن سن ای نازنین گوزلر شاهی
کیمسه اولا بیلمز برابر سنه
سرخوش دوروب سالاناندا هر یانا
مات قالار اول سرو و صنوبر سنه...

در زبان واقف تکرار آهنگ، کلمه و نگاره ها برپایه یک متد خاصی است :
الف – تکرار صداها (آهنگ ها)
... قیظین شدتیندن چکینمه سه یاز
چالقانماز گوللرده نه اوردک نه غاز
واقفین کوکسونه باشالن چار-چاپاز
چکیلیب هاچاندان، جانان داغیدیر...
ب – تکرار کلمات
ناقیص- ناقص چکر اوزونه نقاب
یونگول- یونگول قاچار اعتراض ائیلر
سیعاللانیب- سیغاللانیب سیاه زولف
نه گوزه ل دوشوبدور اوزء فاطمه

واقف سخن را از درون معیشت به صحنه ادبیات می کشد و به او نقش فعال ادبی می بخشد او جان تازه در روح کلمه می دهد و بعبارتی کلمه را جاودانه می سازد.[۶۷] در زبان واقف به سخنان بی جا برنمی خوریم پیشه شاعرانه او کاملاً در مقابل هرزه گویی قرار دارد. بزرگی و جاودانگی زبان ادبی واقف و پایداری آثار او بنا به گفته فریدون کوچرلی در مردمی بودن سروده هایش نهفته است. راز بقاء و تداوم روح هنر شاعرانه او هم در ملی بودن اوست.[۶۸]
نحوه زبان واقف در کل نحو کامل زبان ادبی ترکی آذربایجانی است. کاربرد وسیع ترکیب های فعلی، جملات ساده و کلمات مترادف و جملات مرکب از نظر ساختاری و کارکردی کاملاً محصول زبان ترکی آذربایجانی است. در شیوه کلاسیک شاعر حتی به ترکیب های اضافه و جملات تابعی هم برخورد می کنیم.
-هوجومی، لشکری تکلیفی یارانی وفا داره مثالی سدی اسکندر گره ک دیر.
تابعه :
قاشین تاغین قویوب محرابه هرگز قیلما نام سجده
کی سن یوز مرتبه اول کعبه ی- اولیادان آرتیق سان
یکی دیگر از خدمات ارزنده واقف این است که او کلمات زنده گفتاری را به زبان ادبی وارد کرده و به

آنها روح و معنای ادبی- بدیعی بخشیده است. زیرا در قرون میانه زبان ادبی خشک و مجرد بود و تقریباً از زبان گفتاری مردم متمایز بود. ولی او این خشکی را به نرمی آب روان نمود.(۶۹) او زمینه های ملی و مقدس بودن را برای زبان ادبی فراهم کرده تا اینکه این زبان براساس زبان توده مردم دوباره گسترش یابدد.(۷۰)

آنچه مشهود است فرایند ملی شدن زبان ادبی در نتیجه سیستم بورژوازی و روابط تجاری ایجاد شده بوجود آمده است. این فرایند ملی شدن در زبان ادبی واقف به وضوح دیده می شود.(۷۱) در زبان او فروش با نزاکت، بهره جویی، خرج کردن جواهرات بکار می رود که نشان از رونق اقتصاد بازار در زمان وی است.

سرخوش دوروب بیر نزاکت ساتان یوخ
هئچ سوداگر فایدا بیلمز بو یئرده
جواهرلر خرج ائدرم شأنینه
اگر مشتاق اولسان سوزه فاطمه

بنابر دلایل متعدد و مستند ملاپناه واقف را باید پدر و استاد شعر و ادب قفقاز نامید که شاعران و ادیبان بعدی از او آموختند رسم شاعری را و پیشه کردند راه استاد فرزانه که نظیری بر او دیده نشده است.(۷۲)

زبان « داستان شهریار »

یکی از منابع معتبر ادبی- بدیعی قرون ۱۸-۱۷ اثر « داستان شهریار » است که مؤلف آن مشخص نیست. از شیوه نگارش این داستان مشخص است که آنرا فردی امی و مدرسه نرفته نوشته است.(۷۳)

البته پروفسور علیار صفرلی ترتیب دهنده نسخه دست نوشته معتقد است که مؤلف این اثر مردی بنام محمدی است.(۷۴) البته پژوهشگران دیگر این مسئله را بحث انگیر می دانند زیرا نام ایشان فقط در استادنامه ذکر شده است. حتی بعضی ها معتقدند که شهریار فرد با استعدادی بود همطراز با م.و.ویدادی و



م.پ.واقف که توانسته است شیوه فردی خود را اعمال کند.(۷۵)

داستان شهریار علاوه بر اینکه اثر فردی با استعداد است خود نیز دارای نثر خاص به سبک کلاسیک است. زبان داستان شهریار بیشتر نمایشگر شیوه ملی زبان نثری است که در قرن ۱۸-۱۷ شکل گرفته بود.(۷۶) یک تعاملی بین آفریده های ادبی واقف با داستان شهریار وجود دارد.

آخ بلور بدنلی گوگلز یاناغلی
تمام شیرین سخن شیرین دوداغلی
هامی خم ابرولو او تربو خاولی
بئله جوان قوجتلترت کتشتءالله

البته در داستان یاد شده اشعار به سبک کلاسیک همراه با اشعار به سبک فولکلوریک وجود دارد.

کیم بیلور ایام ماضی دن تقدم دن خبر
لازیمی لایق اونا اولور یقین بیل مختصر
کی دئده اظهار اعلام نه کی علمی وار اونون
غیری عالیملر گوتورسون آنلاسون جمنله بشر

بنابر نظر برخی پژوهشگران در زبان داستان گاهی سبک کلاسیک جای خود را بصورت مکانیکی به سبک فولکلور می دهد. البته اینگونه وحدت ایجاد شده نوعی وحدت تحت الشعوری است.(۷۷)

بطور کلی نثر کلاسیک متأخرتر از نظم کلاسیک است و موانعی مانند تفکرات سیاسی- اجتماعی موجود در آن عصر باعث تقدم و تأخر در این مسئله می شده است.[۷۸]

در نثر کلاسیک زبان داستان شهریار همانقدر که این سبک وزین و پربار هست در کنار آن زبان گفتاری عمومی مردم نیز پرمغز و محتوی است. زبان ادبی داستان شهریار از اینکه ادامه زبان نثر خلف خود فضولی باشد. بیشتر پیش زمینه زبان نثر سلف خود م.ف.آخونداف می باشد. ای آروات، بلکه اوغلون بیر طرفه مهمان گئدیب، یوخسا بو واخت یوخو دا اولماز قالخ بیر اونون اوطاقی طرف گئت.[۷۹] گور نه سبب دن اونون سسی قولاغیمیز اگلمیر اگر اونون صداسی قولاغیما گلمیرسه مرغ روحوم راحت اولماز

ترجمه : ای زن برخیز شاید پسرت جایی مهمانی رفته مگر نه تا این وقت او نمی توانست خواب باشد. به طرف اطاق او برو، ببین چرا صدای او به گوشمان نمی رسد، اگر صدای او به گوشمان نرسد مرغ روحم ساکت نخواهد شد.

آروات قالخوب گلدی گوردو اوغلان یاتوبدور قییمادی قاییدیب گئتدی

اری دئدن : نه گوردون : والله یاتیبدور قیمادیم اویادیم...

ترجمه : زن برخواست و آمد ودید پسر خوابیده دلش نیامد و برگشت، شوهرش گفت : چه دیدی؟ ولله خواب بود دلم نیامد بیدارش کنم...

ترکیب زبان گفتاری خلقی (توده مردم) با زبان نثر کلاسیک فرایندی است که زبان نثر ادبی ملی را شکل می دهد. ۴۰٪ حجم کتاب شهریار را شعر ۵۰٪ را نثر و ۱۰٪ را تصاویر تحکیه ای تشکیل می دهد. دیالوقهای نثر داستان بی واسطه بیانگر زبان درماتورلوژی قرن ۱۹ را به ذهن متبادر می کند.

یکی دیگر از مشخصه های داستان شهریار تلاش قهرمانان این داستان به برقراری روابط اجتماعی است البته سیر تاریخی شکل گیری زبان ادبی در قرون ۱۷-۱۸ براساس عنصرهای ملی این وانمود را طبیعی جلوه می دهد. بدون شک در فرایند مردمی شدن زبان ادبی این روابط و نحوه ایجاد آنها نقش ارزنده ای داشته است.[۸۰]

مشاهدات نشان می دهد که ترکیب لغات و نحوه کاربرد آنها در زبان کتابت داستان شهریار از یک تیپولوژی ملی پیروی می کند. در متن کتاب سبک کلاسیک و فولکلور بصورت متعامل خود را نشان می دهد.[۸۱]

سیر تاریخی و نحوه کتابت آن کاملاً با برخی از علامت های تاریخی کتاب دده قورقود همخوانی دارد. شواهد جغرافی قید شده در کتاب داستان شهریار منعکس کننده واقع شدن حوادث داستان در نواحی مختلف آذربایجان است و از نظر علم توپونیمی آنرا می توان اینگونه بیان نمود. ما حال شمس الدین، گنجه، طاووس، قازاخ، سینیق کورپو، قارایازی، سوغانلیق یولو، شهر تفلیس، گرجستان، خداآفرین کورپوسو.

بطور کلی نثر موجود در زبان داستان شهریار نشان میدهد که فرم و شکل گیری زبان نثر ادبی آذربایجان با تکیه بر زبان توده مردم سیر ملی شدن را آغاز کرده و می پیماید. نثر برخاسته از درون سبک فولکلور تیپولوژی ژنتیکی و قومی خود را حفظ کرده است. بدین جهت بکارگیری سبک فولکلور در نثر ادبی به توسعه زابن ادبی کمک شایان توجهی کرده است.

منابع در آرشیو موجود است



گنجعلی صباحی نین " حیات فاجیعه لریندن " پووئستی حاقیندا

GƏNCƏLİ SƏBAHİNİN "HƏYAT FACİƏLƏRİNDƏN" POVESTİ HAQQINDA

FİKRƏT SÜLEYMANOĞLU
فیکرت سلیمان اوغلو



گونئیده آنادیللی چاغداش نثرین بانیسی اولان گنجعلی صباحی ایلک ایریحجملی اثرینی " حیات فاجیعه لریندن " پووئستینی ۱۹۵۰-جی ایلده هله تهرانا سورگون اولونمامیشدان اؤنجه تبریزده یازسا دا، معلوم قاداغالار سببیندن اوزون مودت چاپ ائتدیره بیلمه میشدی. اثر ایلک دفعه ۱۹۸۰-جی ایلده ایراندا " دونیا " نشریاتی طرفیندن نشر اولونموش [۲. ص.۱۵۳]، ۱۹۸۸-جی ایلده باکیدا " جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگییاسی " نین ایی جیلدینه [۱. ص.۳۷۸-۴۲۰]، ۲۰۰۲-جی ایلده ایسه تورکیه ده "ایران تورک ائدئبیاتی آنتولوژیسی " نین و جیلدینه [۴. ص.۴۷۸-۵۱۲] داخیل ائدیلمیشدیر.

هر بیری موستقیل باشلیق آلتیندا بیر-بیرینی آردیجیل شکیلده تاماملایان ۱۵ آیری بؤلمه دن عیبارر اولان پووئستین اساس مؤوضوسو گونئیده اوزون ایللر بویو داوام ائتمیش و میللی حکومت دؤنه می ایله اؤزونون ان کسکین فازاسینا داخیل اولموش بیر مثله یه – " ارباب رعیت موناسیبتلری " نه حصر اولونموشدور. بئله کی، همین دؤورده مجموع میللی محصولونون ۹۱/۸-نی کند تصروفاتی محصوللاری تشکیل ائدن گونئی آذربایجاندا اکینه یارارلی تورپاقلارین، سو منبعلری نین و ایستحصال واسیطه لری نین تامامینا یاخینی کند اهالیسی نین جمعی ۵٪-نی تشکیل ائدن ایری مولکدارلارین، وظیفه و منصب صاحیبلری نین الینده ایدی (۳. ص.۱۴.)

معلوم اودوغو کیمی، جمعیت اوچون ستراتئژی اهمیت داشییان بو پروبلئمله باغلی مثله نی میللی حکومت اؤز پروقرامینا داخیل ائدیب، موعین فورمادا حقوقی موستوییه اوتورتماغی چالیشسا دا، عؤمرونون آز اولماسی سببیندن هللینه نایل اولا بیلمه میشدی. آما " ارباب-رعیت " پروبلئمینه سادجه اولاراق تمل ایقتیصادی موناسیبتلر پریزماسیندان یاناشماق دا دوزگون دئییل. اونون آچیق-آیدین حقوقی، ایجتیمای-سیاسی، سوسیال و اخلاقی یؤنلری نین اولدوغو دا گؤزاردی ائدیلممه لیدیر. بئله کی، " ارباب رعیت موناسیبتلری " نده کی ضیدیتین اولدوقجا کسکین فورما آلماسی، بیر چوخ حاللاردا ایسه قانلی حادیثه لرله سونوجلانماسی تکجه اونون نورمال حقوقی بازاسی نین اولماماسی، سوبیئکتیو یوزوملارا آچیق اولان شریط قایدالارینا و یا "تاریخی عنعنه لر " ه اساسلانماسی ایله باغلی دئییلدی. هم ده زاماندان نصیبینی آلمامیش، اورتا عصر تفککورلو فئوداللارین (اربابلارین) اکثریتی نین فردی خاراکتئرلری، ساپیق دونیاگؤروشلری و دئفورماسییایا اوغرامیش پسیخولوگییالاری ایله باغلی ایدی.

هله اؤتن عصرین اوللرینده بیر چوخ مطبوعات اورقانلاریمیز، او جومله دن ساتیریک " موللا نصرالدین " ژورنالی اؤزونون آیری-آیری نؤمره لرینده، ائلجه ده داهی م.ع.صابیر (۱۸۶۲-۱۹۱۱) بیر

سیرا شعیرلرینده گونئیین بو " چؤزولمز مثله " سینه دفعه لرله قاییتمیش، " کیچیک صحنه " [۵. ص.۲۹-۳۱] آدلی اثرینده ایسه مشروطه اینقیلابچیلاری سونرا داها دا آکتواللاشان پروبلئمین ماهیتینی آیدینلاشدیران، اربابین قانیچنلیگینی و اکینچی نین بیچاره لیگینی اکس ائتدیرن اؤرنک بیر صحنه یاراتمیشدی.

ارباب کیمدیر؟ بو سوالا " آغا، مولکدار، تورپاق صاحیبی، تورپاغی کندلییه ایجاره یه وئرن صاحیبکار " کیمی جاوابلار وئرمک اولار. آما سوالین توپلومون مثله یه یاناشما طرزیندن، تاریخی عنعنه سیندن قایناقلانان باشقا جاوابی دا واردی. بو اینجه ماهیتلی و اوزرینده دوشونولمه لی جاوابی پووئستین باش قهرمانی قودرتین دیلیندن ائشیدیریک: " ارباب ریتین آغاسی، آتاسی، سروریدیر، احتیرامی عزیزدیر " [۱. ص.۳۸۸].

اصلینده یازیچی بو سؤزلرله ایران موحیطینده فورمالاشمیش ارباب اینستیتوتونون ریت طرفیندن نئجه قبول ائدیلیب منیمسنیلدیگینی و اونلار آراسینداکی پروبلئملرین کؤکونده دوران اساس سببلردن بیری نین ده محض بو یاناشمادان قایناقلاندیغینی گؤسترمک ایسته میشدیر. ینی ریت " یا زلزله دن، یا ولوله دن " اربابین هئگئمونلوغونو صمیمی شکیلده قبول ائدیب اؤز طالعیینی کؤنوللو اولاراق اونون اینصافینا باغلامیشدیر.

اوندا بو جاواب تیپی اولاراق باشقا بیر سوالا دا جاواب طلب ائدیر: بس رعیت " آغاسی، آتاسی، سروری و احتیرامی عزیز " اولان شخصه قارشی نه یه گؤره عوصیان ائدیر، اونا تابع اولماماق بیر یانا، بزن قانینا بئله سوسابیر؟

بو سوالین دا جاوابینی اثرده تاپیریق: " فئودال شاللاغی ...هه رکته گلن گوندن کندلی نین اوزو گولمه ییب. اونلار حاکیملرین حؤکمو، گوجلولرین تجاووزو، اربابلارین ظولموندن جانا دویموش، بزن ده بیر پارچا چؤرک اوچون اؤز ائل-اوباسیندان، وطنیندن باش گؤتوروب دییاربه دییار دوشموش، آتا-آنا، سئوگیلیم، دئیه قوربت ائللرده حصرتله جان وئرمیشلر " [۱. ص.۳۸۹].

دئمه لی، رعیت اربابا آتاسی، سروری، احتیرامی عزیزی کیمی باخدیغی حالدا، ارباب رعیته اؤولادی، عزیزی کیمی یوخ، سادجه اولاراق شخصی ریفاه و خوشبختلیگینی قورماق اوچون ایستیفاده ائده جگی " جانلی ماتئریال " کیمی باخیر.

پووئستین اساس مؤوضوسو دا محض گنج بیر عاییله نین – قودرتین عاییله سی نین بو ضیدیتدن قایناقلانان، بیتیب-توکنمه یهن حیات درامی – فاجیعه سی اوزرینده قورولموشدور. سوژئتین باشلیجا خوصوصیتی ده ایلک نؤوبه ده قودرت اوبرازی نین ایدئیا-بدیعی خوسسیتلری ایله باغلیدیر. یازیچی اونو فرقلی مکانلاردا باش وئرن فرقلی سیتواسییالاردان کئچیرمکله، بیر طرفدن داخیلی عالمینی، صاحیب اولدوغو معنوی دیرلری آچیب گؤسترپر، دیگر طرفدن ایسه یاشادیغی موحیطین عئیبجرلیکلرینی تصویر ائتمکله، اصلینده عوومیلیکده گونئی آذربایجان توپلومونون دوشدویو آجیناجاقلی دورومو اورتایا قویور، اوخوجوسونو بو وضعیتدن چیخیش یولو آختارماق اوچون بیرلیکده دوشونمه یه دعوت ائدیر.

اثرده اساس حادیثه لر ۱۹۴۸-جی ایلین دهشتلی قوراقلیغی زامانی تاخیل توپلانیب، دؤیولوب سوورولدوقدان سونرا ارباب چینگیز خانین هئچ بیر گوزشده گئتمه دن اولان-قالانی کندلیلرین الیندن آلماق ایستگی و اونون بو حریصلیگینه، اینصافسیزلیغینا قارشی چیخیب همکندلیلری نین و اؤز عاییله سی نین یاشاماق حاقینی قوروماغا چالیشان گنج قودرت آراسیندا باش وئریر. کندلیلر طبیعی فلاکتین و قوراقلیغین یاراتدیغی چتینلیگین نتیجه لرینی اونلارلا بؤلوشمک یئرینه توپلادیقلاری محصولون تامامینی زورلا اللریندن آلماق ایسته ین، "هامیز آجیندان اؤلون، قیریلین! منه نه؟ من آغانین حاقینی آلاجاغام " دئییب خیرماندا تئررور اسدیرن، آغساققال احمد کیشینی شاللاقلاییب بی حؤرمت ائدن ارباب موباشیرینی دؤیوب کنددن قووورلار.

البته، قودرت ده، کندلیلر ده گؤردوکلری بو " ایش " این جاوابسیز قالمایاجاغینی، میللی حکومتین سوقوتوندان سونرا یئنیدن " آت اویندان " اربابین هر جور چیرکین عمله ال آتاجاغینی بیلمه میش دئییلدیلر. آنجاق اونلارین باشقا چیخیش یوللاری قالمامیشدی. بیر ایللیک زحمتلری نین بحره سی اولان بو آزاجیق محصولو دا اونا وئرسه لر، عاییله لری نین حیاتینی رئال تهلوکه یه آتاجاقدیلار. اصلینده کند خیرمانیندا باش وئرنلر خالقین ظولمه و ظولمکارا قارشی عوصیانی، قولونداکی " ارباب " قاندالیندان خیلاص اولماق اوچون آزادلیق موباریزه سی ایدی. اونا گؤره ده بو حادیثه آغساققال احمد کیشی نین ارباب موباشیرینه خاطیرلاتدیغی " پیشیگی دارا قیسنارسان، قاییدار اوزونو جیرار " مثلی نین دوغرولوغونو گؤستریر.

اربابین نئجه بیر آدام اولدوغونو، خاراکتئرینی، هانسی دیرلری منیمسه دیگینی، یازیچی پووئستده بؤیوک اوستالیقلا تصویر ائدیر: " چینگیز خان اؤز عاییله سی ایله کنده یایلاغا گلمیشدی. کندلیلرینه قوناق ایدی. هر گون اوچ ائو نؤوبه ایله آغانین ائوینه لازیم اولان تویوق، یومورتا، بال، کره، ات و ای. آ. هر نه یه احتییاجلاری اولسا، یئتیرر، اربابی راضی سالماغا چالیشاردیلار. آغا اؤزونو مشغول ائتمک اوچون چوخ واختلارینی اووا چیخماقلا کئچیررردی. بزن ده یئییب هارینلامیش آت کیمی کندین آراسیندا قدم ووراراق گؤزللر سئیرینه چیخاردی. اونون شورگؤزلوگونو هامی بیلیردی. کندین گؤزللری همیشه اوزلرینی اوندان قورویاردیلار " [۱. ص.۳۸۵].

آما کندین آراسیندا اؤزونو هارینلامیش آت کیمی آپاران بو تیپ هم ده قورخادیر. دار آیاقدا اللرینی قالدیریب قودرته یالواریر: " منی اؤلدورمه، آماندیر! آنلامامیشام، غلط ائلمیشم. ایگید باسدیغینی کسمز! " [۱. ص.۳۸۸].

ایستیثمارچی اخلاق یوخسولونون قارشیسینداکی گنج ایسه تامامیله باشقا دیرلرین داشییجیسیدیر: " قودرت اوتوز ایکی یاشیندا، اورتابویلو، ائنلیکورکلی، قارابنیز، خوش اخلاق بیر آدام ایدی. همیشه اوز-گؤزونده تبسسوم اویناردی. اونونلا اوز-اوزه گلن نه قدر توتقون و یا عصبانی اولسا دا، ایستر-ایسته مز دوداقلاری قیمیلدار، اوزو گولردی " [۱. ص. ۳۸۵]. او، " بوتون یاراق-اسبابی ایله قارشیسینا چیخان چینگیز خانلا پنجلشمکدن چکینمیر، قورخمور " [۶. ص.۱۰۵]. یازیچی موثبت و منفی قهرمانلاری نین خاراکتئرلرینده کی ضیدیتی محض بو موقاییسه یولو ایله اوزه چیخاریب تقدیم ائدیر: چینگیزخانی گؤرن اوزلر قاپانیر، قودررتی گؤرن اوزلر ایسه گولور...

خیرمان حادیثه سیندن سونرا هر شئی اؤنجه دن دوشونولدویو کیمی ده اولور. ارباب رسمی امنیت گوجلرینی و اؤز قولبئچه لرینی آرخاسینا آلیب کندین اوستونه هوجوم چکیر، قادین، قوجا، اوشاق دئمه دن جاماعاتی دؤیدوره-دؤیدوره ییغدیقلاری محصولو اللریندن آلیب آپاریر. بو دا کیفایت ائتمیر، " دیلی داها اوزون " اولان قودرتی آرواد-اوشاغی نین گؤز یاشلارینا باخمادان قانداللادیب زیندانا آتدیریر.

اربابین بوندان باشقا قودرتله هله " چورودولمه میش " کؤهنه بیر حاق-حسابی دا قالمیشدی. اون ایل اؤنجه او، بیر آخشامچاغی بولاق باشینا نیشانلیسی قودرتله گؤروشه گئدن لاله یه تجاووزه " جهد " ائتمیش، " ارباب باشقاسی نین ناموسونا ال آتسا، اؤلومو واجیبدیر! " [۱. ص.۳۸۸] دئین قودرت طرفیندن اؤلونجه یه قدر دؤیولموش، عادی بیر تصادوف نتیجه سینده سالامات قالا بیلمیشدی. ایندی ایسه پوسقودا یاتان اینتیقامی اوچون اونون الینه یاخشی فورصت دوشموشدو.

...قودرت تکجه آزادلیقدا دئییل، زیندانداً دا اؤز شرفینی، دیرلرینی و عدالتی مودافیعه ائدن، بونون اوچون کریتیک آنلاردا حتّی اؤلوم-دیریم ساواشینا گیرمکدن بئله چکینمه یهن مرد بیر شخصدیر. محض بونا گؤره ده آزادلیقدا اولدوغو کیمی، حبسخانادا دا هر کس طرفیندن، خوصوصیله ده حبسخانانین "

آغساققال لوتو " سو کئچل یهیا طرفیندن حؤرمت گؤرور. قودرت گونلری قومار اویناماق، اویوشدوروجو چکمکله کئچن " اوغرو، قولدور موحیطی " نین ایچیندن محض بو دیرلری، عاییله و اوشاقلاری قارشیسیندا مسئولیتینی بیر آن بئله اونوتماماسی سایه سینده " سالامات " چیخماغی باجاریر. هم ده بورادا اؤزو کیمی، بیر تصادوف نتیجه سینده زیندان حیاتی یاشاماغا مجبور قالان اومید آدلی تمیز قلبلی، مرد بیر دوست و آرخا قازانیر.

" جینایت "ینی سوبوت ائده جک دلیللرین یوخلوغو، همکندلیلری نین هئچ بیری نین اوزونه دورماماسی سببیندن محکمه اونو بیر ایلدن سونرا آزادلیغا بوراخماغا مجبور اولور. قودرت سئویملی لاله سینه، بالالارینا قووشسا دا، آرتیق حیاتی نین اولکی کیمی اولمایاجاغینی آنلاییر. اربابدان اوزاق اولماق، کنده یارانمیش آجلیق و قیتلیقدان قورتارماق اوچون بیر چوخلاری کیمی، نه قدر آغیر اولسا دا، ائل-اوباسیندان آیریلیب شهره اوز توتور. قورتولوشو بورادا گؤرور. آما شهرده ایش آختارانلارین سایی، ایش یئرلریندن قات-قات آرتیقدیر. مئیدانلار بیر پارچا چؤرک اوچون کندلردن آخیشیب گلن آج-یالاواج اینسانلارلا دولودور. او، عاییله سینی بیر مودت تصادوفدن-تصادوفه تاپدیغی گونموزد ایشلرله دولاندیرماغا مجبور قالیر، نهایت دوستو اومیدین کؤمکلیگی ایله بیر تیجارت مرکزینده حامّالیق ایشی تاپماغا مووفق اولور. هر شئیین یولونا دوشدویو بیر واختدا ایسه یازیچی اونو یئنیدن چینگیز خانلا راستلاشدیریر. بونونلا سانکی دئمک ایسته یییر کی، توپلومون باشی نین بلاسینا چئوریلمیش بو پروبلئمدن قاچماق مومکون دئییل، اونون هللی یولونو تاپماق و حلل ائتمک لازیمدیر.

چینگیز خان ایسه بو دفعه اونو محو ائتمکده قرارلیدیر. قودرته تله قوروب اونو ائویندن قیزیل اوزوک اوغورلوغوندا ایتتیهام ائتدیریر. اولکی محبوسلوغو دؤنمینده لاله نین" اربابدان عوذورخواهلیق " تکلیفینی یاخین قویمایيب قطعیتله ردد ائدن قودرت بو دفعه عاییلهسی نین کیمسه سیز، کوچه ده آج-سوسوز قالاجاغینی آنلاییب اربابا یالوارماغا مجبور اولور. عاییله، اوغول-اوشاق مسئولیتی اونو سیندیریر:

"- ارباب! اولان اولوب، کئچن-کئچیب، هر نه اولوب، منه اولوب. من کی، سنه بیر یامانلیق ائتمه میشم. منی زیندانا گؤندرسن اوشاقلاریم شهرده باشسیز قالار. آجلیقدان، سویوقدان قیریلارلار. اینصاف ائت، آماندیر " [۱. ص.۴۰۵] - دئییر.

آما گؤزونو اینتیقام حیسی قاپامیش کمفورصت، ویجدانسیز ارباب قارشیسینداکی اینسانین اورک چیرپینتیسینی، حیاجانلارینی آنلاماق قابیلیتیندن محرومدور، اونا گؤره ده اعتیناسیز حالدا:

" – ایکی ایت کوچویو اسکیک اولماغیندان دونیا داغیلماز – دئییر " [۱. ص.۴۰۵].

بو آرتیق چینگیز خان – قودرت موناسیبتینده قیریلما نؤقته سیدیر. بوندان سونرا قودرتین عاییله سی نین حیاتی عذاب-اذیت و صفالت مرحله سیندن فاجیعه لر مرحله سینه کئچیر.

حیات یولداشی نین شرله نیب حبس ائدیلمه سی خبریندن، بیر-بیری نین دالینجا باشینا ائلن قزا یومروقلاری نین سونونجوسوندان داها دا سارسیلان لاله اؤزونه گلمه میش امنیت مأمورلاری طرفیندن کوچه و خیابانلاردا یاشایان ائوسیز-ائشیکسیز اینسانلارین زورلا ییغیشدیریلدیغی " ایستیخانا " یا آپاریلیر. هم ده " منی هارا آپاریرسینیز؟! ...اماندیر، رحم ائدین! بالالاریم قالدی " – دئیه قوپاردیغی اورک داغلایان فریادلارینا محل قویولمادان.

بو زامان ایکینجی بیر فاجیعه ایسه اونلارین شهر کناریندا دالدالاندیقلاری " بوستان چارداخلارینا بنزر قورولموش کوما " دا باش وئریر. لاله " ایستیخانا " یا آپاریلدیقدان سونرا بالاجا مارالین اومیدینه قالمیش کیچیکیاشلی ائیواز آغیر خسته نیر. الیندن ائله ده بیر شئی گلمه ین قیزجیغازین بوتون چیرپینتیلارینا باخمایاراق قارداشی اؤلور. بو دهشتلی منظره قارشیسیندا نه ائده جگینی بیلمه ین مارال قارداشی نین بوز باغلامیش مئییتینی کومادا قویوب فریاد قوپارا-قوپارا شهر مرکزینه آناسینی آختارماغا یوللانیر.

اومیدین شهر حربینده پلیس رئیسی ایشله ین عمیسی اوغلو پرویزین کؤمگی ایله، بؤهتانا معروض قالدیغی ثبوت ائدیلیب یئنیدن آزادلیغا چیخان و عاییله سینه قووشماق آرزوسو ایله قول-قاناد آچیب اوچماق ایسته ین قودرت کوماسینا یاخینلاشاندا دهشتلی بیر منظره ایله اوزلشیر. تانیمادیغی اینسانلار اونون کؤرپه اوغلو ائیوازین، سؤزون بوتون معنالارینداً اورتالیقدا قالمیش جنازه سینی دفن ائتمه یه آپاریرلار.

" قدرت هویوشموش بیر حالدا دایانیب دیقتله اونلارا باخدی. قورخاق آددیملارلا ایره لیلیه رک:

-بو ندیر؟ اؤلن کیمدیر؟- دئیه شاشقین بیر حالدا سوال وئردیکده ایزدیحام دایاندی. تابوتو یئره قویدولار، قودرت وورغون بیر حالدا شاشقین بیر وضع آلدیغیندان، هر شئی آنلاشیلیردی. اونون اورگی شیددتله دؤیونور، ووجودونو مودهیش بیر قورخو بورویوردو. او، اللری تیتره یه-تیتره یه جنازه نین اوزرینه چکیلمیش آغ اؤرتویو کنارا ووردوقدا، ایلان چالمیش آدام کیمی سارالدی.

- آه! - ائدیب گؤزلرینی یومدو. - آمان، ائی بؤیوک تانری!



- دئییب آیاق اوسته دوردو. ییغینجاغا موراجیعتل: ...— آماندیر، منه رحم ائدین! دئیین گؤروم، بونلارین باشینا نه گلیب؟ بس بونون آناسی، باجیسی هانی؟ " [۱. ص.۴۱۶-۴۱۷] - دئیه فریاد ائدیر...

اوغلونو دفن ائتدیکدن سونرا قودرت مارالی امنیت ناهییه لریندن بیرینده، لاله نی ایسه عاغلینی ایتیرمیش حالدا دلیخانادا تاپیر. سئویملی حیات یولداشی نین دانیشیق و حرکتلری نین آرتیق آدئکوات اولمادیغینی آنلاییب بو دهشتلی منظره قارشیسیندا سون قرارینی وئریر:

" - لاله! آند ایچیرم او پاک و موقدس عشقیمیزه! غدار دوشمندن اینتیقامیمیزی آلاجاغام! " [۱. ص.۴۱۷].

چینگیز خانین ضربه لریندن سارسیلمیش وضعیتده اولان قودرت بو آندا یالنیز اؤز شخصی اینتیقامی حاقیندا فیکیرلشیر، چونکی شخصی فاجیعه لری نین سببکاری کیمی غدار چینگیز خانی گؤرور. اونون، باشینا گلنلرین ماهیتینه وارماغا، نئجه دئیرلر، داها درین سیاسی مثله لر حاقیندا دوشونمه یه، بونون یاشادیغی جمعیتده کؤک سالمیش ایجتیماعی موناسیبتلرین طبیعتیندن قایناقلانان عوموومی بیر بلا اولدوغونو درک ائتمه یه حالی یوخدور. چونکی او هئچ بیر سیاسی دونیاگؤروشون داشیییجیسی دا دئییل. آما بو زامان اومیدین بولودلو سمادا ایلدیریم کیمی شاققیلدایان سسی ائشیدیلیر:

" - باخ، بئله! حیات اؤزو اینسانلاری قیرمانجلاییب آییلدیر. ایره لی، موباریزه یه... دئیه حؤکم یازیر. - آنجاق اونوتما کی، آلاجاغین اینتیقام بوتون ازیلنلرین اینتیقامی اولمالیدیر. ایستیبدادا، ظولمه، سیتمه قارشی اولمالیدیر! " [۱. ص.۴۱۷]...

اومیدین بو چاغریشینا بلکه ده " جینایته تهریک " پریزماسیندان دا یاناشماق اولار. لاکین بورادا مسله نین تئز-تئز راست گلینن معیشت موستویسیندن سیاسی موستوییه داشینماسینا جهدین آچیق-آیدین ایزلری گؤرونمکده دیر. بئله لیکله، یازیچی سانکی اثرین سونوندا باش قهرمانین اؤز فردی حاقلاری اوغروندا موباریزه سینی کوللئکتیو حاقلار اوغروندا موباریزه یه ترانسفورماسییا ائتمه یه چالیشیر. چونکی حاقلی اولاراق دؤزولمز پروبلئمین هللی یولونون یالنیز سیاسی چؤزومدن کئچدیگینی اینانیر. بونو قودرتین محکمه ده کی چیخیشیندان دا گؤروروک: " او بیر تک منه ظولم ائتمه میشدی. منیم کیمی یوزلرله

عاییله لرین فلاکت و ظولمونه سبب اولموشدو " [۱. ص.۳۸۰].

دوغرودان دا، توپلومدا ارباب ظولمونه معروض قالان تکجه قودرت و عاییله سی دئییلدی. صباحی نین " گول دستسی " حکایه سی نین قهرمانی، " ویکتور حوقونون قوزئتتاسینی خاطیرلادان لور قیزی بالاجا مهری " ده باشقا بیر کنده، باشقا بیر ظولمکارین - ارباب علی خانین ائوینده ظولمه معروض قالیردی. قیشین شاختاسیندا آیاغی یالین، باشی آجیق حالدا گوجو چاتمایان بؤیوک بیر قازانلا اونون هارین خانیمینا سو داشیماغا مجبور ائدیلیردی...

قودرت چینگیز خانی ایزله ییب گئجه یاریدان کئچدیکدن سونرا قومارخانادان سرخوش حالدا چیخارکن اؤز کوچه سینده اؤلدورور. لاکین او، جینایت یئرینی ترک ائتدیکدن سونرا امنیت گوجلری همین واخت تصادوفن اورادان کئچن الیمیرزه آدلی بیر بیچاره نی توتوب محکمه یه وئریرلر. محکمه الیمیرزه نین هئچ بیر آرقومئنتینی قبول ائتمه ییب اونو چینگیز خانین قاتیلی ائلان ائدیر و اؤلوم جزاسی کسیر. لاکین قودرتین معنوی کئیفیتلری بورادا اوزه چیخیر. او، گؤردویو ایش اوچون باشقاسی نین دار آغاجینا گؤندریلمه سینه، بالالاری نین یئتیم قالماسینا راضی اولمور و محکمه یه گلیب چینیز خانی نییه و نئجه اؤلدوردویونو آچیقلاییر. بورادا قودرتین سسلندیردیگی -" من اؤز اینتیقمیمی آلدیم " سؤزلری ایسه اومیدین بوتون جهدلرینه باخمایاراق قودرتین باش وئرنلره هله ده اؤز شخصی پنجره سیندن باخدیغینی و سیاسی شعوردان اوزاق اولدوغونو گؤسترییر.

بئله لیکله، یازیچی ایراندا (او جومله دن گونئی آذربایجاندا) بوتون اولوب-بیتنلره رغمن، کوتله نین " ارباب-رعیت پروبلئمی " نین یالنیز معنوی دئییل، هم ده سیاسی ماهیت داشیماسینی هله ده دوزون درک ائتمه دیگینی و دیر طرفدن ایسه غدار شاه رئژیمی نین بونو کؤکلو شکیلده حلل ائتمه یه ماراقلی اولمادیغینی گؤسترییر.

بدیعی اثر حاقیندا دانیشارکن اونون اوبرازلارینا وئریلن آد و لقبلره – آنتروپونیملره خوصوصی دیقتله یاناشماق لازیم گلیر. بئله کی، آنتروپونیملر اثرده موختلیف وظیفه لر داشییبیر. مؤلیف اونلارین واسیطه سی ایله پئرسوناژلارینی فردیلشدیریر، اوبرازلارین معنوی کئیفیتلرینی بیر چو X حاللاردا آدلار اوزریندن سجییلندیریر. " حیات فاجیعه لریندن " پووئستی نین قهرمانلاری دا بئله دیر. مؤلیف منفی قهرمانینا چینگیز خان آدینی وئررکن هئچ شوبهه سیز کی، میللی شووردا همین تاریخی آدلا باغلی فورمالاشمیش نئقاتیو دوشونجه نی اساس گؤتورموشدور. ارباب چینگیز خان دا مونقول حؤکمداری چینگیز خان کیمی تالانچی، ایستیثمارچی، سویغونچو و قانیچندیر. اثرین موثبت قهرمانی قودرت ایسه عکسینه، اونا قارشی دوران، اؤزونو و عاییلهسینی قانیچن سویغونچودان قورویان قودرتلی شخصیتدیر. اونون دوستو اومیدین آدینا دا بو پریزمادان یاناشماق اولار. چونکی بوتون حاللاردا او قودرتین اومید یئری و آرخاسیدیر...

فیکریمیزجه، یازیچی نین " حیات فاجیعه لریندن " پووئستینده باشلیجا مقصدی گونئیده جمعیت حیاتی نین ایستیثناسیز اولاراق بوتون ساهه لرینه نئقاتیو تاثیر گؤسترن و همیشه آکتوال اولان " ارباب-ریت موناسیبتلری " نین قورخونج طبیعتینی بیر عاییله نین فاجیعه سی تیمسالیندا ادبی موستویده تصویر ائتمک، بوتون جهدلره باخمایاراق پروبلئمین هلل ائدیلمه مه سی نین باشلیجا سببی نین اونون سیاسی، ایقتیصادی و معنوی ماهیتی نین توپلوم طرفیندن هله ده دوزگون درک ائدیلمه مه سی ایله باغلی اولدوغونو آچیب-گؤسترمک اولموشدور. اونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، ادیبین قناعتی و چیخاردیغی نتیجه اصلینده اؤلکه نین بیر سیرا سیاسی قورولاری نین، خوصوصن ده سول تمایوللو قورولارین پروبلئمه باخیشلاری ایله بؤیوک اؤلچوده اوست-اوسته دوشوردو. بو ایسه هئچ شوبهه سیز کی، اونون بیر شخصیت اولاراق سول دونیاگؤروشون حاکیم اولدوغو موحیطده – سووئت ایتتیفاقیندا تحصیل آلیب فورمالاشماسی ایله باغلی ایدی.

ادبیات

۱.جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگییاسی، جیلد ۳. باکی: " علم "، ۱۹۸۸.

۲.دیلبر رضایئوا. گنجعلی صباحی و اثرلری نین نشری تاریخیندن. " جنوبی آذربایجان ادبیاتی: تدقیقلر -۴ " . باکی: " ایرث "، ۲۰۱۷.

۳.کرم رحیملی (بیژه). س.ج.پیشوری نین آذربایجانا دؤنوشو عرفه سینده... " خالق جبهه سی " قزئتی، ۲۰۱۶-جی ایل ۱۳ دئکابر.

۴.ایران تورک ائدئبیاتی آنتولوژیسی، ج. ۵(حاضیرلایان آ.کافکاسیالی). ارزوروم، ۲۰۰۲.

۵.صابیر. هوپ هوپنامه (۱ جیلدده،). باکی: " شرق-قرب "، ۲۰۰۴.

۶.صابیر امیروو. جنوبی آذربایان میللی-دئموکراتیک ادبیاتی. باکی: " علم "، ۲۰۰۰.

بیر شاعیرین دویغولاری

حاضیرلایان دکتر کرم نایب پور

زین العابدین ساجد، زینال تخلصی اولان ١٣٥٧اینجی ایلده جعفرقلی اوشاغی کندینده آنادان اولموش عالی مکتبی اوز دوغما یوردوندا باشا ووردو،١٣٧٦ اینجی ایللرده تبریز آزاد یونیورسیتی سینده قبول اولوب عرب ادبیاتینی اینوستوتدا قورتولدو سونرا ١٣٨٥ ده معللیم چیلیک وظیفه سینده چالیشاراق عرب دیلی و ادبیاتیندا باکالوریس درجه سینه نائیل اولدو. شعیر و موسیقی دونیاسیندا ١٣٧٣ ایللردن چالیشدی ،حال حاضیردادا معللیم لیک وظیفه سینده امکدارلیغ ائدیر.



زینالام موسیقیه شعره ده رغبت قیلدیم
تاپیلار بلکه ده بو شعره خریدار یئنه

١

طبیم غرق قالیب خیالیم قدیز
سازیم غریب سییب سوز کاسیبلاشیب
باشیم هاوالانمیر قلبیم آلیشمیر
قیزارمیر سینمده کوز کاسیبلاشیب.

دولاشدیخ مین فنده مین چورا دوشدوخ
یاغیشدان قورتاردیق یاغمورا دوشدوخ
هر درده هر غمه هر جورا دوشدوخ
داها یاش توکنمیر گوز کاسیبلاشیب.

ینیش قیقاجیدی یوخوش یاماجدی
ایری لیق انسانین باشیندا تاجدی
دولتی حاراجدی تاختی تاراجدی
ریاست اونونده میز کاسیبلاشیب.

بلد اولسان هرکسه اوز دینینده
دوزو چیخماز سن آختارسان مینینده
گاه قیزارير گاه بوزارير اونونده
قورتاریب حایاسی اوز کاسیبلاشیب.

یه ها یه دی توتاتوتدو مود ایندی
حاق دانیشسان سن اولارسان یاد ایندی
اوددان کول توره بیر کولدن اود ایندی
اصیل ساختالاشیب ایز کاسیبلاشیب.

زینالین قلبیندن یوکسه لیر هی آه
هر سیتم توره یه ن اولوب پادشاه
آساندا تقصیر یوخ کسنده گوناه
پوزولوب عدالت دوز کاسیبلاشیب.

٢

آتالارین جیغیریندا ایزینده،
بابالارین سونّتینده یاشادیق،
بودونیانین حاکیمینه قول اولدوخ،
او دونیانین مینّتینده یاشادیق.

صبریمیزین ایگیدیله أریله،
پنجه لشدیخ مصیبتین نریله،
آلنیمیزین قورومامش تریله،
قازانماغین زحمتینده یاشادیق.

قلبینی درد باشینی غم بوروموش،
داملا داملا گیله گیله أریمیش،
گوزلّلرین هیجرانیندا چوروموش،

بیر باخیشین حسرتینده یاشادیق.

زینال دیه ر سوه سوه چوخلوغو،
دوزوم اولدو، راحاتلیغی توخلوغو،
وردیش بیلدیخ کاسیبلیغی یوخلوغو،
کیشیلیغین شوهرتینده یاشادیق.

۳

دولانمیشام ایقلیمینی آ دیلبر،
چهارفصیل هاوالارین سریندی،
بیرقول اولام سنده منه پادشاه،
عومروم وارسا تعظیم ائدم سرایندی.

قوتار منی آتشیندن نارییدان،
یاغیش اولوب ایسلات منی نارییدان،
باغچانداکی آلما هیوا نارییدان،
سن آللاهین سینم اوسته سر ایندی.

بیر نظر قیل بو میسکینه ندارا،
چکمه گینن نه زنجیره نه دارا،
سیاه زولفون نه سیغاللا نه دارا،
ألده داراخ قولوم اوسته سرین دی.

زینال! عشقین مین آنلایار بیر آزار،
وارلیقیندیر بیرآز عصمت بیرآز عار،
هئچ بیلمه دن سوینج آدلی بیر آزار،
سارماشیخ تک قامتینه سریندی.

٤

عشقین مشقی محبتین درسیدی_
قیمتی یوخ نظیرسیزدی بیردی دوست
دوداقیندا میلیون گولوش تبسوم
اوره گینده محرم دی دوست سیردی دوست.

دوست گونشدی اسن یلدی دونیادا
اصیل کوکدو دوز تمل دی دونیادا
گوج بیلکدی ایستی أل دی دونیادا
موقدس دی عابیده دی پیردی دوست.
اصیل دوستون اصیل اولار گورکمی
قیزار قلبی هم نفسی هم دمی
دار گونینده قارا گونون همدمی
گن گونونده نراوغلودو شیردی دوست.

زینال دیر وفالی دوست بیرباشا
علی دئمیش بارابارددی قارداشا
عومرون وارسا قوشا گزیب وورباشا
سیغینماغا وطن دی دوست یردی دی دوست.

٥

هی دوزوم هی صبیر
گون به گون هفته هفته
کئچدیکجه لحظه لر
کئچدیکجه آنلار
بیرآز سوینیره م
یتیشمک هوسیله
گونو گونه ساتیب
صاباحا دوغرو
بو امیدله یاشاییرام
چاتاجاغام بیرگون
تأسوف کی هئچ اوزومده بیلمه دن
سن دنن یتیشدیم آرزو کمالا
ایندی گورورم کی چالیشماقلاریم تلسماقلاریم
نه یازی گتیریب نه ده کی یایی
باشیم قیش رنگینه بنزه ییر منیم
عومور سارایمدا تام پاییزیمیش
کاشکی تلسمه میش فیکیرله شیدیم.

٦

الح بیزه بخته ورلیک گتیردی
راضیلاشدیخ قیسمتیندن قوربانین
لذّتینی پایلاشاندا ائل ماحال
بیزده دویدوخ حسرتیندن قوربانین.

نه میناندان نه خلیل دن پای آلدیخ
نه بهشت دن سلسبیلدن پای آلدیخ
نه بیلدیردن نه بو ایلدن پای آلدیخ
قوتارمادیق تهمتیندن قوربانین.
ملک لرده پنجره دن باخیردی

باخیشلاری یاندیریردی یاخیردی
غم عطیری اویمیزده قوخوردی
فله نیردیک موهنتیندن قوربانین.

کولگه میزی هی یولوخدو بو قیسمت
اورجاهیما قفیل چیخدی بو قیسمت
ائله ووردو ائله یئخدی بو قیسمت
چتین دوراخ ضربتیندن قوربانین.

بوروخ بوروخ بوجئغیردان دونومدن
نه فیکیر کی سووشمادی اونومدن
اینجی اولدوم مذهبیمدن دینیمدن
شگّه دوشدوم شریه تیندن قوربانین.

زینال دیه ر چوخ سویرم جملیگی
صبر ایله دیک سیناخ بیلدیک کملیگی
پول اولمادی شیشه چکاخ املیگی
باشا چکدیخ شربتیندن قوربانین.
۷
یامان گونون عومورو آز دیه ن لر
باش آچمادیم یامان گوندن بیر آن هچ
ایسمی گنیش خالقی تانیش دونیادا
تاپانمادیم احوالیمی سوران هچ.

سیرداش اولدوم وعده وردیم سوز قویدوم
بابالارین آددیمینا گوز قویدوم
یاخجیلیخدان نیشان آلدیم ایز قویدوم
آرتیمادیم قیمتیمده قیران هچ.

زینال دیه ر کور آنلادیم کار بیلدیم
خیانتی اولوم بیلدیم عار بیلدیم
صنعتیمی شوهرت ساندیم وار بیلدیم
عومروم اولدو یالان ، تالان ، وئران ، هچ
۸
دره لری تپه لری یاللاری
من قاچیرام اودا قاچیر نه واختی
من جانیمدان اودا اوزون یوللاری
هی کئچیره م اودا کئچیر نه واختی.

نه یاتمیشام نه اویاغام نه ساپاغ
سینمده کی هم یارادیر همده داغ
باشیم اوسته غم یاغیشی یاغ ها یاغ
نه بند آلیر نه ده آچیر نه واختی.

آرزولاردا آمال لاردا گورورم
یوز کونولده مین حاللاردا گورورم
یوخولاردا خیاللاردا گورورم
من باخیرام اودا اوچور نه واختی.

زینال دیر آه یونه لیر وای گلیر
یوخسوللوقلا حسرت منه پای گلیر
غربت إئلده هفته کئچیر آی گلیر
خوشبختلیگه جئغیر آچیر نه واختی.
۹
کئچمیشیم حسیرت گونلریم آمان
بوش یره تیکمیشم گوز گله جه گه
بوگون دوز صاباح دوز قیرخی حاخلادیم
هله ده دییره م دوز گله جه گه.

جیسمیم پاییزداندی روحومسا یازدان
موهنتیم چوخداندی شادلیقیم آزدان
وفالی اوغولدان حایالی قیزدان
اوزوم چون قویورام ایز گله جه گه.

جهنم دونیادی جنت دونیادی
دونیا اویونجاخدی دونیا خونیادی
دونن گنج یاشایان بوگون بابادی
بیلمه دن أییلیر دیز گله جه گه.

آ زینال أل چکیب آرزو دیلک دن
کدردن آغلایب غم سویله مکدن
عومور پاییزیندا یازام دئمک دن
قاییتماز بیرداها یاز گله جه.

تاریخین کوسوفلری(۳)

گئرچک ائرمنی و گئرچک ائرمنیستانین کؤک آراشدیرماسی تاریخده

یازار:فرهاد جوادی یکان سعدی
(عبدالله اوغلو) اورمیه ۱۰ ایپول ۲۰۱۴



قدیم چین منبعلرینده شهرین آدی "سولئک" Solek و یا "سوراک" Sorak، چینجه ترانسکریپسیاسی "سو-لئک" Su-lek، چینجه بوگونکو آدی "سوفو"Sufu ، ترانسکریپسیاسی ایسه "کو- شا" Ku-şa و یا "کا-شا"دیر Ka-şa. ایندیکی کاشغارشهری "آتاداغ"دان آخان "قیزیل سو" چاییننین قولو اولان "تومَن"-ین ساغ ساحیلینده یئرلشیر . اسکی کاشغار ایسه بیر قدر اوزاقداکی تپه اوزه رینده سالینمیش، قالا دیوارلاری ایله احاطه ائدیلمیشدیر. قدیم کاشغارین خارابالیقلاری هله ده قالیر . مؤهّوم کاروان یوللارینین قووشاغیندا یئرلشَن بو شهرین تاریخی ائرادان اوّل۷۶-نجی ایلدهن باشلانیر.تدقیقاتچیلار قاشقار آدینی کوشکار Koşkar ، کؤشکئرKöşker و یا کاشکار Kaşkar اویماغیندان آلدیغینی ایره لی سورموشلر. کؤشکئرKöşker اویماغینین آتا یوردو قیرقیزستانین جنوبوندا، قیرقیزیستان- اؤزبکیستان سرحددینه یاخین جلال آباد رایونوندا اولان قوشکار- آتا Qoşkar-Ata (Кочкората) شهریدیر. بیر باشقا مولاحیظه یَه گؤره ایسه قاشقار، آدینی شهرین جیواریندان سیخ اولان "کاش تاشی" Kaş Taşı و یا دیگر آدیلا "یئشیم داشین"دان Yeşim daşından آلمیش‌دیر . غربینده "کاشگار کونا" Kaşgar Kuna شهر رایونو، شیمالیندا آتوش Atuş رایونو، شرقینده "فئیزیوات" Feyzivat رایونو و جنوبوندا "یئنگی سار" Yengisar رایونو ایله سرحددیر. تَکلَه مَکان Təkləməkan صحراسینین غربینده "تیان شان" Tyan Şan داغلارینین اَتَکلرینده یئر آلان "قاشقار"، دنیز سَوییه سیندن ۱۲۹۰ مئتر یوکسکلیکده یئرلشیر. بو Az.vikipedia معلوماتین‌دان بئله نتیجه آلماق اولار کی "فین- اویغیر" تورکلری آذربایجان و آنادولو اراضیسینده یئرلشه رک ،اؤز ایلکین آنا یوردلاری اولان تورکیستانداکی هیدرونیم (چای و سو آدلاری), اُورونیم(داغ آدلاری) و توپونیم(یئر,کند وشهر) آدلارینی ،عینی حالدا بو اراضینین موختلیف یئرلرینده ده برپا ائدیلر. هیدرونیملردن میثال اوچون شرقی تورکیستاندا آخان "قیزیل سو" Qızıl su چاییندان آد آپارا بیله ریک کی "فین- اویغورلار" همن آدی ایرانین غرب بؤلگه سینده آخان (ایندیکی سفید رود) چاییندا آد قویوبلار و بو چایی "قیزیل اوزه ن " Qızıl üzən آدلاندیریبلار. "اوزه ن" و "سو" هر ایکیسینین ده آنلامی بیردیر و "چای" آنلامیندادیر. بو ویکی پئدیا معلوماتلارینا دقت ائده رکَن ، گؤرونور تورکیستانداکی توپونیم آدلاری اساسیندا ، گونئی آذربایجانین ایندیکی "تسوج" Təsuc شهرینین یاخینلیغینداکی "کوزه کونان" küzə künan قصبه سینی، فین- اویغیرلر ویا فین – اویغورلار ایله ایلگی لَندیرمک اولار یعنی بو توپونیمین آدی اصلینده "کوشا کونا" kuşa kuna ایمیش و زامان سورَه جینده "کوزه کونان" küzə künan فورماسینا دوشوبدور. بو منبع دهکی "کاشگار کونا" Kaşgar kuna رایون آدینین ایکینجی حیصّه سی بیزده بو احتیمالی گوجلَندیریر کی ایندیکی تورکیه شهری ، مئولانا`نین شهری "قونیه" Quniyə یا "کونیا" نین konya آدی ایله باغلی kuna "کونا"دیر و "فینیکی لر" یا "فینیقی لر" بو توپونیمین آدینی قویوبلار. فینیکی لر اؤز دوغما یوردلاریندا اولان "آکسو"Aksu توپونیم آدینین ائکیز قاراداشینی،

قوزئی آذربایجاندا (آغسوAğsu) تیکیلر. یاخشی دقت ائدیلیب آراشدیریلسا ، گؤرونور "فین- اویغیر" تورکلری اؤز دوغما یوردلاریندا‌کی توپونیم، هیدرونیم،اویکونیم و اورونیم آدلارینی عینی حالدا بو بؤلگه لرده ده برپا ائدیلر. شرقی تورکیستانین بیر بؤلگه‌سینین آدی "لوپنور"//"لوبنور" Lobnor"//"Lopnur کیمی گئدیر. ماراقلی بوراسیدیر کی شرقی و مرکزی آوروپانین فینو- اوگاریتی ائللری آراسیندا "لپ" LƏP آدلی خالقدان آد آپاریلیر. دئمه لی "فین- اویقیر"لارین "لوپنور" Lopnor بؤلگه و توپونیم آدی آوروپاداکی "لپ"لر "ləp"lər ایله ایلگیلی و باغلیدیر. "فین- اویغیر" فینیکی تورکلری بو بؤلگه نین آدینی آغ دنیز ساحیلینده یئرلشَن ایندیکی "لیبان"Liban//"لیوان" Livan// "لوبنان"Lobnan اؤلکه‌سی اراضینین آدینا قویدولار. شرقی تورکیستانداکی "لوبنور" Lobnor بؤلگه آدینین سونوندا اولان "ر" r سسینی "ن"n سسینه چئویره رک ، اونو "لوبنون" Lobnon و سوندا "لوبنان" Lobnan فورماسینا سالینیبدیر. بیزجه شرقی تورکیستانین "تورفان" شهرینین چئوره سینده یئرلشَن "یاماز" Yamaz وادی‌سی ، "نوح"-ون اوغلو "یافَث"-ین آدی ایله باغلی‌دیر.

یافَث---> یافس ----><u>یاوَس</u> ---> یاواس ----> یاباس ---- ><u>یاماس</u> ----> یاماز .

Yafəth--->Yafəs--->Yavəs --->Yavas --- >Yabas --->(b>m)Yamas ---> Yamaz

تورفانداکی"یارغول" yarğol توپونیمی اصلینده "یارگؤل" Yargöl//"یارگیل" Yargil دیر. "گؤل" Göl و اونون باشقا فونئتیک واریانتی اولان "گیل" Gil، بوللوق،چوخلوق، گروپ، و بیر دن چوخو و جمع بیلدیره ن سؤزدور و بورداکی "یارغول" yarğol توپونیم آدیندا، تانریلارین بول اولدوغو، بیغیلدیغی یئر و پانتئونو آنلامی وئریر. بو" فین- اویغیر" تورک توپونیم آدینی ، فینیکی لر ایندیکی قوزئی آذربایجانین یاردیملی Yardımlı رایونو آدیندا برپا ائدیبلر. فین- اویغیر تورکلری اؤز آنا یوردوندا‌کی "هاراپ" Harap شهر آدینی ، سوریانین شیمال اراضیسینده برپا ائتدیلر و ایندی ده سوریانین "دمئشک" یا "دمشق" -یندن سونرا ایکینجی بؤیوک شهری ساییلیر. هاراپ Harap -----> هالاپ Halap ----> حَلَپ Həlәp ----> حَلَب Həlәb . هاراپ بیر میفیک آددیر و آنلامی "هار" Har //"حال" Hal // "خال" Xal تانرینین آدی دئمک‌دیر. هَمَن تانری کی سونرا "اورارتو"لارین آللاهی و باش تانریسی اولدو و حتی اونلاری "خال‌دی" Xaldi (= خال لی Xallı)،"خال دیلر" Xaldilər// "خالدی لر" کیمی آدلانماغینا سبب اولدو. "خال" Xal اصلینده همن "آل" Al تانریسی یعنی گونش تانریسی اولمالیدیر کی بعضی تورک طایفالاری و خالقلارینین دیالئکت شیوه لرینده (آذ Az/ خاز Xaz آدلارینداا اولدوغو کیمی) اونون اوّلینه بوغازدان و قیرتلاقدان چیخان "خ X" ویا "خ x"یا یاخین و اوخشارسسی آرتیرلانیبدیر. آذ Az---> خازXaz آدلارینداا اولدوغو کیمی "آل"AL ---> "خال"Xal . شرقی تورکیستانین "فین- اویغیر"لاری اؤز دوغما یوردلاریندا اولان و میفیک آدی داشییان ایندیکی "کوچار" kuçar شهر آدینی , یئنی‌دن آذربایجان اراضیسینده آداشینی برپا ائتدیلر و یاراتدیلار و تورکیستانین "کوچار" بؤلگه سیندن گلن "فین- اویغیر"لار یئنی مسکون اولدوغو یئره اؤز دوغما یوردلاری اولان "کوچار" آدینی وئردیلر و بو آد زامان کئچدیکجه فونئتیک دَییشیلیگینه معروض قالیب "قوسار" Qusar فورماسینا گلیب چیخدی. کوچار Kuçar-----> کوشار Kuşar----> کوسار Kusar---> قوسار Qusar(رایونو). شرقی تورکیستانین "یارکند" Yarkənd ناحیه سینه اویغورلار اؤزلری"یئکه ن" ، "یئکن" Yekən دئییرلر.شرقی تورکیستانین و یا خود اویغوریستانین "یارکند" Yarkənd بؤلگه سینین "فین- اویغور" تورکلری آذربایجان اراضیسینده یئرلشَن زامانی، اؤز دوغما آنا یوردلاری اولان "یارکند"-ین آدینین شرفینه ، یئنی مسکونلاشدیقلاری یئرین (ایندیکی مرند شهرینین اطرافیندا،"یامجی" بؤلگه سینده یئرلشَن یکانات آدلی اراضی) آدینی دا "یئکه‌ن" // "یئکن" Yekən // "یئکان" Yekan قویدولار. بونو دا دئمه لییک کی "فین- اویغور" تورکلری "یارکند" بؤلگه سینی "یئکه ن" //"یئکن" Yekən دئییب، آدلاندیریبلار. دئمه لی بئله معلوم اولور کی آذربایجان اراضیسینده یئرلشَن "یئکه‌ن" Yekən(یئکانات Yekanat) ماحالینین خالقی ، شرقی تورکیستانین یارکند ماحالینین "فین- اویغور" تورکلری ایمیش . شرقی تورکیستاندا "فین- اویغیر"لرین بیر بؤلگه سینین آدی دا "قوچونق" Quçunq کیمی گئدیر. بیزجه "فین- اویغیر"لار بو

بؤلگه یه گلرکن بیر گروپو خزر دنیزینین شرقین‌ده یئرلشَن ایندیکی "قوچان" بؤلگه سینده مسکونلاشیب و بو بؤلگه یه اؤز دوغما "قوچونق"Quçunq توپونیم آدینی اورایا وئرمیشلر. قوچونق Quçunq----> بورون سسی نون غونن`نین "ق"سسی دوشه رک اولوبدور "قوچون" Quçun-----> "قوچان" Quçan اولوبدور . بو قوچان Quçan و سیلئک Silek توپونیملری بیزده بو احتیمالی دا گؤجلندیریر کی اولا بیلسین "فین- اویغیر" تورکلرینین بیر بؤلومو ده خزرین جنوب-شرقیندن ایندیکی خوراسانین شیمالی بؤلگه سینه و اورادان دا ایرانین شیمال بؤلگه‌لری یولو ایله آذربایجانا و اورادان دا آنادولویا کئچمیش اولسونلار. البت ده قئید ائتمه لییک کی بو کؤچلر آن آزی ائرادان اول ۵-۴ -نجی مین ایللیکلره عاییددیر و بشر گروپلاری هله کؤچلر مرحله سینی بیتیرمیش‌دیر و بو فین- اویغیر کؤچلرینین کؤچ پروسئسینین بیر پارتیاسی ایندیکی آذربایجانا و آنادولویا گئتمک ایدی. گؤرونور بو میفیک آدلارین هئچ بیریسی ایندیکی ائرمنی آدلانان "های" لاردا یوخدور. میفیک آدلار و تانریلار آدی هر خالقین سوی و کیملیک یادداشی‌دیر و عینی حالدا او خالقین اسکی تاریخینین یادداشی‌دیر. بو سایدیقلاریمیز میفلر و تانریلار، تورک سویلو و تورکدیللی "فین-اویقیر" نسلیندن اولان "تورک ائرمنی"لره عاییید و منسوب‌دور. "سوریانین شیمالیندا یئرلشَن "اوگاریت" بؤلگه‌سینی ، شوپهه‌سیز کـنعانی آدلاندیرماق اولار" .۳۳ فینیقی لر دنیز کناریندا اولدوقلاری اوچون گمی‌چیلیک یولو ایله آل-وئر و تیجارت ایشینه باخارمیشلار و دئمک اولار تام پئشه کار آلوئرچی و تاجیر ایمیشلر و بو یولدان یاخشی گلیر آلَدَه ائدیرمیشلر. فینیکی تورکلری ایکی گؤزه چارپاز اؤزه للیکه مالیک ایدیلر، بیریسی گمی‌چیلیک و دنیزچیلیک ، دیگری ایسه تیجارت و آل- وئر ایشی . فینیکی تورکلرین آن بؤیوک ثروتلری ، لیوانین (لبنانین) جنگل لری ساییلیرمیش. بو جنگل لرده اولان نادیر آغاجلار شام، سرو ،سئدار،بوتون یاخین دوغودا تانینمیش و میثلی اولمایان جنگل آغاجلاری ایمیش. فینیکی تورکلرینین بیر سیرا حؤکمرانلارینین آدلارینی بورادا گتیریریک : آهیرام Ahiram ، ایتتوبال İttobaal ، آبیبال Abibaal ، یئهیمیلک Yehimilk ، ائلیبال Elibaal ، شیپیتبال Shipitbaal . آهیرام حؤکمرانین جانیشینلرینی بئله آد آپاریرلار : بالئازار(= بال آزار) Baleazar ، آبداستراتوس Abdastratos ، مئتوستراتوس Methustratos ، آستاریموس Astarymos ، فئلئس phelles . اونلارین تانریلاریندان "بال شَمیم"Baal shamim ،"مئلقارت" Melqart ،"آستارته"نی Astarte آد آپارماق اولار. گزنفون Xenophon قدیم یونان تاریخچیسی ،اؤز اثرینده ائرمنیستان شاهینین بؤیوک اوغلو "تیقران"-دان آد آپاریر. "تیقران" Tiqran آدی تورکجه مورککب آددیر و ایکی تورک سؤزو"تیق"Tiq(= شمشیر،قیرینج، کسیجی آلت) و"اوران" uran(= وورانچالان) سؤزونون ترکیبیندن یارانمیش آددیر و بوتؤولوکده "شمشیر ووران" ،"قیلینج ووران" دئمکدیر. تیقوران Tiquran یا "تیقران" تورک- ائرمنی میفیک ناغیلیندا ،میدیا شاهی آستیاک (آژدهاک)لا دؤیوشور. بو میفیک روایتی "موئیسئی خورئنسکی" Moisey Xorenski قئیده آلیبدیر و بو ناغیلدا "تیقوران" Tiquran ایلدیریم یا شیمشک تانریسی، اژداهانین دؤیوشونه گئدیر و وورو‌شور. های- ائرمنیلری ائله کی آیوازیان`-ین یازدیغیندان بَللی ائدیر "ایلدیریم" تانریسینی ،مرحمت‌لی بیر گؤزه ل سیمالی ، قورخماز و عادیل بیر های- ائرمنی شاهی کیمی و ایلدیریمین خبیث و نیفرت گتیریجی اژداهاسینی دا، میدیا`نین خبیث و باش آلچاق شاهی کیمی گؤستریبلر و دئمک اولار کی تیقوران و آژداهاک میفیک ناغیلی، بو ایکیسینین ضدّیتی و دوشمانچیلیغی و دؤیوشو اوزه رینده یارانیب‌دیر.۳۴ آیوازیان یازیسینین داوامیندا سونرا بئله یازیر :" بو افسانه نین ماجرالاری ائرادان اول ۱-نجی یوزایللیک‌ده ،یعنی ۲-نجی "تیقوران"-ین زامانیندا کی ائرمنیستان بو بؤلگه ده بیر گوجلو و بؤیوک دؤولت ایمیش، اوز وئریبدیر".۳۵ حؤرمتلی اوخوجونون نظرینی بورادا بیر مؤهوم و گؤزدَن قاچمیش مؤوضویا یعنی بیر سیرا تاریخچیلرین ریندلیکله تاریخی اولایلاری اؤز ایسته دیکلری کیمی دونیا تاریخ اجتماعیتی نین ، تاریخ شوناسلیق اجتماعیتی نین و عینی حالدا دونیا خالقینین بئینینه و ذهنینه یئریتمه اوغروندا چالیشماسینا،دقتینی جلب ائدیریک تا بئلَنچی تاریخچیلرین حقیقی ماهیتینی آچیکلامیش اولاق و اوخوجویا اثبات ائتمیش اولاق کی بئله تاریخچیلر، اؤز هدفلرینه و ایستدیکلرینه چاتماق اوچون ،تاریخ علمی ساحه سینده هر بیر یالانا و اویدورمایا ال آتا بیلرلر. بیر یئرده (یوخاریدا قئید ائتدییمیز کیمی) یازیرلار کی بو میفیک روایت "تیقوران" Tiquran ایله میدیا شاهی آژداهاکین دؤیوشو اساسیندا یارانیب‌دیر و بیر یئرده ده هَمَن مؤلیف یازیر کی بو میفیک افسانه نین ماجرالاری ۲-

نجی "تیقوران"-ین شاهلیق دؤورونده یعنی ائرادان اول ۱-نجی یوزایللیکده اوز وئریبدیر.گؤرونور بورادا ائرمنی- های تاریخچی و مؤلیفی بو ایکی مؤوضونون تاریخ زامانینی اونودوب و قاتیب- قاریشدیریب. بو قاتیب- قاریشدیرما یا بیله رَکدَندیر ، یا بیلمهدندیر ؟! ،آللاه بیلیر. آیوازیانین بو دئدیکلرینین اویدورما اولماسینا سند و فاکت ارائه وئره بیله ریک و او دانیلماز سند بودور کی میدیا شاهینین یاشادیغی تاریخ اَن آزی ائرادان اوّل ۵۵۰ -نجی ایلده اولوبدور، چونکی بیستون داش کتیبهسی ۱-نجی "دارا" (داریوش اول) زامانی ،ائرادان اوّل ۵۲۱-نجی ایلده یازیلیب. دئمه لی بو ایکی تیقوران(تیگران)- آژداهاک تاریخی اولایین ،اَن آزی آرالارینداً ۵۰۰-۴۵۰ ایل فرق وار و بو فرقی نئجه اولور کی ارمنی – های تاریخچیسی "آیوازیان" نظرده آلمیر و نه تَهَر ایسته بیرلر یازیرلار . بو تاریخچینین هانکی سؤزونه اینانماق گره ک ؟! بو بیر کیچیک نمونه و اؤرنَکدیر ائرمنی- های تاریخچیلری و مؤلفلرینین تاریخ یازمالارینداً و اونو اَللرینده اویونجاق ائتمه لرینه دایرو عینی حالدا دونیا خالقلارینی و تاریخشوناسلیق علمینی اَلَه سالماقلارینا دایر. بو بیر اؤرنکدیر بیزه و دونیا تاریخشوناسلیق علمینه ،و گره ک دیر کی اونلارین یازدیغی تاریخلره شَک و شوپهه ایله یاناشماق و حدّیندن آرتیق احتیاط ائتمک لازیمدیر. ماد یا میدیا دؤولتی زامانی ائرمنیستان تورک اراضی و اؤلکه سی ایدی ، و بوندا هئچ بیر شک و شوپهه اولمامالیدیر چونکی آرتیق بوتون ساک تورکلری و کیممئر تورکلری بؤلگه ده یئرلشمیشلر و باشقا آبوریگئن و آوتوختون(= یئرلی ،بومی) تورک خالقلاری ایله ، بؤلگه نین و آنادولونون "لودییا"دان(لودیه) توتموش ،"فریگیا"دان ، "هایاسا"سیندان،"هیتیت"دن، "اورارتو"دان،"آسسور" ایمپئریاسیندان توتموش (تورک،غئیر-ی تورک) هامیسینی اؤزلرینه و میدیایا تابع ائتمیشدیلر. بو نهنگ آسسور ، اورارتو کیمی دؤولتلری دیز چؤکوردن حالدا ، "های" آدلی بیر کیچیک و گؤزه گلمز کؤچری یاشایان خالق ، کیممئر، ساک ، میدیا کیمی تورک نهنگ لرینین قارشیسیندا نه ائده بیلَردی ؟! میدیا دؤولتی زامانی ائرمنیستان ،آنادولودا بیر ایالت و بؤلگه حالیندا قالمیش بیر تورک اراضی سایلیردی. بو اراضی فینیکی (فین- اویقیر) تورکلرینین ایلکین مسکون اولدوغو اراضیلر سایلیردی کی نئچه مین ایلدهن سونرا "های" ائتنوسونون یاشادیغی مسکنه و



یوردا آستا-آستا چئویریلیردی. فینیکی تورکلری یازی خطّینه و الیفباسینا دوزه ن وئریب ساهمانلادیب و اوندان اؤز تیجارت ایشلری اوچون یارارلانیردیلار و یونانلار دا بو خطّی فینیکی لردن آلیب بیر آز دَییشیلیک و دوزه ن وئره نْدن سونرا لاتین خطّینی "کئرت" Kert دیلینده یازماق اوچون اوندان یاراتدیلار و بو خطّ آوروپا خط لرینین آناسی و قایناغی کیمی سایبلدی. "فین-اویقیر" یا "فین- آیقیر" تورکلرین بیر بؤلومو آنادولو و سوریانین شیمالیندا یئرلشیب و اؤز یوردلارینا ، اؤز تانریلارینین آدینی ، "اویقیر" uyqır یا "آیقیر" ayqır وئرمیش و بو تانری آدینا منسوب "اوگاریت"Ogarit"//"اوقاریت"Oqarit (اصلینده اویقیریت Oyqirit // آیقیریت Ayqırit یعنی آیقیرلار) مدنیتی و شهرینی یاراتمیش اولورلار. بو "فین- اویقیر" یا "فین – اویغور" ویا خود "فینیقی" تورکلری، گونش تانریسینا تاپیندیقلاری اوچون، یئرلی تورک خالقلار و طایفالاری اونلاری، "کون.آن"لار Kün.An"lar // "کونعانی" لر // "کُنعانی" لر " Kün.Anilər کیمی ده آدلاندیریرمیشلار. "کون .آنی"لر //Kün.Anilər کونانی لر Künanilər // کونعانی لر// کُنعانی لر Kon`anilər یعنی "گونش تانریسینا تاپانلار" دئمک دیر. اما او گروپلار کی لیوان- فیلیستین و آک دنیز ساحیلینده یئرلشدیلر ،اونلار ائله سوی آدلارینین ایلک حیصّه سی ایله چاغیریلیب ،سسلَندیلر و "فینیک" آدی ایله تانیندیلار. فینیک // فینیق اصلینده تورکجه سؤزدور و آنلامی "فین نسلی"،"فین تیره سی"

دئمکدیر. فین Fin (ائتنوس آدی) + اوک ok // اوک uk // اوق //oq اوق uq (نسیل،تیره،ائولاد،سُوی،طایفا) = فین نسلی . "فین-اویقیر" تورکلری ده بیر سیرا باشقا سویداشلاری کیمی تانریلارینی "بئل" Bel (بال/بَعَل) (Bal/Bəəl) دئیرمیشلر. دئمه لی فین-اویقیر تورکلری ،تانرییا "بئل" دئیرمیشلر. ساباتینو موسکاتی Sabatino Moscati ،"یاخین شرق میتولوگییاسی" آدلی اثرینده یازیر : کنعانیلر (فینیکیلر) اؤز تانریلاری یعنی "بئل"-ی ایلدیریم تانریسی و یا "ریمون" Rimon آدلاندیریردیلار.۳۶ باشقا بیر آمئرکادا چاپ اولموش منبعده همچینین بو مؤوضویا ایشاره اولونوب.۳۷ بئله لیکله معلوم اولور کی ایلدیریم و شیمشک تانریسی کونان Künan (کنعانی kən`ani) تورکلرینین اَن اؤنَملی و بؤیوک تانریلاریندان بیری ساییلیرمیش و اونو "ریمون" Rimmon آدلاندیرمیشلار. بو تورک تانرینین آدی اصلیندە "ریم.آن" Rim.an"دیر ،یعنی "اؤنجول تانری" ،"اؤنجەدن و یا گلمه میشدَن اؤنجه خبر وئره ن تانری" دئمکدیر. بورداکی "ریم" Rim سؤزو هَمَن "ایلدیریم" سؤزونون ترکیبینده کی "ریم"Rım/"ریم" Rim سؤزودور. "ایلدیریم"İldırım/"ایلدیریم" ILDIRIM سؤزو ایکی سؤز "ایلد" İld و "ریم" rım سؤزلرینین ترکیبیندن یارانمیش سؤزدور. "ایلدی" ILDI و اونون باشقا فونئتیک واریانتلاری اولان "اولدو" ULDU /"ایلدی" İLDİ / "ییلدی" YILDI آنلامی "پاریلتی، برق وورما، ایشیلتی ، شیمشک ،چاخما ، چاکینتی" و عینی حالدا "ریم" Rim یا تورک دیالئکت شیوه لری و لهجه لرینده "ایریم" irim سؤزونون آنلامی دا "اؤنجه"،"اؤنجه دن"،"اؤنجەدن خبر وئره ن" دئمکدیر. "ایلدیریم" ıldırımایا "ایلدیریم" ildırım سؤزونون ده آنلامی "اؤنجەدَن چاخان"،"اؤنجه پاریلتایان"،"اؤنجه برق ووران"،"اؤنجه ایشیلدایان" دئمکدیر و بو آد دا شیمشک اوچون چوخ اویارلی و موناسیب بیر آددیر ، چونکی ایلدیریمدا اؤنجه چاخیر ، سونرا ایسه سسی گلیر. اؤنجه پاریلتی و ایشیلداما ایله گلمه سینی خبر وئریر و سونرا سسی و نَریلتیسینی ائشیدیریک. "آی" Ay سؤزونو تورک خالقلاری میفولوگییاسی اساسیندا "تانری" آنلامی داشیدیغینی نظره آلاراق ،"آیریم" Ayrim آدی و سؤزو بو حساب`لا آنلامی "اؤنجەدن خبر وئره ن تانری" یا "ایلدیریم تانریسی" دئمکدیر. اگر "آی" Ay سؤزونون "دانیشان"، "کونوشان" ، "صحبت ائده ن" ،"دئیەن"،"سؤیلَه یَن" آنلاملارینی نظره آلساق ، او زامان "آیریم"-ین آنلامی "اؤنجه دن خبر وئره ن" ،"اؤنجه دن بیلَن"،"پیغمبرلیک ائده ن" دئمکدیر. سوریییانین شیمالیندا "اوگاریت" Ogarit و آنادولونون "وان" Van گؤلو حؤوزەسی تا "اورمو گؤلو" Urmu gölü اطرافی اراضیده یئرلشن فین-اویقیر تورکلرینه ، "آداد"/"ریمون" Rimon آدلی ایلدیریم و شیمشک تانریسینا تاپینديقلاری اوچون ، باشقا یئرلی تورک سویلو خالقلار اونلارا "آیریم" /Ayrım "آیریم" Ayrim دئدیلر و بو بؤلگەده اولان فین- اویقیر تورکلرینه (اوگاریت قولونا) "آیریم" و یاشادیغی یورد و اؤلکەیه ده "آیریم.اینی Ayrım.ini "،"آریم اینی" Arım.ini ،"آرم .اینی Arm.ini" دئدیلر. بو اؤلکه و یورتدا یاشایان آیریم تورکونه ده "آرمئنی" Armeni یا "ائرمنی" Ermәni دئدیلر. دئمه لی "کنعانی" یا "اوگاریتلی فین-اویقیر/ فینیکی تورکلرینی ، ایلدیریم و شیمشک تانریسینا تاپینديقلاری اوچون ، آرمئنی و یا ائرمنی آدلاندیردیلار. بو تورک دیللی و تورک سویلو فین- اویقیر ائرمنی خالقی ، اؤلکه سینین آدی دا، اؤز یئنی آدینا اویموش و تابع اولاراق "ائرمنیستان"، یئنی بیر اویقارلیق دئورانینا ایز باسیر و اؤزونه بیر یئنی تاریخ صحیفه سی آچیر. کنعانی فین- اویقور تورکلرینین بؤیوک تانریسی "ائل" EL (هَمَن "آل" AL دئمکدیر) ساییلیردی کی مئزوپوتامییاداکی Anu "آنو"نون تایی و برابری ساییلیردی. "ائل" El کنعانی فین-اویقیر ،فینیکی تورکلرینین تانریلار آتاسی ساییلیردی و تورک میفولوگیاسیندان تؤره نمیش و تورک میفولوگیاسی کاراکتئرینی اؤزونده داشییان "بوغا" ،اونون سیمگه سی و بلگه سی ایدی . چونکی بوغا یارادیجی گوج و قوه ساییلیردی. بئل Bel / بالBal / باآل Baal/ بَعَل Bəəl ، فین- اویقیر و اوگاریت تورکلرینین بوغا تانریسی ساییلیردی. "بئل"Bel / باآل Baal/ "بَعَل" /Bəəl "بول"Bul تانری ، بوغانین بوینوزلارینی اؤز دبیلقه سینه تاخیردی. ائله بونا گؤره دیر کی اینگیلیز و لاتینلرده ، بوغایا "بول"Bul،"بال"Bal سؤزونو ایشله دیرلر. اونون بیر تیتول آدی دا "داگان اوغلو" Dagan oğlu یعنی "تاخیل تانریسی"دیر. داگانDagan اوگاریت فین- اویقیرلارین تانریلاریندان ساییلیردی. اونلارین "بئل" Bel تانریسینین باجیسی "آنات" Anat آدلانیردی. بو میفیک تانریلارین آدی ،"فین-اویقیر" ،"فینیکی" و "تورک ائرمنی" خالقینین ایچ اوزونو

سوی و دیل باخیمیندان آچماق‌دادیر و مین ایللیکلر بُویو اوزه رینه چَکیلمیش اؤرتویو آچیب بیرتماقدادیر. تاریخشوناسلیق علمینده بئله حساب ائدیلیر کی ،"ایندیکی ائرمَنیلرین اولو اجدادلاری سایبلان "فریگی لر"Frigi`lər ،ائرادان اول ۱۲-۱۳ –نجی عصرلرده ،بالکان یاریم آداسیندان کیچیک آسیایا کؤچوب گلمیش و هئت Hett دؤولتینه سُون قویموشلار". بیزه گؤره تاریخشوناسلیق علمینین ادعاسینا رغما ائرمنی آدلاندیردیغیمیز هیند- آوروپالی خالقین(یعنی های لارین)، فریگی لرله دیل ، سوی و ائتنیک باخیمیندان هئچ بیر باغلانتیسی و قوهوملوغو یوخدور چونکی "فیریگی"لر Firiggi"lər تورک سویلو و تورک دیللی و آنادولونون آوتوختون (یئرلی و بومی) خالقلاریندان بیریسی سایبلیر. اونلار اصلینده هَمَن فین- اویقیر



تورک سویلولارین "فینیکی"Finiki//"فینیقی" Finiqi بؤلومودور کی آنادولونون مرکزی و غربی حیصّه سینده مسکون ایدیلر و بوردلارینین آدی تاریخده "فیریگی" Firiggi کیمین قئیده آلینیبدیر. فیریگی اؤلکه و یورد آدی اصلینده "فینیکی" Finiki و فیریگیا آدینی دا اصلینده "فینیکیا"Finikiya کیمی برپا ائتمک لازیمدیر. فینیکی Finiki سؤزونده "ن" n حرفی وسَسی "ر" r سسی ایله عوضله نیب و "ک"K سسی ده "گ"g یا چئویریلیب‌دیر.

فینیکی Finiki -----> (ن > ر) فیریکی Firiki -----> (ک> گ) فیریگی Firigi

فینیکیه Finikkiyə ----> فیریکیه Firikkiyə -----> فیریگیه Firiggiyə.

قدیم تورکجه اولان فین Fin سؤزو ، ایستی ، یانار، اودلو و اولدوز آنلامیندا ایشله نیردی و "ن"n سسی r "ر"یا چئویره له رک "فیر"Fir فورماسینا چیخیب و عینی حالدا اود ، آتش، یانماق و اوجاق آنلاملاریندا ایشله نیردی. بیزیم ایندیکی زاماندا "فیر" Fir سؤزونو ایشلتمه ییمیزه دایر ، مثال گتیرمک اوچون ،بو سؤزون اینسان دَری‌سینین اود و قاینار سو ایله یانماسیندا "یانیب فیریغی چیخیب" کیمی بیرایفاده نی ایشلَتدیگیمیزی قئید ائتمک اولار. بو ایفادەده ایشله نَن "فیریق" Fırıq سؤزو، چوخ شدّتلی یانماغا و درینین اوز قابیغینین سویولماسینا دئییلیر و سؤزون ایلکین حیصّه سی اولان "فیر" Fır هَمَن "اود" و "یانقی" دئمک‌دیر کی آوروپالیلار تورکلردن آلیب اونو "فئیر" FİRE (= اود،آتش) آنلامیندا ایشلدیرلر. دئمه لی بو حسابلا فینیکی و فیریگی آدلاری و سؤزلری ، هر ایکیسی ده، بیردیر و اونلارین آراسیندا تکجه فونئتیک فرقلری وار و هر ایکی آد دا چوخ اَسکی بیر تورک ائتنوسونون آدی دیر. بیزجه ائله تاریخشوناسلیغین نظریه سینه گؤره، بو های-ائرمنی خالقی بالکانلاردان گلدیگی اوچون،چوخ احتیمال کی بو خالقین اولو اجدادی دا آوروپانین جنوبی اسلاولاریندان، اؤزه للیکله ده "صِرب" Serb یا "کروات" krovat بؤلگه سیندن کؤچوب گلمیش اولسون کی بو اؤز- اؤزلویونده جدّی بیر آراشدیرما طلب ائدیر. حتی آسسور منبعلری ده اؤز اینفورماسیالاریندا،فیریگی لرین تورک اولماسینا و قدیم آذربایجان تورک طایفالاری ایله ایلگیلی اولماغینا، اوستو اؤرتولو راپور وئریر. چونکی اونلارین بیر حیصّه سی آسسور منبعلرینده "اورومئه" Urume و اورارتو تورک خالقینین منبعلرینده ایسه "آرم" Arm (اصلینده آرم.اینی Arm.ini کیمی‌دیر اما بو آدین "اینی" حیصّه سی "اورارتو" دیلینده یئر آدلارینین سونونا علاوه اولونان شکیلچی‌دیر) آدلانان ایالتده مسکونلاشمیشلار. آممما های- ائرمنی تاریخچیلرینه قالسا ، اونلار و او سیرادان ق.کاپانسیان Q.Kapansyan ادعا ائدیرلر کی "آریم" Arim آدینی داشییان هیند-آوروپالی طایفا ،آوروپادا وار`ایمیش و

گلیب بالکان یاریم آداسیندان کیچیک آسیایا (آنادولویا) هئت لرین اؤلکه سینه ،"هایاسا" آدلی ایالته گلمیش ،سونرا ایسه ائرادان اول ۶-۷ –جی عصرلرده ائرمنی یایلاسینا و داها سونرا اورارتو اؤلکه سینه یاییلمیش‌دیر. ۳۸ حالبوکی قدیم آوروپادا "آرم" Arm آدلی بیر ائتنوس اولماییب ،چونکی هئچ بیر تاریخچی و تدقیقاتچی (های-ائرمنی‌سیندن باشقا) حتی آنتی-تورک آوروپا تاریخچیلری ده بئله ریسکی ائتمه‌ییب و بئله بیر یالان و اویدورما ادعادا بولونمایيب‌دیر ، یوخسا ایندییه قده ر های-ائرمنی تاریخچیلری و تدقیقاتچیلاری مین کرَه او تاریخچیلرین سؤزلرینی ،دونیا تاریخچیلری و تاریخشوناسلیغین اوزونه چکمیشدیلر. روس تاریخچیسی دیاکونوف Dyakonov آچیق-آشکارا یازیر کی "ائرمنی" ائتنونیمی"آرم"Arm ایالتینین (اؤلکه‌سینین) آیندان آلینیبدیر .۳۹ دیاکونوف دوز دئییر،اما سؤز بوردادیر کی ائرمنی‌دَن صحبت گئدَنده،هانسی ائرمنی خالقی نظرده توتولور؟ تورک دیللی و تورک سویلو قدیم فین- اویقیر// فینیکی // اوگاریت سُویوندان اولان تورک ائرمنی‌سیندن صؤحبت گئدیرمی ،یوخسا سونرالار آوروپادان و بالکان یاریم آداسیندان گئچیب گلمیش و اؤزونو یانلیش اولاراق "های" Hay آدلاندیران و آدی ،سوی آدی هئچ بیر دفتر- دَستَکده اولمایان و اصل آدی بیر سیرّ کیمی گیزلی قالان خالقدان سؤز و دانیشیق گئدیر ؟ اَهَمَنی (=هخامنشی) فارس سولاله‌سینین ایش باشینا گلَنه قده ر فینیکی / فین خالق آدی و اؤلکه،ایالت،ویلایت آدلاری داوام ائتمیشدیر ،حتی اورارتو تورک خالقی زامانیندا فین/فینیکی ائتنوس ، اؤلکه ، شهر و قالا آدی ایشله نیردی ،اما بو آد موختلیف خالقلارین ،موختلیف لهجه و لئکسیکالارینا اویغون سسله‌نیردی. میثال اوچون اورارتو شاهی ۱-جی آرگیشتی ائرمنیستان تورک اؤلکه سی تام اورارتویا قاتیلاندان سونرا ،ائرمنیستاندا یئرلشمیش ۶۶۰۰ آدامی ("های"لاردانHay) و ۲-جی ساردور ایسه ۱۰.۰۰۰ نفر عائیله نی ،اورارتویا(وان گؤلو اطرافی اراضییه) و سونرادا ،اورادان دا ایندیکی یئرئوان شهرینین یاخینلیغیندا تیکدیکلری "ایرپونی" İrpuni قالاسینا (شهرینه) کؤچورتموشلر و بئله‌لیکله آذربایجانین ایندیکی ائرمنیستان آدلانان اراضی‌سینه "های"-ائرمنیلرین گلمه‌سی و آیاقلارینین بو اراضییه آچیلماسی باشلانیر. اورارتولار بو تیکدیکلری قالانین آدینی ایرپونی İrpuni قویورلار ،یعنی "فین"//"فینی" (اصلین‌ده فینیکی) تورکلرین یوردو ،مسکنی دئمک دیر. پونی puni-----> فونی Funi-----> فینیFini یا فین Fin، و "ایر" İr سؤزو ده هَمَن "یئر" ،"یورد" دئمک‌دیر. دئمه لی تاریخاً تورک اراضی‌سی اولان و خالقی دا تام فین-اویقیر تورکو اولان ائرمنیستان اراضیسی ، باشقا غئیر-ی تورک سویلو خالق گلیب اوندا یئرلشدیگینه باخمایاراق ، یئنه ده هر زامانکی کیمی اؤز اصیل قدیم تورک آدینی (یعنی ائرمنیستانی) قُورویوب ساخلاییب و اورارتولار او اؤلکه‌نین جمعیت ترکیبینین ،اکثریتی "های"Hay اولدوغونا باخمایاراق ، پینوPinu (فینوFinu/فینیFini/فین Fin) آدینی یئنه ده کوللانیر و یئنی تیکدیردیگی قالانین آدینی ایرپونی İrpuni قویور. `قدیم ائرمنی- های تاریخچیلری اؤزلَری ،ائرمنیلری ایندیکی ائرمنیستانین آبوریگئنلری ،یعنی یئرلی ساکینلری حساب ائتمیرلر. موئیسئی خورئنسکی Moisey Xorenski (۵-جی عصر) ائرمنیستاندا قدیملرده یاشامیش "سلاک" Slak آدلی شخص حاققیندا دانیشیر. مؤلیف روایتلرده "سلاک"`-ین چوخ قَدّار،ظالم،مرحمت‌سیز آدام کیمی تصویر ائدیلدیگینی قئید ائتدیکدن سونرا یازیر : "دوزونو دئیه بیلمیرم،هایکادان تؤرنمیش‌دیرمی،یوخسا اونا قدر اؤلکه‌دکی (یعنی ائرمنیستان‌داکی) آبوریگئنلردَنمی" (M.Xorenski، ۲-جی کیتاب ،ایکینجی فسیل) . گؤروندویو کیمی مؤلیف "های"-ائرمنیلره قدَه ر (هایکا قده ر) ، ائرمنیستاندا آبوریگئنلرین یاشادیغینی یازیر. بو آبوریگئنلر(= یئرلی اهالی) ایسه ائرادان اول ۷-۸ جی عصرلرده تورک دیللی "کیممئرلر" و "ساکلار" ایدیلر و بئله لیکله ده کیممئرلرین و ساکلارین جنوبی قافقازا،کیچیک آسیایا و اؤن آسیایا گلمه لری، یاخین شرق اؤلکه لرینین تاریخینده موهوم دؤنوش یاراتدی. کیمئرلر و یا داها دوغروسو "کمَرلر" //"قمَرلر" شرقی تورکیستانین آن بؤیوک نیفوذلو تورک خالقلاریندان بیری ساییلیردی. اونلار چوخ احتیمال کی "ساکا" و "هون" تورکلرین آن یاخین قان- قوهومو اولموش اولسونلار .بیزه گؤره "کیمئر" آدی "قام-شامان لیق" دان باشقا "گمیچی‌لیک" پئشه آدینی داشیماقدادیر و چوخ احتیمال کی "فین" تورکلرین گمیچی‌لیک و دنیزچیلیک پئشه لری ده، بو "کیمئر" ایله ایلگیلی اولموش اولسون و بونلار قام-شامان‌لیقدان باشقا ، بو پئشه ایله ده ایلگیلنیرمیشلر. چونکی قدیم تورک دیلین‌ده "کیم"kim"،"کئم"kem"،"کم"kəm چای و بؤیوک نئهیر دئمک‌دیر و kəmi "کمی" ده ،همَن "قاییک"//"قاییق" و "گمی"Gəmi دئمکدیر. اورارتو

Orartu ، لیدییا Lidiya و فریگییا Friggiya دؤولتلری کیممئرلرین ضربه سی آلتیندا محو اولدو. میدیا شاهی کیاکسار Kiaksar اونلارین کؤمَکی ایله آسسوریا ایمپئریاسینا سون قویدو و اورارتونو ضبط ائتدی.! آذربایجان تاریخچیسی ق.غیب اله یئف Q.Qeybullayev ائرمنی و ایلک دفعه اولاراق آرمینی/آرمئنی آدینین تاریخده یارانماسی و رسمی حالدا اوزه چیخماسی حاققیندا ،بئله یازیر :" ائرادان اول ۵۹۰-جی ایلده میدیا تورک دؤولتی پایتاخت Teuşpa "تئوشپا"-نی توتاراق ، اورارتونو اؤزونه قاتیر. لاکین ائرادان اول ۵۵۰-جی ایلده میدیادا شاهلیق و حکومت اَهَمَنیلره//هخامنشی لره (قدیم فارسلارا) کئچیر و اورارتو ،اَهَمَنی(=هخامنشی) ایمپئریاسینا داخیل ائدیلیر. اونا گؤره ده ائرادان اول ۵۲۳-جو ایلده اَهمَنیلر(هخامنشی لر) دؤولتینین شاهی ۱-جی دارا`یا(بیرینجی داریوش ) قارشی ایمپئریادا باشلامیش عصیانلاردان بیری ده تورک اراضیسی ساییلان ائرمنیستاندا باش وئرمیش‌دیر. ۱-جی دارا ،عصیانی یاتیردیقدان سونرا،ائرادان اول ۵۲۱-جی ایلده بیسوتون(بیستون)قایاسیندا اوچ دیللی یازیسیندا ایلک دفعه یازینین بابیل دیلینده اولان واریانتینداکی Uraştu اوراشتو`نون (یعنی اورارتو`نون) موقابیلینده قدیم فارسجا و ائلامجا(=ایلام//عیلام) واریانتیندا Armini "آرمینی"ایدی. "آرمئنی" Armeni فورماسیندا قدیم یونانلارا کئچمیش آد ،همین توپونیمدن دیر. دئمه لی ، ائتنیک آدی "های" Hay اولانلارا و عمومیتله ، ائرمنیستاندا یاشایانلارا عاید ائدیلَن "ائرمنی" ائتنیک آنلاییشی بئله یارانمیشدیر. آرمینی Armini (یعنی ائرمنیستان) فارس اَهَمَنی(هخامنشی) ایمپئریاسینا تابع اولان اؤلکه ایدی و اونون های-ائرمنی منشألی شاهلاری یوخ ایدی. ائرمنیستاندا ایلک شاهلیق و حؤکمرانلیق ، تورک- ساکلارین شاهلیغی و حؤکمرانلیغی ایله تشَککول تاپیب باش‌لانیر".۴۰ چوخ ماراقلی‌دیر هیند-آوروپالی "های"Hay ائتنوسونون حاققیندا، اونون هاردان گلدیگی حاقدا ، کؤک و منشایی حاققیندا ، هانسی ائتنوگئنئزه مالیک اولدوغو بللی دئییل . بونو "های" تاریخچیلری، و باشقا آوروپالی تاریخچیلر ده ایقرار و اعتیراف ائدیرلر و بئله ده یازیرلار. هایلارین کؤک و منشاییندن سؤز آچیلارکن، آنجاق بیر جمله یه کیفایت ائدیب دئییرلر کی اونلار هیند- آوروپالی خالقدیر و اونلار حاققیندا داها هئچ بیر سند و فاکت اَلده یوخدور. بو حالدا آنجاق سیغیناجاقلاری بیر یئر، یالنیز تورک دیللی و تورک سُویلو "ائرمنی" خالقی و "ائرمنیستان" اؤلکه سی و اراضیسیدیر و یالنیز چاره سیز قالیب اونلارین آدی ،تاریخی ، مدنیتی و دؤولتینین بایراغی آلتینا سیغینیب، و بئله لیکله چاره لری اؤزلرینه بو اراضی‌ده حاق قازانما و مؤحکم اولونموش مؤوقعیت قازانماقدیر. هئرودوتون Herodot دئدیگینه گؤره (۷-نجی کیتابیندا) ، های-لار فروگییا دان(فریجییه دن) بو اراضییه کؤچوبلر. ۴-نجو عصر مؤلیفی Eudoxus "ائودوخوس" دا "های"لارین کؤک و منشاییني Fruggiya "فروگییا"یا باغلاییر و قئید ائدیر کی بو ایکی گروپون دیللری ده، بیر- بیرینه اوخشاییر، آمما ماراقلی بوراسیدیر کی سون دؤوری و ایندیکی "های" تاریخچیلری ، "های" خالقینین تَشَککولوندن صحبت گئدَنده ، تئز فورات(= فرات) چایی آخاری بویوندا "وان" Van گؤلونون غربینده یئرلشَن هایاسا- آزی گروپونا دایانیب ایستیناد ائدیرلر. های-ائرمنی تاریخچیسی "هئراند پاسدئرماجیان" Herand Pasdermaciyan اؤز تاریخ اثرینده یازیر کی هایلار خالص هیند- آوروپالی سویوندانديرلار و ائرادان اوّل ۸-۷ –نجی یوزایللیکلرده ائرمنیستان آدلانان بؤلگه یه گلمه دن اؤنجه بورادا یئرلی بیر ائتنوس(=خالق) "خالدی" آدیندا مسکون ایدی کی اونلارین یوردو و اؤلکه سی "اورارتو" آدلانیردی.۴۱ های-ائرمنی ریوایتلرینده ،" های" ائرمنیلرین کؤک و منشایی حاققیندا نئچه افسانه لر قئیده آلینیبدیر کی اونلارین اَن اؤنَملیسی "بل" Bəəl (بالBal/بئلBel) ایله هایک Hayk(هایلارین قهرمانی و اولو جدّی) آراسیندا اوز وئره ن دؤیوشدن صحبت گئدیر. های – ائرمنی تاریخچیسی موئیسئی خورئنسکی Muisey Xorenski یازیر کی "هایک" نوح -ون اوغلو یافَث`-ین خَلَف لریندن (تؤره مه لریندن)دیر و تیتانلاردان ساییلان "بئل"-ین علیهینه عصیانا قالخدی و اؤز عائیله سینی اؤزو ایله گؤتوروب شیمال "آرارات" یوردونا گئتدی. یولدا گئده رکن ،بیر داغین کناریندا دایانیب و بیر کؤچتون köçton (= کؤچری لیک،اردوگاه،اطراق) اورادا یاراتدی و بو کؤچری لیگی اؤز نوه سی Armenak "آرمئناک"آ (kadmus کادموسون اوغلونا) وئردی. "بئل" Bel،هایکین عصیانینی دویاندان سونرا ، اوردوسو ایله اونون ساواشینا گلدی و وان گؤلونون کناریندا ووروشماغا

باشلادی. هایک Hayk یاخشی اوخ آتان ایدی و اوخ ایله بئل`-ین دؤشونو هدف توتوب ووروب دَلدی. هایک Hayk بو ظفرین آنیسینا ،بیر کند دوزَلدیب و اونون آدینی هایک Hayk قُویدو. بو بؤلگه "هایوت دزور" Hayut dzor یعنی "های لار دره سی"نَه تانینیب و های –ائرمنی میللتی ، اوز جدّیلرینین آدی ایله اویغون ، هایک آدلانیرلار. خورئنسکی Xorenski هایک`-ین "آرام"Aram آدلی تؤره مه سیندن صحبت ائدیب و سوندا نتیجه آلیر کی قونشو میللتلر آرام`آ گؤره ، بو خالقی آرمئن لر یا ائرمنیلر آدلاندیردیلار. بورادا بیر سیرا سوالّلار یارانیر ، بیری بو کی موئیسئی خورئنسکی های-ائرمنی خالقی اوچون بو گؤزه للیکده شجره نامه دوزلدیب اویدورارکن ، نئجه اولور کی دونیا تاریخچیلری ادعا ائدیرلر کی های خالقینین کؤکو و منشایی حاققیندا هئچ نه فاکت و سند اَلده یوخدور و هئچ نه بیلینمیر و دیگر طرفـدن هئرودوت Herodot و ائودوخوس Eudoxus ادعا ائدیرلر کی هایلار فروگییادان کؤچوب گلمه دیلر ؟! " سنین آند ایچمه بینه ایناناق ، یوخسا خُوروزون گؤرونَن قویروغونا ؟!". های-ائرمنی تاریخچیسی خورئنسکی Xorenski ،هایک-ی یافَثین تؤره مهلریندن سایییر، حال بوکی بوتون تاریخچیلر و تاریخ علمی و آراشدیریجیلار بیلیرلر کی یافَسین نسلی و تؤره مه لری ،تورکلردیر، یعنی بو حساب ایله هایک تورک سوی و نسلیندندیر ، نه هیند- آوروپالی آبوریگئن یئرلیلریندن. هایاسا Hayasa ایالتین آدینین ترکیبینده اولان "های" Hay سؤزو ،اصیل تورک میفیک آددیر و تورک خالقلارین و اؤزه للیکله ده آذربایجان تورک خالقینین تانریلار پانتئونونا عایید بیر تانریدیر. بو تانری ، تورک میفولوگیاسیندا حیات آغاجی سایییلان "قایین" Qayın آغاجی آدینین ترکیبینده ایشله نَن تانری آدیدیر و اَرککـلیگی تظاهور ائدن بیر میفیک تانری آدیدیر. بو تانری دؤللَندیره ن دیر ،اما دؤللَنمَز. اَر- آروادلیقدا کیشینی تمثیل ائدن تانریدیر. بو تورک تانریسینین آدی توران و آذربایجانین بعضی توپونیم آدلارینین ترکیبینده ایشتیراک ائدیبدیر. گونئی آذربایجانین اَن اؤنَملی و بؤیوک شهرلریندن بیری اولان "خوی" Xoy شهرینین آدی ، محض بو تورک تانریسینین آدیدیر. بو تورک تانریسینین آدینین "های"Hay، "خای"Xay ، "قای"Qay، "کای"Kay فونئتیک واریانتلاری وار و "خوی" شهرینین آدی همَن "خای" Xay فورمانتی و "هایاسا" ایالتینین آدی دا "های" فورمانتیدیر."های"



Hay و اونون باشقا فورمانتی اولان "خای"Xay تورک میفیک –تئوفور سؤز و آددیر و اونون اصیل آنلامی "توخوم"toxum، "کور"Kür ،"توخومون ییغیشدیغی یئر" ،"کورلَه مک"kürləmək، "توخوم و کور تؤکمک"، "توخوملاما"دیر. توخوم و کورون ییغیشدیغی یئر و قابا دا ،"های"،"خای" سؤزوندن آلاراق ،"هایا" Haya یا "خایا" Xaya دئییلیب کی اَرکک اینسان و ممه لی حیوانلاردا ، اَرککـلیک عضوونه بیتیشیک بیر اورقاندیر و اَرکک جینسین توخومو اورایا ییغیشیب ،جمع اولور و یاخینلیق ائتمه زامانی اورادان دفع اولونور. بو "های" یا "خای" تانریسینین تورک میفولوگییاسیندا بلگه سی و سیموولو "بالیق"دیر و ائله جهده بالیغین باشقا آدی و میفیک آدی دا سایییلیر. "های" یا "خای"این سونوندا اولان "ی" Y حرفی و سسی "د"D و یا "ت"T یا و عینی حالدا "آ"A سسی "او"U یا چئویریله رک "حوت" Hut و "خوت"Xut فورماسینا دوشور کی بودا "بالیق" دئمکـدیر و بیزیم بو آددا بورجوموز و آییمیز دا واردیر. بو تانری آنادولودا مسکون اولموش تورک سویلو "هئت"Hett ، "خئت"Xett یا "هیتیت" Hittit خالقینین آدیندا اؤزونو عکس ائتدیریر و دئمک اولار کی بو تورک خالقینین آدی بو تورک تانریسی اولان "های"Hay//"هات"Hatt//"هئت"Hett تانریسینین آدیندان آلینما آددیر و بو تانری بو تورک خالقینین اساس و بؤیوک تانریسی سایییلیرمیش کی اؤلکه لرینین آدی و سونرا دا ائتنوس آدلارینی بو تانرینین آدیندان آلیبلار ، چونکی تورکلر قایدا اولاراق ایلک اؤنجه یاشادیغی اؤلکه یه اؤز سئودیگی و تاپیندیغی آدی وئریب سونرا ، اؤلکه ده اؤزونده یاشاتدیغی خالقینا، اؤز آدینی وئریر . اَلبَت ده بو تورک قایداسی یئرلی خالقلارا و او خالقلارا کی اَزَل گوندن اولدوغو یئرده یاشاییب و مسکون اولوبلار ،عاییددیر. "هیتیت"Hittit یا "هیت" Hitt/"هئت"Hett تورکلرینین یاشادیغی

اؤلکه‌نین مرکزی و پایتاختینین آدی دا، ائله بو تانرینین آدی ایله باغلی‌دیر و"هاتوسا"Hatusa آدلانیر کی بو موركّب آددا "هات"Hatt اؤز تانریلاری،همَن "هات"Hatt یا Hay "های"-ین آدی‌دیر و "اوس"us//"آس"as "ایشیق" ،" نور" و مجازی اولاراق "تانری" دئمک‌دیر و "هاتوسا" Hatusa،"هاتHatt//هایHay تانریسی" ،"بالیق تانریسی" دئمکدیر. هئت Hett تورکلرینین تاریخی رسملری و یئردن تاپیلمیش تاپینتیلاری دا بیزیم بو ادعامیزی تصدیق له بیر کی بو خالقین سیمووولو و بلگه سی "بالیق"دیر و رسملرده بالیق گئییملی آدام کیمی گؤرونورلر. های-ائرمنی عالیمی "آرشام آسلانیان" Arşam Aslanian ، "ائرمنیستان جوغرافی آدلارینا دایر موختَصر سؤزلوک" آدلی اثرینده یازیر کی : "آنادولونون هاتوشاش Hatuşaş(هاتوسا Hatusa) بؤلگه سینده آپاریلان آرخئولوگی قازینتیلاری اثرینده چیخاریلان تاپینتیلاردان بیر یازیلی لؤوحه تاپیلدی کی ائرادان اؤنجه ۲-نجی مین ایللیگه عاییددیر و بو اَن قدیمی و آرخائیک منبع و فاکت‌دیر کی اوندا "هایاسا"Hayasa دؤولت و اؤلکه سیندن و اونون خالقیندان آد آپاریلیب. بو "هئت" لره عایید ائرادان اؤنجه ۱۴-نجو یوزایللیکده یازیلی لؤوحون تاپیلماسی ایله معلوم اولدو کی ائرمنیستانین غربینده یئرلشَن اراضی "هایاسا" Hayasa آدلانیرمیش". دئمه لی آسلانیان`-ین معلوماتینا گؤره بَللی اولور کی تورک سویلو و تورک دیللی "هئت"Hett خالقینین تاریخی چوخ قدیم‌دیر و یئرلی اولاراق ،اونلاری آنادولونون اصیل یئرلی و آوتوختون خالقی سایا بیله ریک و عینی حالدا تورک اراضیسی اولان هایاسا Hayasa آدلی ایالتی ده ، آنادولونون تورک تورپاغی و هئتHett//هیتHitt خالقینا عاییددیر اولدوغونو دئیه بیله ریک و بو تورک تورپاقلارینین یاشی ،تاریخی ایستاژی(= سابیقه سی) ،آوروپادان گلمه کؤچَری خالقینین آنادولویا گلمه‌سیندن چوخ- چوخ قاباق‌دیر. ایندی بو معلوماتی نظره آلاراق ،گؤرونور کی "هایاسا"Hayasa و "های"Hay میفیک آدلاری تورک خالقینا عاییددیر و هیند-آوروپالی "های" دئدیگیمیز خالقا هئچ بیر دخلی یوخدور ، چونکی بونلار تورک توپونیمی و تورک تانریسینا عاییددیر اولان آدلاردیر و بورادان تام آیدین اولور کی اگر "هایک" Hayk آدلی بیر قهرمان یا سرکرده ،ائل باشچیسی ، میف یا تانری اولموش اولسا دا ، یئنه ده تورک خالقینا و اونون میفولوگیاسینا عاییددیر و غئیر-ی تورک خالقینا بیگانه و یاد اولان بیر مؤوضوعدور. هیند- آوروپالی سویلو ائرمنی- های یازیچیسی- دکتر"ماریا آیوازیان – تئرزیان" Shared "، Dr.Maria Ayvazian –Terzian Beliefs and Myths in İrano_Armanian Texts " (= ایران و ائرمنی منبعلرینده اولان اورتاق میفلر و اینانجلار)۴۲ آدلی اثرینده صراحتله یازیر کی "ائرمنیستان خالقی (قصدی "های" خالقی‌دیر.ف.ج) اؤزلرینی "های" Hayk و اؤلکه لرینی ده "هایاستان" Hayastan آدلاندیریرلار... قدیم ائرمنی منبعلرینه گؤره ،"هایک" نوح اوغلو "یافَس"-ین اولادیندان سایییلیر." M.Ayvazian" سونرا همَن یئرده یازیر کی " بعضی عالیملر "های" Hay سؤزونو هیتی`لرین آدی سایییلان "هاتتی" Hatti سؤزو ایله ایلگیلی بیلیرلر و "پیوتروووسکی" Pivtrovski ده بو نظری و ایدئیانی قبول ائدیر و اونو بیر مؤحکم و دلیل`لی بیر نظر کیمی دَیَرلَندیریر". بو ائرمنی- های مؤلیفلری ده ایقرار و قئید ائدیرلر کی "هایک" ،یافَسین (بیزجه داها دوغروسو یاووز-ون) نسلیندن و ائولادی‌دیر ، و بو علناً و آچیق آشکارا "هایک"-ین تورک اولدوغونو و تورک خالقینین ،اؤزَللیکله ده "هئت"Hett//"هیت" Hitt//"هیتیت" Hittit تورکلرینه عاییددیر اولدوغونو گؤستریر . حال سونرا ناغیلین مضمونونو نه قده ر و نه ساياق دَییشیبلر و یاخود اوندا نه حدّه دَییشیلیکلر آپاریبلار ، بیزیم مؤوضوموزدان خاریج بیر بحث‌دیر کی بو دا فولکلورچو و تورک خالقلارینین شیفاهی خالق ادبیاتی و همچینین میفولوگ اوزمانلارا عاییددیر اولان بیر کونودور.



عجب بیلسم بنی شئیدا قیلان کیم
منه بو عشق اودون پئیدا قیلان کیم

دکتر پروانه ممدلی



گونئیلی آراشدیرماجیلار کلاسسیک آذربایجان ادبیاتی الیازمالاری نین آشکارا چیخاریلماسی، آراشدیریلماسی و نشره حاضیرلانماسی ایستیقامتینده آردیجیل ایش آپاریرلار. بو تدقیقاتلار علمی تیپولوگییا و تئکستولوگییا باخیمیندان داها پراکتیک اهمیت کسب ائدیر.بو آراشدیرمالار واحید علمی مئتودولوژی پرینسیپه سؤیکنمسه لر ده دا فاکت، سند اورتایا چیخاریلان الیازمالارین چوخ واریانتلیلیغی معناسیندا آکتوالدیر.

خوصوصن عرب، فارس دیللرینه یاخشی بلد اولان گونئیلیلرین متنشوناسلیق فعالیتلری چاپ اولونان اثرلره وئردیکلری ایضاح و شرحلرین دولغونلوغو ایله سئچیلیر.

عوومیتله، فوضولی یارادیجیلیغی جنوبلو تدقیقاتچیلارین دایم دیقت مرکزینده اولموش، بو داهی شاعیرین ایرسینه آردیجیل موراجیعت ائدیلمیشدیر. ع.محسنی بهرام اسدی نین میر هیدایت حصاری شاعیرین یارادیجیلیغی نین موختلیف مرحله لرینین یئنی آسپئکتده آراشدیریلماسینا چالیشمیشلار.

قوزئی آذربایجانین گؤرکملی شرقشوناسلاریندان روستم علییوین نیظامی یارادیجیلیغینا حصر اولونموش جیدی علمی ماراق دوغوران جیدی آراشدیرمالاری وار.ونون «نیظامی پوئمالاریندا قیپچاق-اوغوز گؤزه لی» آدلی بیر یازیسیندا شاعیرین یارادیجیلیغیندا تورک گؤزه لی اوبرازی، بو اوبرازین پروتوتیپی نیظامی نین حیات یولداشی آفاق حاقیندا گئنیش علمی تحلیل اساسیندا بحث آچیلیر. تدقیقاتچی نین فیکرینجه، «نیظامی نین قیپچاق-اوغوز گؤزه لی آفاقا بسله دیگی درین محبت اونون ادبیاتدا اؤلمز و میثیلسیز قادین صورتلری یاراتماسینا بؤیوک تاثیر گؤسترمیشدیر. شاعیرین لئیلی، نوشابه کیمی قادین قهرمانلاری بیر نؤو آفاقین موجسسمه لریدیر» (۹، ۳۴).

مؤلیف «آیا بنزر تورک گؤزللری» ایفاده سی نین فارسدیللی و عربدیللی ایسلام ادبیاتیندا نیظامیدن اول ۱۰-۱۱ عصرلرده چوخ گئنیش یاییلدیغینی و بونون تاریخی سببلری اولدوغونو قئید ائدیر. «تورک اوبرازی، تورک قیزلاری نین آغ اوزونون آیا بنزه دیلمسی ۱۰-۱۱ عصرلرین فارسدیللی ادبیاتیندا چوخ گئنیش یاییلدیغی بو یئکنسقلیگی آرادان قالدیرماق اوچون تاتار، بوت تاتار، خلج، سونرالار ایسه روملو کلمه و ایفاده لری آی مجازی نین سینونیملرینه چئوریلدی. بنزتمه اوبیئکتی اولان آی سونرالار اؤزو تورک گؤزه لینه بنزه دیلمه یه باشلادی، تورک و آی ایله علاقه دار اولان بدیعی اوبرازلارین هامیسی نیظامی اثرلرینده موختلیف کونتئکستلرده دفعه لرله ایشله دیلمیشدیر.

روستم علییوین «نیزامی نین دوغما خالقینا محبتی» آدلی مقاله سی ایسه شاعیرین میللی منسوبیتی، منسوب اولدوغو نسلی فارسجا یازماسی نین سببلری، نیظامی یارادیجیلیغیندا تاریخ مفهومو، اونون بدیعی توتومو مثله لرینه آیدینلیق گتیرن ان جیدی آراشدیرمالاردان حساب ائدیله بیلر (۹، ۳۳-۳۹).

روستم علییو تاریخی فاکتلارا، شاعیرین اؤز اثرلرینه اساسلاناراق یازیر: «نیزامی نین آتاسی آتابیلره یاخین اولان اوغوز عیانلاریندان ایدی. آناسی ایسه تورکلشمیش کورد شاهزاده لریندن ایدی. دایسی گنجه آتابیلری نین سارایيندا وزیر ایدی» (۱۰، ۳۴).

عالیم گؤسترییر کی، «نیزامی دؤورونده بیر سیرا فرقلی سپئسیفیک خوصوصیتلرین (مدنی، ایقتیصادی، دینی لهجه و س. آیریلیقلار) اولماسینا باخمایاراق، بؤیوک بیر اراضیده (چیندن توتموش آرالیق دنیزینه، سیبیردن توتموش یمنه قدر یاشایان موختلیف تورکدیللی خالقلارین هامیسی «تورک» آدلانیردی. او جومله دن، آذربایجانلیلارا دا تورک دئییلیردی " (۱۰، ۳۵).

روستم علییوین یازیلاریندا آذربایجان ادبیاتینی عوموموتورک ادبیاتی کونتئکستینده آراشدیرماق، تقدیم ائتمک مئییللری آچیق-آشکار دویولور. ۸۰-جی ایللرین اوللرینده بئله مقاله لری قوزئی آذربایجاندا چاپ ائتدیرمک مومکون دئییلدی. بو معنادا «وارلیق»ین توتدوغو تورکچولوک یولونو تقدیر ائدن مؤلیف مقاله لرینی بو درگیده نشر ائتدیرمیشدیر.

نیظامی گنجوی یارادیجیلیغی نین تدقیقینه حصر اولونموش مقاله لر درگی نین صحیفه لرینده موهوم یئر توتور. «وارلیغ»ین آیریجا بیر سایی شاعیرین یوبیلئییینه حصر ائدیلمیشدیر.

خرونولوژی شکیلده گونئیده کلاسسیک ایرسله علاقه دار تدقیقاتلار گؤسترییر کی، خوصوصن " وارلیق " درگیسینده شیمالدان اولان گؤرکملی عالیملرین کلاسسیک ادبیاتیمیزین خاریجی قایناقلاری، اونون اورتاق تورک دیرلری ایله موشته رک جهتدن، خوصوصن فارس، عرب دیلینده یازمیش آذربایجان شاعیر و عالیملری نین میللی کیملیگینه موناسیبت دییشیر.

" آذری " ، " وارلیق " ، " یئنی یول " کیمی درگیلرین صحیفه لرینده کلاسسیک ایرسله باغلی مقاله لرین موهوم بیر قیسمی دونیانین موختلیف آرخیو و کیتابخانالارییندا آختاریشلار زامانی اوزه چیخاریلمیش یئنی ادبی فاکتلار و ائلم عالمینه ناملوم اولان ادبی شخصیتلرین ایرسی حاقیندا دولغون اینفورماسییا ایله زنگیندیر.

۱۵- عصرین۲-جی یاریسیندا آغقویونلو دؤولتینده یاشامیش هیدایت الله بیین شخصیتی و اونون آوروپا و آسیانین موختلیف کیتابخانالاریندان تاپیلمیش الیازما نوسخه لری باره ده تورکییه عالیمی زینب قورخمازین «میر هیدایت الله و اونون دیوانی» مقاله سینده وئریلن معلومات بو جهتدن سعجیییویدیر (۱۲، ۱۱۱-۱۱۵).

زینب قورخماز هیدایت تخلوصلو شاعیرین شعیرلرینی یوکسک سوییییه ده یازدیغینی تصدیق ائتمک اوچون اؤرنکلر گؤسترییر. بو شعیرلرین آذربایجان دیلی نین بیر چوخ خوصوصیتلرینه مالیک اولدوغو قناعتینه گلیر (۱۲، ۱۱۵).

تدقیقاتچی شاعیر هیدایتین اوکسفورد (بودلئان)، دوبلین (یرلاندییا)، کیرمان (ایران)، توپقاپی (تورکیه) کیتابخانالاریندا ساخلانیلان بیر نئچه الیازماسی نین هر بیری حاقیندا دقیق، احاطه لی، دولغون معلومات وئرمیشدیر. زئینب قورخماز و فاروق سومر و س. کیمی تورکیه عالیملری نین آذربایجانلا باغلی تدقیقاتلاری ادبی عالم اوچون بؤیوک اهمیته مالیکدیر.

ایززددین حسن اوغلو آذربایجان ادبی دیلینده یازیلمیش ایلک شعیرین مؤلیفی سایییلیر. اونون یاخین گونلره دک آذربایجانجا ایکی و فارسجا بیر غزلی معلوم ایدی. تدقیقاتچی ع.م.حسیینی حسن اوغلونون آذربایجانجا داها بیر قزه لینی، اونون هانسی منبعدن، کیملر طرفیندن الده اولوندوغو باره ده معلومات وئریر. ع حسینی یازیر کی، حسن اوغلونون آذربایجان، تورکییه، میسیرده شؤهرت قازانمیش دیوانی هله تاپیلمامیشدیر.

شاعیرین:

عجب بیلسم بنی شئیدا قیلان کیم،

منه بو عشق اودون پئیدا قیلان کیم(۱۱، ۶۴)

-بیتیله باشلانان غزلی ایسه ۱۴۳۷-جی ایلده آناتولییادا عمر مزید طرفیندن یازیلمیش «مجموعه-نظایر» کیتابیندان آرانیب اوزه چیخاریلمیشدیر.

م.حسینی گؤسترییر کی، ادبیات تاریخیمیز اوچون اولدوقجا بؤیوک اهمیت داشییان «مجموعته-نظایر»ی علم عالمینه ایلک دفعه تانیدان سعادتدین نوزهت (اثرکین) اولموشدور. او، ۱۹۲۸-جی ایلده تورکییه ده «میللی مجموع»ده «حسن اوغلو و اونون یئنی بیر غزلی» آدلی یازیسیندا «مجموعه نظایر» حاقیندا دا ایجماعل سعجیییه لی معلومات وئرمیشدیر. «وارلیق»دا تقدیم ائدیلن غزلین داخیل اولدوغو مجموعه نین الیازماسی لوندون اونیوئرسیتئتینده ساخلانیلیر.

آذربایجان ادبی دیلینده شئیرلر یازان، آنجاق جمعی بیر نئچه شعیری بو گونوموزه گلیب چاتان حسن اوغلونون آنا دیلینده یئنی غزلی نین تدقیقاتچی م.حسینی طرفیندن «وارلیق» صحیفه لرینده اوخوجولارا تقدیم اولونماسی و بو سپگیده خیدمتلری، تاپینتیلاری درگی نین میللی مدنیتین اینکیشافیندا نه قدر جیدی رول اویناديغینی موعین ائدیر.

کلاسسیک ادبی ایرسیمیزین نادیر الیازما نوسخه لری نین فوتوشکیل و میکروفیلملرینی دونیانین موختلیف کیتابخانالاریندان آذربایجانا گتیریلمه سینده قولامحسین بئقدئلی نین بؤیوک خیدمتلری اولموشدور. پروف. آزاده روستمووا یازیر کی، خاقانی شیروانی کوللییاتی نین میکروفیلمی نین تهراندان، ۱۶عصره مشهور آذربایجان موسیقیچیسی صفی الدین اورموی نین «الاطوار» اثری نین میکروفیلمی نین ایراقدان، ۱۴-عصر شاعیری عاریف اردبیلی نین «فرهادنامه» اثری نین میکروفیلمی نین تورکیه دن آذربایجانا گتیریلمه سی محض ق.بئقدئلی نین آدی ایله باغلیدیر (۱۸، ۶۴).

عالیم عئینی زاماندا کلاسسیک ایرثیمیزه آید کازان، لئنینقراد، داشکند، دوشنبه کیتابخانالاریندا ساخلانان چوخلو یئنی ماتئریاللار اوزه چیخارمیشدیر. آشقاباددا نسیمی «دیوان»ی نین یئنی الیازماسی، کازاندا «اوغوزنام» الیازماسی نین بیر واریانتی، براتیسلاوادا ۱۳-۱۲ عصرلره آید آذربایجان عالیمی هیندوشاه ناخچیوانی نین بئش مین سؤزدن عیبارت فارس-تورک لوغتی، «سیاح العجم» اثری عالیمین اوزه چیخاردیغی عوضسیز ادبی تاپینتیلار آراسیندادیر. «وارلیق» اؤز اوخوجولارینا بو ادبی تاپینتیلار باره ده مونتظم معلومات وئرمیشدیر. شوبهه سیز، بو تاپینتیلار ادبیات تاریخی نین آیری-آیری دؤورلرینده اولان ادبی پروسئسین دقیقلشدیریلمه سینه کؤمک ائدیر.

هیندوشاه ناخچیوانی نین آدیچه کی لن اثری نین تاپیلماسی آذربایجان نثری تاریخی نین خئیلی ایره لی چکیلمه سینه اساس وئرمیشدیر.

هیندوشاه ناخچیوانی آذربایجان تورکلرینه فارس دیلینی اؤیرتمک اوچون ۱۳ عصرده فارسجا-تورکجه لوغت و قراماتیکا کیتابی یازمیشدیر. ق. بئقدئلی همین کیتابی دریندن آراشدیرمیش، «وارلیق»دا چاپ ائتدیردیگی «هیندوشاه ناخچیوانی و اونون «سیاح العجم» لوغتی» آدلی مقاله سینده آذربایجانجا یازیلمیش ایلک نثر اثری کیمی تقدیم ائتمیشدیر (۳، ۴۷).

هیندوشاه ناخچیوانی آذربایجانین گؤرکملی تاریخچیسی، شاعیری، ادبیاتشوناسی و دیلچیسی اولموشدور. او، آذربایجان، فارس و عرب دیللرینندن باشقا، پهلوی (اورتا فارس) دیلینی ده یاخشی بیلیرمیش. لاکین یاراتدیغی زنگین ادبی ایرثین بیر قیسمی اوزون ایللر اوزه چیخاریلمامیشدیر.

ق.بئقدئلی یازیر کی، هیندوشاه ناخچیوانی نین براتیسلاوا شهری نین اساس کیتابخاناسیندا یئنی تاپیلمیش اثری هله لیک علم عالمینه بللی اولان یئگانه الیازما نوسخه سیدیر. اثرین سونوندا اونون ۱۵۵۳-۱۵۵۴-جو ایللرده کؤچورولدویو قئید اولونموشدور. بو الیازماسینی حسن زرینزاده اوزه چیخارمیش، اونون فوتوسورتینی ایلک دفعه اولاراق باکییا گتیرمیش، حاقیندا ییغجام علمی معلومات وئرمیشدیر. (۳، ۳۷).

واختسیز اؤلوم ح.زرینزاده یه اثری گئنیش صورتده تدقیق و چاپ ائتدیرمه یه ایمکان وئرمه میشدی. بو ایشی داوام ائتدیریب اثری دریندن تدقیق ائده رک، اونو نسته لیق یازیسی ایله چاپ ائتمک ایسه ق.بئقدئلییه نصیب اولموشدور. او بو اثری اؤز تاریخی و علمی اهمیتی اعتیباری ایله م.قاشقاری نین و بن موحنانین مشهور اثرلرینه برابر زنگین لوغت و تدقیقات منبعیی اولدوغونو یازیر.

هیندوشاهین دؤورونده عالیملرین ترتیب ائتدیگی لوغتلرین چوخو فارس و عرب دیللرینده اولدوغو اوچون گؤرکملی عالیم و دؤولت خادیمی هیندوشاه ناخچیوانی

اؤز خالقی نین معنوی احتییاجینی نظره آلاراق تورکدیللی خالقلار، او جومله دن آذربایجانلیلار اوچون بو اثری یازمیشدیر. دؤرد مینلن چوخ سؤزو اهاته ائدن ۱۴۵ صحیفه لیک ایضاحلی لوغت کیتابی دیلیمیزین تاریخینی اؤیرنمک اوچون عوضسیز بیر آبیده دیر. او، فارس و تورک دیللرینده دئمک اولار کی، بیر نؤو ایضاحلی لوغت ترتیب ائتمیش و اثره بیر سیرا دیگر یازیلار دا آرتیرمیشدیر.

معلوم اولدوغو کیمی، قتران تبریزی ادبی عالمده فارسدیللی بیر شاعیر کیمی تانینیر. ق.بئقدئلی ایسه مقاله لری نین بیرینده قترانین یارادیجیلیغینداکی تورک سؤز و ایفاده لرینه نظری جلب ائدیر (۴، ۳۰). حتّی اونون تورک دیلینده اثرلری اولدوغونو دا گومان ائدیر. ق. بئقدئلییه گؤره بو قناعت اوندان ایره لی گلیر کی، قتران تبریزی نین تفککور و ایفاده طرزی، یازی و جومله قورولوشو، گتیردیگی میثاللار، او جومله دن آتالار سؤزلری، اساسن آذربایجان خالقینا منسوبدور.

۱۹۷۷-جی ایلده آشقاباد شهری نین مرکزی کیتابخاناسیندا قدیم الیازمالاری آراسیندا ق.بئقدئلی آذربایجان ادبیاتی نین بدرددین قدیری آدلی ناملوم بیر نومایینده سی نین ایرثینی آشکار ائدیر. ق.بئقدئلی نین بدرالدین قدیری ایرثی باره ده معلوماتیندا آیدین اولور کی، گؤزل ختله یازیلمیش ۸ کیتابین ایچریسینده تورک، فارس و عرب دیللرینده یازیلمیش ۲۵۶ صحیفه لیک بیر دیوان ساخلانیلیر. کیتابدا تورکجه یازیلمیش شئیرلردن گؤروندویو کیمی، شاعیر اوزون مودت اؤز دوغما یوردوندان دیدرگین دوشوب اوزاقلاردا یاشامیش، وطن حصرتلی شئیرلر یازمیشدیر (۶، ۳۶). شاعیرین «محاسن الکلام» آدلی دیوانیندا منظوم شکیلده نوجومدان، سما جیسیملری نین بشرین طالعیینه تاثیریندن و دینی اینانلاردان دانیشیلیر.

ایرثی لاییقینجه تدقیق ائدیلمه میش سفیددین اورموی حاقیندا دا ق.بئقدئلی آیریجا مقاله درج ائتدیرمیشدیر. تدقیقاتچی عالیم اؤز مقاله سینده یازیر: صفی الدین ابدولمؤمون بین یوسیف بین فاخرل اورموی (۱۲۱۶-۱۲۹۴) ایختیراعچی عالیم، کلاسسیک شرق موسیقی نظرییه سی نین بانیلریندن بیری اولموشدور. اونون شعیر و موسیقی نظرییه سی ساحه سینده خیدمتلری عوضسیزدیر. ق.بئقدئلی بو آذربایجان صنعتکارینی داها یاخیندان تانیدیر (۵، ۴۷-۵۲). صفی الدین اورموی اورتا شرقده ائلم و مدنیت اوجاغی ساییلان باغدادا تحصیل آلمیشدیر. او، یوکسک ایستعداد و امک قابیلیتینه مالیک اولدوغونا گؤره بیر سیرا فنلری موکمل منیمسه میش، ادبیات، تاریخ، خطاتلیق، نوجوم، موسیقی ساحه لرینده شؤهرت قازانمیشدیر. صفی الدین اورموی گئنیش خالق کوتله لری نین، همچینین دؤولت خادیملری نین، حتّی خلیفه نین بئله دیقتینی جلب ائتمیش، سارایا دعوت ائدیلمیشدیر. اورموی نین الده اولان ایلک اثری (تبریزده یاشادیغی زامان یازدیغی) «ریساله شرفیه» آدلانیر. ق.بئقدئلی اونون باشقا اثرلری نین اولدوغونو دا احتیمال ائدیر.

ق.بئقدئلی چاپ ائتدیردیگی مقاله لری نین بیرینده مؤولانا جلالدین رومی نین اوستادی شمس تبریزی نین حیاتی، اثرلری، فلسفه سی حاقیندا دولغون، علمی معلومات وئرمیشدیر (۷، ۵۸-۶۷). شمس تبریزی گنج یاشلاریندان فارس و عرب دیللرینی موکمل بیلمیش، موختلیف مذهب و طریقتلر، چئشیدلی اینام و اعتیقادلار حاقیندا موتفککیر کیمی دوشونموش، اونلاردا یارانان پراکنده لیکلرین، پارچالانمالارین سببینی آراشدیرمیشدیر.

هله گنجلیگیندن شؤهرتی هر یانا یاییلان ش.تبریزییه «کامیل تبریزی» لقبینی وئرمیشلر. عؤمور بویو سفرده، سیاحتلرده اولدوغو اوچون اونا «اوچان قوش» دا دئمیشلر. طریقت باشچیلاری اونو «سیف الله» آدلاندیریب حاقین کسرلی بیر قیلینجینا بنزه دیردیلر. جلالدین رومی ایسه اونو دؤورون فقیهلری نین ان بؤیویو حساب ائدیردی.

شمس تبریزی نین اثرلری نین چوخو ایتیب باتمیشدیر. اونون «مقالتی-شمس تبریزی» آدلانان ادبی میراثی بو بؤیوک شخصیتدن قالان یئگانه یادیگاردیر. بو دا شمس تبریزی نین سؤیله دیگی نیطقلر، سواللارا وئردیگی جاوابلار و ایضاحلار اساسیندا موریدلری طرفیندن ترتیب ائدیلمیشدیر.

شمس تبریزی جلالدین رومی نین مورشیدی اولموشدور. رومی نین سؤزلری ایله دئسک، ش.تبریزی اونون «تانریسی» اولموشدور. اونا گؤره ده، ج.رومی شمس تبریزینی مینتدارلیقلا آناراق ۸۴۵۰۰ میصراعدان عیبارت

اولان ایری حجملی کوللییاتینا «کوللیاتی شمس تبریزی» آدینی وئرمیش، میثلی، نظری اولمایان، مشهور «مثنوی»سینده ده اونون ایلهامی و معنوی تاثیریندن کامالا یئتیشدیگینی وورغولامیشدیر.

مورشیدینه مفتونلوغو رومینی ایلاهی محبت ایفاده ائدن درین معنالی قصیده و قزللر، روبای و ترکیببندلر، مثنویلر یازماغا سؤوق ائتمیشدیر. مؤلیفین سؤیله دیگی کیمی، اثرین موندریجه سی دینی، اخلاقی و عیرفانی مسله لری اهاته ائدیر. یاخشیلیقلارا میل، پیسلیکلره اعتیراض اساس معیار کیمی گؤتورولموشدور. ق. بئقدئلی یازیر کی، " بو اثر اؤزونه قدر مئیدانا چیخان تصووف اثرلری نین ان گؤزه لیدیر. چونکی تصووفون اساس مودعالاریندان اولان اینسانپرورلیک، اینسان برابرلیگی، تواضؤکارلیق، قناعت، عزتت، نفس و ایلاهی محبت شمس تبریزی نین اثری نین اساسینی و مغزینی تشکیل ائدیر. بو اثرده وحدتی-ووجود، تؤوهید و ایلاهیات مؤوضوسو آپاریجیدیر... » (۷، ۶۷).

ق.بئقدئلی ۱۳عصرین سونو، ۱۴ عصرین بیرینجی یاریسیندا آذربایجان شعیری نین اینکیشافیندا موهوم رول اویناميش موتفککیر شاعیر اوحدی ماراغالییا حصر اولونموش « اوحدی ماراغایی» آدلی مقاله سینده ده تصووف پروبلئملرینه توخونور» (۱۲،۳۸-۴۷).

اوحدی ماراغالی نین حیات و یارادیجیلیغیندان گئنیش صؤحبت آچان، اونو نیظامی ادبی مکتبی نین تانینمیش نومایینده لریندن بیری کیمی تقدیم ائدن ق.بئقدئلی شاعیرین تصووفله باغلی گؤروشلرینی خوصوصی اولاراق دیقت مرکزینه چکیر. او هله باکیدا یاشادیغی زامان او.ماراغالی حاقیندا خوصوصی مونوقرافییا یازمیش، ۱۰. یوسیفوولا بیرلیکده اونون «جامی-جم» اثرینی حاضیرلاییب نشر ائتدیرمیشدیر. (۱۲) جامی-جم سؤزوگئدن مقاله ده ایسه ق.بئقدئلی اوحدی ماراغالینی طریقت ادبیاتی نین قودرتلی نومایینده سی کیمی تقدیم ائدیر، دؤورون ادبی جریانلاریندان بحث ائده رک یازیر کی، سئییید زولفوقار شیروانی، عاریف اردبیلی کیمی شاعیرلر قصیدهچیلیگی داوام ائتدیرسه لر ده، دؤورون یئنی و ضروری جریانی طریقت ادبیاتی ایدی. اؤز مفکوره ایستیقامتی ایله بو ادبیات سارای شعیرینه، مداحلیغا قارشی چیخیردی.

طریقت ادبیاتی، تصووف و ادبیات پروبلئمی «وارلیق» صحیفه لرینده دیقت مرکزینده اولموشدور. بونو ق.بئقدئلی نین «وارلیق»دا درج ائتدیردیگی «تصووف و ادبیات» سرلؤوحه لی سیلسیله مقاله لریندن ده گؤرمک اولار (۸،۳۲-۵۵).

مؤلیف حاقلی اولاراق بئله حساب ائدیر کی، ادبیاتلا سوفیزمین، یاخود تصووف ادبیاتی نین علاقه سینی تحلیل ائتمک اوچون. ایلک نؤوبه ده تصووفون، عیرفانین اؤزونو اؤیرنمک لازیمدیر. سونرا دا بشریتین ادبی میراثی نین تصووف و اورفانلا نئجه علاقه ده اولماسینی، تصووفون ادبیاتا نئجه داخیل اولدوغونو و بونلارین بیری نین دیگرینه نئجه تاثیر گؤستردیگینی تحلیل ائتمک گرکدیر. بونسوز آنتیک، قدیم دؤورلر و اورتا اسرلر شیفاهی و یازیلی ادبیاتین تصووفله علاقه سینی و یاخود تصووف



ادبیاتینی دوزگون درک ائدیب موعینلشدیرمک و بو باره ده علمی، جیدی مولاحیظه لر سؤیله مک چوخ چتین، بلکه ده ایمکانسیزدیر. (۸، ۲۹).

ق.بئقدئلی تصووف ادبیاتینی آراشدیرماق اوچون ۵ ایستیقامتده تدقیقات آپاریلماسینی واجیب حساب ائدیر:

-تصووف و اورفان ندیر؟ بو طریقت تا قدیم زامانلاردان شرقده و قربده نئجه تؤره ییب، مئیدانا چیخیب، یاییلیب اینکیشاف ائتمیشدیر. اونون زامان و مکان هودودو؛

-تصووفون موختلیف قوللاری، ایسلام تصووفونون تشککولو، اونون کؤک و بوداقلاری؛

-شرقده تصووف ادبیاتی اساسیندا یارانمیش موتصووف ادبیات. اونون موترققی، موثبت خوصوصیتلری و منفی جهتلری؛

-حروفییه و نؤقطه ویلر، اونلارین اوغورسوز طالعلری؛

-هیپیزم ترکدونیالیق و بیر نؤو موعاصیر صوفیزم کیمی؛
ق.بئقدئلییه گؤره، تصووف مذهب یوخ، طریقتدیر. اؤزو ده موختلیف قوللارا آیریلیر. تصووفون اساس قوللاری ایلاهی محبت و دونیوی محبت قوللاریدیر. بو قوللارا سیلسیله دئییلیر. هر سیلسیله نین ده اؤزونون اوجاغی، خانگاهی، قوطبو وار. بو طریقتی ایزله ینلره سالیک، موراید، ایسلامیتده ایسه سوفی دئییرلر. عوموميتله، اونلاری سوفی آدلاندیریرلار (۸، ۳۰).

«تصووف و ادبیات» پروبلئمی ق.بئقدئلی نین «یاخین و اورتا شرق حاقیندا تصووف» مفهومو، «گونشه سیتاییش»، «مانی، مزده کیزم و تصووف»، «یئنی افلاتونچولوق»، «وحدتی-ووجود فلسفه سی»، «حروفیزم جریانی»، «نؤقطه ویلیک» و س. آدلی اولدوقجا موهوم علمی اهمیت کسب ائدن یازیلاریندا نظردن کئچیریلیب تقدیم اولونور.

سووئت حاکیمیتی دؤورونده قوزئی آذربایجاندا طریقت ادبیاتینا منفی موناسیبت حاکیم اولدوغو بیر واختدا «وارلیق» صحیفه لرینده بو مؤوضودا سانبالللی علمی مقاله لر درج اولونوردو. البتته بونلار آذربایجان مدنیتی نین موافیق ساحه سینده کی بوشلوغون دولدورولماسینا خیدمت ائدیردی.

گؤروندویو کیمی، کلاسسیک ایرسله باغلی ایکی تیپلی یازی سئچیلیر. شیمالدا یازیب- یارادان ادبیاتشوناس، تاریخچی و دیلچیلرین بو درگیده کی مقاله لری شیمالداکی موتخصیصلره، حتّی اوخوجولارا معلوم آراشدیرمالارین نتیجه لریدیر. بکیر نبییئو، روستم علییو، یاشار قارایئو، واقیف آسلانوو و دیگر گؤرکملی عالیملرین بو درگیده کلاسسیک ادبی ایرس، او جومله دن «کیتاب دده قورقود» داستانلاری، نیظامی، فوضولی، شهریار کیمی صنعتکارلارا، کلاسسیک ایرسین موختلیف پروبلئملرینه حصر اولونموش علمی مقاله لری علمی ایجتیمایتیمیزه بللیدیر. لاکین بو ماتئریاللار جنوب اوخوجوسو اوچون عوضسیز دیره مالیکدیر. تکجه اونو قئید ائتمگی لازیم بیلیریک کی، بو تدقیقاتچیلارین «وارلیق»دا کلاسسیک ایرسی تدقیق ائتمگین موعاصیر تحلیل اوسوللارینی، پرینسیپلرینی باشلیجا ایستیقامته چئویرمه لری موستثنا اهمیته مالیکدیر.

عوموميتله، گونئیده آپاریلان تدقیقاتلار، ایلک نؤوبه ده عوموم آذربایجان ادبیاتی تاریخی نین اؤیره نیلمه سینده فارس و عربدیللی منبعلرین علمی دؤورییه یه بوراخیلماسی ایله اهمیتلیدیر. متن، فاکت و منبعیه اساسلانمادان ایستر گونئیده، ایسترسه ده شیمالدا گئدن پروسئسلری اوبیئکتیو دیرلندیرمک مومکون دئییل. قدیم و اورتا عصرلر ادبیاتی ایله یاناشی، یئنی دؤوران، ۱۹-۲۰ عصرلرین ادبی گئدیشاتی، کلاسسیکلری، تاریخی ادبی حرکاتین اینکیشافیندا رولونو موعینلشدیرمکده رئال یاردیمچیدیر.

ادبیات:

۱. ۱.بئقدئلی غلاحسین. بدرالدین قدیری ایرثی. «وارلیق» ژورنالی، تهران، №۷۳-۷۴، ۱۹۸۵، ص.۳۶

۲.بئقدئلی غلاحسین. اوحدی ماراغایی «وارلیق» ژورنالی، تهران، №۱۵-۱۶، ۱۹۸۶، ص.۳۸-۴۷.

۳.بئقدئلی غلاحسین.هیندوشاه ناخچیوانی و اونون «سیاح العجم» لوغتی«وارلیق» ژورنالی، تهران، №۱۹، ۱۹۸۰، ص.۴۷.

۴.بئقدئلی غلام حسین. قطران تبریزی «وارلیق» ژورنالی، تهران، №۷۷-۷۸، ۱۹۸۵، ص.۳۰

۵.بئقدئلی غلام حسین. صفی الدین اورموی «وارلیق» ژورنالی، تهران، №۱۰، ۱۹۸۰، ص.۴۷-۵۲).

۶.بئقدئلی غلام حسین. بدرالدین قدیری ایرثی. «وارلیق» ژورنالی، تهران، №۷۳-۷۴، ۱۹۸۵،ص.

۷.بئقدئلی غلام حسین. شمس تبریزی ایرسی.«وارلیق» ژورنالی، تهران، №۱۲، ۱۹۸۰، ص.۶۷.

۸.بئقدئلی غلاحسین. تصووف و ادبیات «وارلیق» ژورنالی، تهران، №۳۲-۵۵، ۱۹۸۲، ۱۹۸۳.

۹.علییئو روستم نیظامی پوئمالاریندا قیپچاق-اوغوز گؤزه لی.«وارلیق» ژورنالی، تهران، №۴۲، ۱۹۸۳،ص.۳۴

۱۰.روستم علییو. «نیظامی نین دوغما خالقینا محبتی»«وارلیق» ژورنالی، تهران، №۴۳، ۱۹۸۳، ص.۳۳-۳۶).

۱۱.حسینی ابوالفضل. حسن اوغلونون آذربایجانجا داها بیر غزلی اوزرینه.«وارلیق» ژورنالی، تئهران، №۹۷، ۱۹۹۵، ص.۶۴

۱۲.قورخماز زینب. «میر هیدایت الله و اونون دیوانی» «وارلیق» ژورنالی، تئهران، №۶۲، ۱۹۸۷، ص.۱۱۱-۱۱۵

۱۳.ماراغالی اوحدی. باکی،۱۹۷۰،۱۹۷۰ص

۱۴.ممدلی پروانه.ادبیاتا بؤیوک تؤهفه لر بخش ائدن ح.ممدزاده. جنوبی آذربایجان: ادبی شخصیتلر، پورترئتلر. ای حیصه . باکی، " صاباح " ، ۲۰۱۵، ص.۸۹

۱۵.محمدزاده حمید. اؤن سؤز. میرزه شفی واضح. «شعیرلر مجموعه سی» باکی. ۱۹۸۷.

۱۶.محمدزاده حمید. یئنی تاپینتی. «آزربایجان» ژورنالی، باکی. ۱۹۶۴، №۱۰

۱۷.پالا ایسکئندئر.انسیکلوپئدیک دیوان شییری سؤزلویو.یستانبول.۲۰۰۳

۱۸.روستموا آزاده. ق.بئقدئلی نین ادبیاتیمیزا خیدمتلری. «وارلیق» ژورنالی، تهران، №۱۰۹-۱۱۰، ۱۹۹۸، .۶۴.

شاعیر ستار گول محمدی حاققیندا

علی تقی زاده لاریجان



۲۷ایل بوندان اوول ایلک دفعه شاعیر ستارین سروان پوئماسین اوز سسیله ضبط اولونموش کاست دن ائشیتدیم . اوندا جاوان چاغلاریم ایدی . سون درجه ده منیم روحومدا اثر قویدو . نئچه ایلدن سونرا طالئع ائله گتیردی کی بیر سویوق قیش گئجه سی شاعیرایله بیرلیکده، بیرقوهوم یاسینا گئتمک اوچون تبریزدن کنده قده ر یولداش اولدوق . او منیم، شاعیرایله ایلک گوروش، تانیشلیغیم ایدی . او گئجه شعیردن ، ادبییات دان، موسیقی دن دانیشدیق . شاعیرین منی خوش قارشیلاماسی سبب اولدو اوز یازدیغیم "آتش بس" آدلی پوئمانی اونا اوخودوم . منی یازماغا، اوخوماغا تشویق ائله دی، بئله لیکله دوستلوغوموز بین توتدو، اورکدن شاعیره باغلاندیم و اونون شئعیر دوشونجه سین و حتتا یاشادیغی کندی بیرادبییات اوجاغی کیمی ائحتیراما لایيق آنلادیم. ایندی هر آذربایجان سفریمده شاعیرین گوروشونه گئدیب و شیرین صوحبتیندن و شئعریندن پای گوتوررم .

نئچه ایلدن سونرا بیر گون منی تشویق اتمک قصدی ایله دئدی : سن تنبل سن . یازمیرسان. یازسان یاخشی چیخار .

دئدیم: شاعیرا! یقین کی بعضی مینی بوسلارین شوشه سیندن سالالنان پلاستیک اوزوم سالخیمارین گوروبسن؛ سن یازاندا حقیقی، شیرین، دادلی و طراوتلی اوزوم اولور .من یازانلار او پلاستیک اوزومه بنزه ییر. ائله شکلی اوزوم اولور، دادی یوخ. گله سن، ائله سن یازاسان!.

ستار گلمحمدی هم مضمون و معنی ساحه سینده ، هم عروض قایدا لاری و موختلیف هئجالی شئعیرلر یازماغا قادیردیر. شاعیرین قصیده و بحر-ی طویل دن باشقا بوتون شئعیر قالیب لرینده ،او جومله دن غزل ،مثنوی، ترجیع بند ، چارپارا ، روباعی وباشقا گوجلو اثرلرین اوخویوب یا ائشیتمیشم . قصدیم شاعیرین ان گوجلو و ظریف روحلو شئعیر دونیاسینا باش چکمک و اونون ها بئله ایقتیدارلی باجاریغینا ایشاره اتمکدیر.

سروان پوئما سینا قولاق آساندا یا اونو اوخویاندا ، آدام بیردن بیره ، بیر میللی موحاریبه مئیدانینا دوشور . بیرجانلی ، قانلی ، دهشتلی و هیجانلی دویوشده ایشتراک ائدیر . ائله قودرتلی نیظامی دیققتلرو ائله شاعیرانه تشبیه لر بو پوئمادا وار کی حقیقتن اینسان واله اولور :

نارین بیر شئه قویموش اه ینینده شینئل
قار کیمی سویوموش قیچیندا دولاق
دوشونه دویدوکجه سازاقلی بیر یئل
تیتره دیب اوره یین اسدیریر زاغ- زاغ
الیله چیخاریب آستا، جیبیندن
اووجونون ایچینده فنده یی چاخیر
گئجه دن نه قالیردئیه گوره سن؟

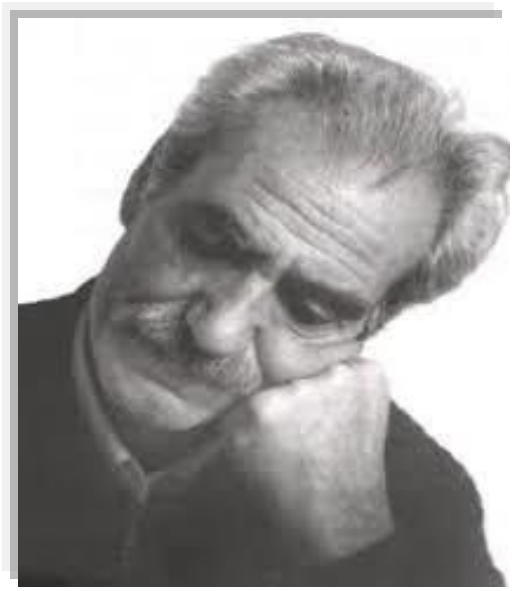

بو شئعیرده صداقتلی بیر عاشیقین سئوگی عالمی اینجه، ظریف سوزلرله بیر صمیمی فضا یارادیر. عاشیق ئوز عینادلی سئوینجین ناتورالیستی دویغولارلا یاناشی بیر محببت چلنگی کیمی معشوقونا تقدیم ائدیر :

"شفق لردن آل گونش پنجره سین آچاندا
داغلارقئزیل لاله دن گول دوشونه ساچاندا
زمیلرده سونبوللر یئلکن کیمی اوچاندا
سرین یئللر اوپنده گول یاناغین چیمنده
سئوه جه یم من سنی ، سن منی سئومه سنده"

شاعیرین آشیق صنعتی و ادبییاتینا دا گنیش ایحاطه سی وار . اونون گوزل موخممس ، بایاتی ، تجنیس، گرایلی سی وار.او قاراباغ موحاربه سینده اوز وئرن تراژیک جینایتلری خان کرمین و سارانین نیسگیلی ایله اویغون دوشونوب و بوگون منه بیر کرمی چال آشیق شئعرین ده عکس ائدیب :

"سویله خان چوبانا ساخلا ال بیرآز
داها بوندان سورا آز ساردان یاز
مین لرله سارامی آپاردی آراز
هامیسی گول یاناق، اینجه بئل آشیق
بوگون منه بیر کرمی چال آشیق"

کیلاسیک شاعیرلر گوزل ائحساسلارین غزلده سویله ییبلر و تغززول یا غزلسرالیق اصیل شئعرییت معناسیندا گئدیر و ان گوزل شئعیر فورمالارینین بیری ده غزل دیر. ستارین قابیل غزلسرا اولماغینا غزللریندن نئچه بیت بویوک سند دیر:

"غملی سوفرمده کبابیم نه مئییم وار منیم
دیقتله قولوندا ساعاتا باخیر "

موحاربه باشلانارکن سروان، هم بیر نیظامی فرمانده کیمی هم ده بیر اومانیست اینسان کیمی دویوش یولداشلارینا سیفاریشلر ائدیر . عسگرلرین قورخو حیسّینده، نظره آلیر و بیر بیرینه یاردیم ائتمه لرینی خاطیرلاییر :

"دویوشدور گوز اولسون یولداش یولداشا
سارسیلان جیبهه نی کومکلندیرین
بو بیر وظیفه دی هر وطنداشا
اورکسیز یولداشی اورکلندیرین "

بعضن بیزلره بئله گلیر کی ناغیل یا حیکایه نه قده ر اوزاق ایللرده اوز وئرمیش اولسا ، یادا کی اصلا افسانه اولسا ، داها شیرین اولار. لاکین شاعیر" ماناس " پوئماسیندا ائرمنی ماناسین نیسگیللی آنلارین کی هئچ، ۵۰ ایلدن اوزاق اولماز ، ائله رومانتیک نظمه چکیب کی شهریار دئمه لی "بیر سینما پرده سی دیر گوزومده" .

ماناسین یوخسوللوقدان چکدیگی چتینلیگی ، ژاندارم دان قورخماسین و عین- ی حالدا قییاس و آباس کیمی موتظاهیر موسلمانا نئجه دئیرلر (دندان شکن) جاواب وئرمه سین تام قودرتله یازیب، اوخوجونو اونا قایغی کش و سیر داش ائدیر و بیر اخلاق درسی ده وئریر:

...اگر اوچ گونه جن گله بیلمه سم
دینیمدن یولومدان دونوم، یان اولوم
وئردیگیم وعده مدن قاچیرتسام آیاق
منده آباس کیمی موسلمان اولوم!"

بو ایکی پوئمادا شاعیرین رومانتیک حیسسین و باجاریغین آیدین گورمک اولار.

منجه" سئوه جه یم من سنی ، سن منی سئو مه سنده" شاعیرین عاشیقانه مضموندا شاه اثری دیر.

قوروموش جاندا نه طاقت نه هئییم وار منیم
اودلو سینمده یئنیلمز قوجامان بیر قالا تک
درد و موحنت دولوسو بیرموزه ییم وار منیم"
یا
"اینتیظارین نه بیلیم لحظه لری بیر ایل ایمیش
هر اووتن آنلاری قلب ایچره قیزارمیش میل ایمیش
قانه دونموش هراورکدن یارانیب عالم-ی عئشق
هر قاریج تورپاغی بیر خاطیره دن نیسگیل ایمیش"
اوندان علاوه " نئیلر جانی جان ، جانیله جانان آراسیندا"
میصراعیله باشلانان غزل شاعیرین عیرفان دونیاسیلا
تانیشلیغین گوستریر.
اینقلاب ایل دونومو و باشقا موناسیبت لره قورولان شئعیر
مجلیس لرینده ، شاعیر ستار گلمحمدی همیشه بیر
پارلاق اولدوز کیمی گوزه گلردی .داییم یئنی بیر
شئعیرتوحفه سی ایله مجلس لره معنا وئررردی .بیر کندلی
کیمی کند یاشاییشینا گره ک اولان ، حئصار چپر چکمه
یه لازیم ، قره تیکاندا اونون قلمیندن سوزوب و
"دوزگینن گولوم، دوزگینن" آدلی گوزل ساتیریک اثر
اولوب :
"کسیلمه سه اوچ ایل، دئمک
پالید کیمی یوکسه له جک
بار وئره جک لئچک – لئچک
دوز گینن گولوم، دوزگینن!
منجه موعاصیر تورک شاعیرلر آراسیندا ستارین بیر بویوک
باجاریغی اونو باشقالاردان آییریر، شئعرین ظریف و گوجلو
گوستریر. اودا شاعیرین بعضن اونودولموش یا اونودولماغا
اوز قویان اینجه اصیل کلمه لردن فایدالانماسی دیر .نومونه
اولاراق :
"کیملیییمی سوروشورسان ، سویا حسرت*اوزه* یم من "
اوزه ک کوک آنلامیندا او اینجه کلمه لردن بیری دیر.
شاعیر ستار گلمحمدی ادبییاتیمیزدا و شئعیر
صنعتیمیزده ، سویکنملی بیر دیر ک دیر. اونا جان
ساغلیغی اوغورلو گله جک و داها آرتیق یازیب یاراتماغی
اور کدن آرزولاییرام. ۱۳۸۸

داها آرزون نه‌ده قالدی!
ستار گول‌محمدی

چوخدا بئله اولما اوشاق
حقیقته گل یاناشاق!
ایری دوروب دوز دانیشاق
ساتان ساتدی، آلان آلدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
واخت اولوب کی چوخ سنه‌ده
آخیب زامان ترسینه‌ده
حاق بوغولوب هر سینه‌ده
سانما بونلار بیر میثالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
توپ توفنگ‌سیز یاخشی ساتدین
گؤر کندینه نه‌لر یاپدین
شر ایچینده خئییر تاپدین
آج نه بیلر هئیوا کالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
عؤمرون بویو دؤنه-دؤنه
حسرت‌ایدین بیر آغ گونه
گونش دوغدو قیش عؤمرونه
سن گول آچدین، گول سارالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
اوخونمامیش یازی یازدین
هر غمینه قبیر قازدین
هئچ اؤزونده اینانمازدین
طالع گئتدی،باخت اوجالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
بیر پالازا بورونردین
ایلان کیمی‌سورونردین
هر قاپیدا گؤرونردین
حایات سنه ایندی بالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
بیر گئجه‌ده ساوادلاندین
لوت قوش‌ایدین، قانادلاندین
کئچمیشینله عینادلاندین
ایندی مالین، باشقا مالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
وار ایستردین، وارا چاتدین
چاتماز آرزولارا چاتدین
گؤرهاردایدین،هارا چاتدین
سن قالاندین، ائل بوشالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
مؤجوزه‌دیر چارخین ایشی
ائرکک اولور بعضن دیشی
سنده بوگون اولدون کیشی
گئییندییین تیرمه شالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!
سن ''ستّار''ی سوزمه بئله
اوره‌یینی اوزمه بئله
مغرور-مغرور گزمه بئله
دونیا یامان حال با حالدی
داها آرزون نه‌ده قالدی!

آذربایجان دموکراتیک جمهوریتی دؤورون ادبی سالنامه سینده

AZƏRBAYCAN DEMOKRATİK RESPUBLİKASI DÖVRÜN ƏDƏBİ SALNAMƏSİNDƏ

Prof.MAARİFƏ HACİYEVA
پروفسور معارفه حاجی اووا



۱۹۱۸-جی ایل ۲۸ مای. بو گون «آذرربایجان» سؤزو خریطه ده رسمی وطنداشلیق حقوقو قازانمیش، آذربایجان دئموکراتیک جمهوریتینین وارلیغینی سجییللندیرمیشدیر. ۱۹۱۸-جی ایلین ۲۸ مایيندا یارادیلمیش آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی ایسلام و تورک دونیاسی تاریخینه ایلک دئموکراتیک رئسپوبلیکا کیمی داخیل اولموشدور.

۱۹۱۹-جو ایلده باکیدا آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین ایستیقلالی نین بی¬رینجی ایلدؤنومو موناسیبتیله «آذربایجان» قزئتینده اوزئییر حاجیبیلی یازیردی: «آذربایجان دؤولتی ساغلام بیر میللی فیکیر تورکچولوک شعوورو اوزرینده قورولموشدور» (باخ: «آذربایجان تورک کولتور درگیسی»، ۲۵۳، کاسیم، ۱۹۸۵. ص. ۶).

آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین مؤوجودلوغو تاریخینده ادبیات تاریخیمیزده چوخ جیدی نوضوعولاردا بدیعی اثرلر یازیلمیش، بو اثرلر دؤورون آکتوال پروبلئملرینی اؤزونده عکس ائتدیرمیشدیر.

آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین حاکیمیتی ایللرینده (۱۹۱۸-۱۹۲۰) یازیلان اثرلرین بیر قیسمی نین متنی «آذربایجان دؤولت هیمنی» ایله علاقه دار ایدی.

۲۸ مای ۱۹۱۸-جی ایلده چار روسییاسی نین موستملکه سیندن خیلاص اولان آذربایجان موستقیللیگینی ائلان ائتدیکدن سونرا دؤولتین حیاتا کئچیردیگی تدبیرلردن بیری ده آذربایجان دؤولت هیمنی نین قبول ائدیلمه سی ایدی. *آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین هیمنی* اوچون موسابیقه ائلان اولونموش، بو موسابیقه ایله باغلی «آذربایجان» قزئتینده (۱۴.۹.۱۹۱۹، № ۲۴۶ (روسجا) ائلان وئریلمیش، سونرالار دا بو ائلان تکرارلانمیشدیر. بو موسابیقه حاقیندا ادهم اونگؤرون ۱۹۶۶-جی ایلده آنکارادا یاییناانمیش «تورک مارشلاری[1]» (ادهم اونگورن "تورک مارشلاری"آنکارا ۱۹٦٦ ص ۱۹۳) کیتابیندا وئریلن معلوماتدان آیدین اولور کی، آذربایجان میللی مارشی نین سئچیمی اوچون موسابیقه نین سون قبول تاریخی ۱ فئورال ۱۹۲۰-جی ایلدیر.

موسابیقه یه تقدیم اولونموش متنلردن بیری ده سؤزلری علی عاباس موزنیبه (۱۸۸۲-۱۹۳۸)، موسیقیسی اوزئییر حاجیبیلییه (۱۸۸۵-۱۹۴۸) آید اولان آشاغیداکی شعردیر.

آذربایجان چلیک قوللار باغچاسی،
باکیخانلار گولزاریدیر بو اؤلکه.
مهممد خان، احمد خانلار مسکه نی،
جاوادخانلار مزاریدیر بو اؤلکه.

توران عیرقی بو اؤلکه ده بوی آتمیش،
ایگیدلیگین سانجاغینی اوجالتمیش،
دونیالاری غئیرت ایله دوناتمیش،
قهرمانلار پئیکانیدیر بو اؤلکه.

معدنلری فیرونلاری قودورتدو،
ایسکندری اوزاک یئردن گتیرتدی.
نوشابه نی، صدانلاری بؤیوتدو،
سرکرده لر قمخاریدیر بو اؤلکه.

توران سویو باشقا سویا قاریشماز،
قول اولماغا هئچ بیر زامان آلیشماز.
قوجاغیندا یاد توتماغا چالیشماز،
دوشمنلرین اغیاریدیر بو اؤلکه.

موسکوولولار گؤزلرینی یومدولار،
تورانلیبا باربار دئیه جومدولار.
پوزولدولار آخیر گئری دؤندولر،
حیرسیزلارین قهاریدیر بو اؤلکه.

معبودوموز اوچ بویالی بایراغی،
کعبه میزدیر هر بیر اووج تورپاغی.
سئومز بو یئر هر خاینی، آلچاغی،
دوغرولارین آثاریدیر بو اؤلکه.

آچیقلاماسینا چوخ دا احتییاج اولمایان بو شعر وطن سئوگیسی و میللی دوشونجه لر زمینینده یازیلمیشدیر.

آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی دؤورونده علی عاباباس مونزیب میللی زمینده یازدیغی شعرلری ایله برابر مقاله لر ده چاپ ائتدیریردی. ۱۹۱۹-جو ایلین مایییندا آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین بیریللیک یوبیلئیی موناسیبتیله «آذربایجان» قزئتینده م.ا.رسولزاده نین «نه گؤزل بایرام» مقاله سی ایله یاناشی ع.موزنیبین «آذربایجان ایستیقلالی» مقاله سی نشر ائدیلیر.

مقاله ده علی عاباباس موزنیب آذربایجان ایستیقلالی نین تاریخی بیر گون اولدوغونو، بو گونون هئچ زامان اونودولمایاجاغینی بیلدیریر، اوخوجولاری بو گونله فخر ائتمه یه چاغیریر و میللی آلدیغین موقدس معناسینی ایضاح ائدیردی.

ع.موزنیب ۱۹۱۹-جو ایلین اوللرینده زولفوقار حاجیبیوو ایله بیرلیکده «اووراقی-نفیس» ژورنالینی رئداکته ائدیر. بو ژورنالدا آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسینا حصر ائدیلمیش ان یاخشی شعرلر موسابیقه ده بیرینجی یئر توتور. منبعلرده یازیلیر کی، ه.موزنیبین یازمیش اولدوغو شعر آ.شایقین ۱۹۱۹-جو ایلده نشر ائدیلمیش «تورک چلنگی» آدلی کیتابیندا چیخمیشدیر (باخ: ایسلام آغایئو. «ادبیات، مطبوعات و پوبلیسیستیکا پروبلئملری». باکی، علم، ۲۰۰۸).

علی عاباباس موزنیب ده آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسیندا فالیت گؤسترن ضیالیلاریمیز کیمی ۱۹۳۷-جی ایلین ۲۷ آوقوستوندا حبس ائدیلیر. بیر میلتچی کیمی موحاکیمه ائدیله رک، ۸ ایل مودتینه سیبیره گؤندریلیر. او، ۱۹۳۸-جی ایلده ولادیووستوک شهری یاخینلیغینداکی خوصوصی منطقه ده وفات ائدیر. آذربایجان دؤولت هیمنی حاقیندا یازیلمیش معلوماتلاردان آیدین اولور کی، او دؤورده میللی، دینی دویغو و دوشونجه ایله یازیلمیش بیر نئچه هیمن متنلری ایچریسینده سؤزلری احمد جاوادا (۱۸۹۲-۱۹۳۷) و موسیقیسی اوزئییر حاجیبیرووا (۱۸۸۵-۱۹۴۸) آید اولان «آذربایجان دؤولت هیمنی» مسابیقه نین قالیبی اولاراق ۱۹۱۹-جو ایلده آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی پارلامئنتینده قبول ائدیلمیشدیر. سووئت رئژیمی نین ۷۰ ایلی عرضینده آدی بیر دفعه ده اولسون دیله گتیریلمه یهن بو هیمن گونوموزده «آذربایجان دؤولت هیمنی» کیمی قبول ائدیلمیشدیر. هیمنین متنی آشاغیداکی کیمیدیر:

آذربایجان! آذربایجان!
ای قهرمان اؤولادین شانلی وطنی!
سندن اؤترو جان وئرمه یه جومله حاضیریز!
سندن اؤترو قان تؤکمه یه جومله قادیریز!
اوچرنگلی بایراغینلا معسود یاشا!
مینلرله جان قوربان اولدو،
سینن حربه مئیدان اولدو!
هوقوقوندان کئچن عسگر،
هره بیر قهرمان اولدو!

سن اولاسان گولوستان،
سنه هر آن جان قوربان!
سنه مین بیر محبت
سینمده توتموش مکان!

ناموسونو هیفز ائتمه یه،
بایراغینی یوکسلتمه یه
جومله گنجلر موشتاقدیر!
شانلی وطن! شانلی وطن!
آذربایجان! آذربایجان!

آذربایجان دؤولتچیلیک تاریخی نین شانلی صحیفه لریندن اولان آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین هیمنینه، بایراغینا، ایستیقلالینا، شرفلی تاریخینه یازیلمیش شعرلرله برابر آذربایجانی ایشغالچیلاردان و ائرمنی تجاووزوندن قورتارماق اوچون جانلارینی فدا ائتمیش تورک عسگرلریله، تورک اوردوسونا، تورک بایراغینا شعرلر ده یازیلمیشدی. بو شعرلرین اؤنده گئدن مؤلیفلریندن بیری احمد جاواد (۱۸۹۲-۱۹۳۷) ایدی. اونون ۱۰ آپرئل ۱۹۱۹-جو ایلده آذربایجان پارلامئنتی اوزرینده دالغالانان اوچرنگلی میللی بایراغا یازدیغی «آذربایجان بایراغینا» شعری نین متنی بئله ایدی:

تورکوستان یئللری اؤپوب آلنینی
سؤیلویور دردینی سانا، بایراغیم!
اوچرنگین عکسینی قوزغون دنیزدن
ارمغان یوللاسین یارا، بایراغیم!
گئدرکن تورانا چیخدین قارشیما،
کؤلگن دؤولت قوشو، قوندو باشیما!
ایذن وئر گؤزومده جوشان یاشیما
دینلتسین دردینی آها، بایراغیم!
قایی خان سویوندان آلدیغین رنگی،
قوجامیش ائلخانلا، موسلمان بگی.
ائلخانین اؤولادی، دی نین دیرگی،
گتیردین کؤنلومه صفا، بایراغیم!
کؤکسومده توفانلار گلدیم ایره لی،
اؤپوم کؤلگن دوشن موبارک یئری!
آللاهین ییلدیزی، او گؤزل پری،
سیغینمیش قوینوندا آیا، بایراغیم!

احمد جاواد بو ایللرده باکینی ائرمنی-روس ایشغالیندان قورتاران تورک عسگرینی آلشیقلایان «ای عسگر»، «تورک اوردوسونا» (۱۹۱۸)، «شهیدلر» (۱۹۱۹) آی-اولدوزلو تورک بایراغینا محبتله یازدیغی «ال بایراغا» (۱۹۱۹) کیمی شعرلر یازدی (باخ: احمد جاواد. «سن آغلاما، من آغلارام». باکی، یازیچی، ۱۹۹۱).

احمد جاواد بو ایللرده یازدیغی شعرلرینده ایلک تورک رئسپوبلیکاسی اولان آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین وارلیغینی بوتون گور سسی ایله دونیایا جار چکه رک:

سورانلارا من بو یوردون، آنلاداییم نسییم
من چئیننن بیر اؤلکه نین،
حاق باغیران سسییم – دئییردی.

او، آزاد اؤلکه سی نین آزاد وطنداشی کیمی موستقیل آذربایجانا نغمه چلنگی توخویاراق:

ای تانری نین جنّت اومان قوللاری،
من جنّتی بو دونیادا بولموشام.
آراماقدان بئزدیگینیز یوللاری،
آرامادان من سئودادا بولموشام – دئییردی.

آذربایجانی ایستیقلالینا قووشدوران قافقاز ایسلام اوردوسونون موندروس موقاویله سینه گؤره اینگیلیسلرین اولتیماتومو ایله گئری چاغیریلماسی، تورک اوردوسونون آذربایجانی ترک ائتمه سی و اینگیلیس قوشونلاری نین باکیيا داخیل اولماسی احمد جاوادی سارسیدان حادیثه یه چئوریلدی. او، نویابر آیی نین ۱۵-ده «آذربایجان» قزئتی نین ۴۰-جی سایيندا درج اولونان «گلمه» شعرینده «بو داغلار منیمدیر، یئنی گون دوغدو، بوغار سنی آهیم، ائی دومان گلم» دئیه رک اؤلکه سی نین دومانلی گله جگینه اومیدسیز نظرله باخاراق، کدرینی ایفاده ائتمیشدیر. عئینی دوشونجه «ینگیلیس» شعرینده ده ایفاده ائدیلمیشدیر.

او خاین گؤزونو دیکدیگین ائللر،
منیم نیشانلیمدیر، تورکولر سؤیلر.
گؤز دیکمه تاختیما، باخ الیم تیترر،
دوشه جک تاختینا تالان، اینگیلیس!

آذربایجانی بولشئویکلرین ایشغال ائتمه سیندن سونرا یازدیغی «آغلارام» آدلی شعرینده ۱۹۲۰-جی ایلین مای آیيندا آذربایجاندا مئیدانا گلن ایجتیمای-سیاسی حادیثه لره موناسیبتینی .

من هر گلن بیر مایيسا،
چوخ اومیدلر باغلامیشام.
هر گله جک مایيس اوچون،
نیسان آغلار، من آغلارام

شکلینده ایفاده ائدن احمد جاوادی آذربایجانین موستقیللیگینه سون قویان سووئت رئژیمی قبول ائده بیلمه دی. او، تعقیب ائدیلدی، نزارتده ساخلانیلدی، اثرلری جیدی شکیلده تنقید ائدیلدی و ۴ ایيول ۱۹۳۷-جی ایلده حبس ائدیلدی. وطن اوچون هر بیر فداکارلیغا قاتلاشان شاعیر، همین ایلین نویابر آیيندا ۴۵ یاشیندا گوللنرک اؤلدورولدو. تورپاقدا دفن ائدیلدیمی؟ بیلن یوخدور. مزاری نین هارادا اولدوغونو دا گؤرن یوخدور.

۱۹۱۸-۱۹۲۰-جی ایللرده آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین حاکیمیتی گنج جعفر جاببارلی نین یارادیجیلیغینا قول-قاناد وئرمیشدی. اونون بو دؤورده یازدیغی «باکی موحاریبه سی»، «ترابلیس موحاریبه سی و یا اولدوز»، «ادیرنه نین فتحی» کیمی موستثنا اهمیتلی اثرلری، تأسوف کی، سووئت حاکیمیتی ایللرینده میللیتچیلیک روحوندا یازیلمیش ضررلی اثرلر حساب ائدیله رک، اوزون ایللر تدقیقاتدان اوزاق توتولموشدو.

آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین حاکیمیتی ایللرینده ج.جاببارلی «باکی موحاریبه سی» درامینی یازاراق، آذربایجان دؤولتی نین بو تاریخی دؤورونو عکس ائتدیرمکله، موستقیل آذربایجان دؤولتینی آلقیشلاییردی. اثر ۱۹۱۹-جو ایلده تاماشایا قویولموش، فقط آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین سوقوط ائتدیریلمه سیندن سونرا اثر اورتادان گؤتورولموش، آرخیولرده یالنیز اثرین پروقرام و آفیشالاری قالمیشدی.

۱۹۱۸-۱۹۲۰-جی ایللرده باکیدا تاماشایا قویولموش یوخاریدا آدلارینی چکدیگیمیز اثرلر سووئت رئژیمی ایللرینده ج.جاببارلینی گویف پانتورکیزم ایدئیالارینی یایدیغی اوچون گؤزوکؤلگه لی ائتمیش، بلکه ده ۱۹۳۰-جو ایللرین رئپرئسسییاسی نین ایلک قوربانلاریندان بیری ائده رک، اونون واختسیز اؤلومونه سبب اولموشدو.

اصلینده ۱۹۱۴-۱۹۱۸-جی ایللرده جریان ائدن ای دونیا موحاریبه سی زامانی بالکان حادیثه لرینی عکس ائتدیرن «ادیرنه نین فتحی»، «ترابلیس موحاریبه سی و یا اولدوز» اثرلرینده تورک تورپاقلاری نین دوشمنلردن تمیزلنمه سی، تورکلوک سئوگیسی، میللی بیرلیک ایفاده اولونموشدو.

۶ نفردن عیبارت ادیبین «فاجعه اینقیلاب» آدلاندیردیغی «ادیرنه نین فتحی» اثرینده تورکلرین ادیرنه اوغروندا آپاردیغی موباریزه لر، اوردونون گئجه-گوندوز بیلمه دن ائتدیگی ساواشلار و ظفرلر عکس ائتدیریلمیش، وطن سئوگیسی، قهرمانلیق، میللی بیرلیک اؤن پلانا چکیلمیشدیر.

«ترابلیس موحاربه سی و یا اولدوز» درامیندا دا اوخوجو «دیرنه نین فتحی»نده ایگید، وطنپرور کیمی تانیدیغی رامیز، انور بی (تاریخی شخصیت، تورک-ایسلام اوردوسونون باکینی ائرمنیلرین تؤرتدیگی ۳۰ مارت ۱۹۱۸-جی ایلده سویقیریمدان خیلاص ائدن تورکییه نین حربی نازیری انور پاشا (۱۸۸۰-۱۹۲۲)) کیمی تیپلرله بیر داها قارشیلاشیر.

آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین حاکیمیتی ایللرینده ج.جاببارلی «آذربایجان بایراغی» شعرینده اودلار یوردو موستقیل آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین اوچرنگلی بایراغینی ایفتیخارلا ترننوم ائدیردی:

بوراخینیز سئیر ائدگیم، دوشونگیم، اوخشاییییم،
بو سئوگیلی اوچ بویالی، اوچ معنالی بایراغی.
ملکلرین قانادیمی اوزرینه کؤلگه سالان؟
نه ایمیش بو، آمان آللاه! اود یوردونون بایراغی!

شعرین سونراکی میصراعلاریندا آذربایجان بایراغینداکی آی و اولدوز، قیرمیزی، یاشیل، ماوی رنگلرین ده رمزی معناسی اؤز بدیعی عکسینی ایفاده ائتمکده دیر.

بو آی، اولدوز بویالارین قورولتایی نه دئمک؟
بیزجه، بئله سؤیله مک.
بو گؤی بویا گؤی موغولدان قالمیش بیر تورک نیشانی،
بیر تورک اوغلو اولمالی.
یاشیل **بویا ایسلاملیغین سارسیلمایان ایمانی،**
اورکلره دولمالی.
بو آل بویا آزادلیغین، تمددودون فرمانی،
مدنیت بولمامالی.

جعفر جاببارلی شعرین سون میصراعسیندا آرزو و ایستگینی بئله فاده ائدیردی.

اورگیمده بیر دیلک وار، او دا دوغرو کسیلسین،
او گون اولسون بو گؤی بایراق توران اوسته آچیلسین.

ج.جاببارلی نین یاشادیغی ایللرین سووئت حاکیمیتی دؤورونده اونو بیر نؤو گؤزوکؤلگه لی ائدیب قورخو ایچریسینده یاشاماغا وادار ائدن ده محض موستقیللیگین ۱۹۱۸-۱۹۲۰-جی ایللری، بایراغین سئوینجینی، تورکلوک سئوداسینی، وطن سئوگیسینی یازدیران اثرلری ایدی.

اونون ۱۹۱۹-جو ایلده آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی حاکیمیتی ایللرینده «آذربایجان» قزئتی نین ۹۲-جی نؤمره سینده چاپ ائتدیردیگی «ؤلکم» شعری ده موستقیل آذربایجان سئوداسی ایله یازیلمیشدیر.

شیش اوجلاری بولودلارلا دؤیوشن،
داغلاریندا بوزلاری وار اؤلکه مین.
گؤی اوتلاردان ایپک پالتار گئییینن،
تارلالاری، دوزلری وار اؤلکه مین.
وئریملی تورپاغی، گئنیش چؤللری،
چالیشقان ارلری، ایگید ائللری،
بؤیوک گمیلری، دمیر یوللاری،
کئچیدلری، ریزلری وار اؤلکه مین.

گؤللرینده اؤردکلری اوزرلر،
چؤللرینده مارالاری گزرلر،
گوللریندن گلینلر تاج بزرلر،
جئیران گؤزلو قیزلاری وار اؤلکه مین.

جوشقون خزر اوینار آیاقلاریندا،
ایشیق ساچان نئفتی تورپاقلاریندا،
تاریخلرین قیزیل یارپاقلاریندا،
دادلی-دادلی سؤزلری وار اؤلکه مین.

(باخ: ج.جاببارلی. اثرلری. ۳ جیلد. باکی، ۱۹۶۸، ص. ۳۵).

بؤیوک ادیب مهدی حسین هله ۱۹۵۰-جی ایللرده یازدیغی «فیکیر باهادیری» آدلی مقاله سینده ج.جاببارلی نین «هله آز اؤیره نیلدیگینی، بلکه ده حاقیقی معنادا اؤیره نیلمه دیگینی» یازیردی.

(باخ: مهدی حسین. «ادبیات و صنعت مسله لری». باکی: آذرنشر، ۱۹۵۸، ص. ۱۲۶).

مهدی حسینین بؤیوک اوزاقگؤرنلیکله سؤیله دیگی بو فیکری ج.جاببارلی نین آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی دؤورونده یازدیغی اثرلرینده، بو اثرلرده قالدیردیغی پروبلئملرده، اثرده کی

قهرمانلارین میللی دوشونجه لرینده گؤروروک. صمد وورغونون دا بؤیوک اوزاقؤرنلیکله دئدیگی «جعفر جاببارلی نین بیزه قویوب گئتدیگی ادبی خزینه نی ایللر بویو آختارماق، اونون هله بیزه معلوم اولمایان صنعت اینجیلرینی کشف ائتمک، بو باره ده قالین چئشیدلی کیتابلار یازماق لازیمدیر» فیکری ادبیبین او دؤورده یازدیغی اثرلرینده قالدیردیغی ایجتیمای-سیاسی پروبلئملری اؤیرتمک باخیمیندان اوزاقگؤرنلیکله سؤیله نیلمیشدیر (باخ: صمد وورغون. «بؤیوک صنعتکار». باکی، ۱۹۶۰، ص. ۱۸).

آذربایجان خالق جومهوریتی ایللرینده ایلک کوتلوی و گونده لیک مطبوعات اورقانی اولان «آذربایجان» قزئتینی بیر مودت اوزئییر حاجیبیوو، عئینی آدلا روسجا چیخان قزئتی ایسه قارداشی جیحون حاجیبیوو (۱۸۹۱-۱۹۶۲) رئداکته ائدیردی. قزئتده درج ائتدیردیگی مقاله لرده جیحون حاجیبیوو میللی پروبلئملر قالدیردیغی کیمی، بدیعی یارادیجیلیقلا دا مشغول اولوردو. اونون یالنیز «حاجی کریمین سحری» پووئستی دؤورون ادبیات عالمینه معلومدور.

۱۹۲۰-جی ایلین ۲۸ آپرئلینده آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی بولشئویکلر طرفیندن سوقوط ائتدیریلدیکدن سونرا اونو یارادانلارین بؤیوک اکثریتی دونیا اؤلکه لرینه سپلنمک مجبوریتینده قالدیلار. صولح کونفرانسیندا آذربایجانی تمثیل ائتمک اوچون پاریسه گئدن جیحون حاجیبیوو اورادا قالدی و ۱۹۶۷-جی ایلده فرانسادا وفات ائتدی.

آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی حاکیمیتی ایللرینده آذربایجانین موستقیللیگی عبدالله شایقین، محمد هادی نین، سالمان مومتازین دا یارادیجیلیغینا تاثیر گؤسترمیشدیر.

عبدالله شایق طالیبزاده بو دؤورده یازدیغی اثرلرده تورک خالقلاری نین سوسیال-سیاسی بیرلیگینی عکس ائتدیریردی. اونون «یئنی آی دوغارکن»، «نئچین بؤیله گئجیکدین» کیمی شعرلرینده تورک خالقلارینی بیرلییه چاغیران میللی-معنوی ایدئیا سسله نیردی (باخ: آذربایجان خالق جومهوریتی و قافقاز ایسلام اوردوسو». باکی: «نورلان» نشریاتی، ۲۰۰۸، ص. ۵۵۱-۵۵۲).

پوئزییامیزدا اؤز فلسفی توتومو ایله تانینان وطنپرور شاعیر مهمد هادی آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین تریبونو اولان «آذربایجان» قزئتینده درج ائتدیردیگی «تورکون نغمه سی»، شوهدایی-هوررییتیمیزین افکارینا ایتحاف»، «زفری-نهایه یه دوغرو» کیمی شعرلرینده هوررییتیمیز، ظفریمیز، بو ظفر اوغروندا تؤکولن قانلار، بو یولدا گئری دؤنولمزلیک ایفاده ائدیردی:

قان ایله قازاندیق ظفری وئرمگیز الدن،
خوف ائیله مه دیک آتشی-دهشائ-دؤولدن.
بیر ذره بئله قورخمایین دست-اجلدن،
ایسترسه جاهان چئوریلی، وارسین دا تملدن،
تورکون اوزو چئوریلمیه جک سمتی-عملدن،
تورکلر گئرییه دؤنمیه جک موصلیح عملدن.
یوکسک یاشاماق ایستر ایکن جومله میللدن،
تورکون تؤکولن قانلاری بیهوده گئدرمی؟
دیقتله دوشون، یوخسا بو قان هپسی هدرمی؟

(باخ: آذربایجان خالق جومهوریتی و قافقاز ایسلام اوردوسو. باکی: نورلان نشرییاتی، ص. ۵۴۶).

محمد هادی ۱۹۱۸-جی ایلین اوکتیابرینده درج ائتدیردیگی «ایکی سیمایی-سیاسینین موحاریبه حاقیندا موطالیه لری موناسیبتیله» و «ضربه اینقیلاب» مقاله لرینده حیاتدا قالیب چیخماق اوچون قووت و متانته صاحیب اولماغین اؤنمی وورغولاییردی.

م.هادی ۱۹۱۸-جی ایل سئنتیابرین ۱۵-ده باکی نین دوشمنلردن آزاد ائدیلیب پایتاختیمیز اولماسی موناسیبتیله یازدیغی «ظفری-نهایه یه دوغرو» شعرینده بو قلبه نی بئله ترننوم ائدیردی:

مرد اولان عسگرلیگی تقدیر ائدر ازیان ایله،
عسگر اولماق فرضدیر هر مؤمینه قوران ایله.

عسگر اولماق بیر شرفدیر تورک اوچون، ایسلام اوچون، عسگریتله یاشار میلت حیاتی شان ایله.

(باخ: آذربایجان خالق جومهوریتی و قافقاز ایسلام اوردوسو». باکی: «نورلان» نشریاتی، ۲۰۰۸، ص. ۵۴۶).

شعرده م.هادی اصیل کیشی نین عسگر اولماغی اؤزونه شرف بیلمه سینی، تورک اوغلو اؤز ناموسونو الیندن سییریلمیش قیلینج، دیلینده کی ایمان و عدالتله قورویوب، دؤیوشده بئله برکیدیگی فیکرینی ایفاده ائده رک، آذربایجانین یوکسلن هیلالی نین بوتون شرق عالمینه بیر نور گتیره جگینه اینارارق «ایشته باخ! تورکون هیلالی بیر نور بخشی شرقیدیر» دئییردی.

آذربایجان ادبیاتیندا بؤیوک خیدمتلری اولان سالمان مومتاز (۱۸۸۳-۱۹۳۸) جومهوریتی محو اولما تهلوکه سیندن خیلاص ائتمک مقصدیله قافقاز ایسلام اوردوسونون شکییه گلمه سی ایله علاقه دار «اؤیان، میلت» شعرینده خالقینی تبریک ائده رک یازیردی.

قیزیل گول تک آچیل، گول، گؤر کی، تورکون شانلی اوردوسو،
رواق-عرشه نسب ائتمیش، بؤیوک عوثمانلی عونوانین،

...بوتون مومتاز ائللردن اولار تورک میلتی مومتاز،
سورر بوندان سونرا تورکلوک شرفی، شانلی دؤورانین.

(باخ: آذربایجان خالق جومهوریتی و قافقاز ایسلام اوردوسو». باکی: «نورلان» نشریاتی، ۲۰۰۸، ص. ۵۳۵).

بو دوشونجه طرزی، موستقیل آذربایجان دؤولتی نین سئوینجی سالمان مومتاز اوچون دا آوان اولمادی. سووئت رئژیمی نین ۱۹۳۷-جی ایللری نین قورخونج حاقسیزلیغینا اوغرایان ۷۰ مین آذربایجان ضیالیسی ایچریسینده آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین وارلیغینی سئوینجله یاشایان و سونراکی ایللرده ده آذربایجان فولکلور علمینه موستثنا خیدمتی اوزوندن دیوان توتولاراق فیزیکی جهتدن محو ائدیلمکله برابر اثرلری، آرخیوی تالان ائدیلن، گؤردویو تاریخی خیدمتلره کؤلگه سالینان سالمان مومتاز دا وار ایدی.

چوخ تأسوف کی، ۲۰ عصرین اوللری نین ان پارلاق صحیفه سی اولان آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین فعالیتی دؤورونده یازیلمیش ادبی نومونه لر آذربایجاندا ۱۹۲۰-۱۹۹۰-جی ایللرده کوممونیست رئژیمی دؤورونده خالقین اوزاق توتولموش، تاریخی گئرچکلیک یادداشلاردان سیلینمیشدیر.

آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی دؤورونده جیدی اهمییتلی اولان بئله تاریخی اثرلرده ۲۳ آیلیق قیسامودتلی بیر دؤورون بدیعی سالنامه سی یارانمیشدی. بورایا بیر ده ۱۹۲۰-جی ایلین ۲۸ آپرئل بولشئویک ایشغالیندان سونرا آذربایجاندان موهاجیرت ائدیب تورکیه، ایران و بیر سیرا آوروپا دؤولتلرینده یاشایان قلم صاحیبلری نین ده اثرلرینی داخیل ائتسک، دؤورون بؤیوک بیر ادیبی سالنامه سی آلینار.

حؤرمتلی اوخوجو! آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین بیر عصرلیک یوبیلیئی عرفه سینده سیزلره تقدیم ائتدیگیمیز بو مقاله ده آذربایجان دؤولتی نین ایکی ایللیک حاکیمیتی ایللرینده سئوینجلری آشیب-داشان بیر نئچه قلم صاحیبی نین دؤورون ادبیاتینا وئردیگی تؤهفه لرین بیر قیسمیندن بحث ائده بیلدیک. شوبهه سیز کی، بونلار او دؤورده یازیلمیش اثرلرین هامیسی دئییل. سووئت رئژیمی نین سرت ایللرینده او دؤورده یازیلمیش اثرلرین چوخو محو ائدیلمیش و یا هله ده اوزه چیخاریلمامیش و یا یادداشلاردا اؤلومه محکوم ائدیلمیشدیر.

سوسیال شبکه لردن درلمه لر



ازدواج ۹۶۰ کودک زیر ۱۰سال!

آمارها نشان می دهند در سال ۹۴ ، ۱۷۹ کودک زیر ۱۰ سال تن به ازدواج داده اند؛ این در حالیست که آمارهای رسمی تنها محدود به ازدواج های ثبت شده در دفاتر رسمی است.

به گزارش یول‌پرس به نقل از جامعه خبر؛ عروسک ها و کودکی هایش را پای سفره عقد می گذارد و به ازدواج مردی در می آید که حالا قرار است باقی عمرش را با او بگذراند. نه می داند ازدواج چیست و نه معنای همسری را می شناسد. پای سفره عقد، دوش به دوش مردی که سایه اش روی دنیای کودکی او سنگینی می کند نشسته است. دختر بچه، با سرخاب و سفید آبی که او را بیشتر از سن خود نشان می دهد به حلقه طلایی رنگی که کودکی اش را حلق آویز کرده خیره مانده است.

ازدواج کودکان یا کودک همسری نوعی ازدواج رسمی یا غیر رسمی است که که در آن فرد قبل از رسیدن به ۱۸ سالگی زندگی زناشویی را آغاز می کند. در سطح اتحادیه اروپا و سطح بین‌المللی، ازدواج کودکان یکی از اشکال ازدواج اجباری به شمار می‌رود و مصداق نقض حقوق بشر و نمونه‌ای از خشونت جنسیتی است.

سالانه بیش از ۲۸هزار کودک همسر

بیشتر از ۵ درصد ازدواج ها مربوط به ازدواج با کودکان زیر ۱۵ سال است یعنی بیش از ۲۸ هزار کودک دختر در هر سال ! بیشترین آمار ازدواج و طلاق کودکان هم در استان های سیستان و بلوچستان، خوزستان، خراسان رضوی، آذربایجان شرقی و غربی، فارس، زنجان، تهران، همدان و مازندران به ثبت رسیده است. این در حالی است که آمار های غیر رسمی فاجعه بزرگ تری را در این زمینه نشان می دهد. ازدواج هایی که ثبت نشده و هیچگاه رسمی نمی شوند. پیش از این شهلا اعزازی، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، از آمار سالانه ۴۳ هزار ازدواج دختربچه ۱۰ تا ۱۵ ساله در کشور خبر داده بود.

ازدواج کودکان ثبت رسمی نمی شود

میترا حسینیان، حقوقدان و استاد دانشگاه به خبرنگار صدای اصلاحات گفت: ماده ۱۰۴۳قانون



مدنی که درباره سن ازدواج می باشد در سال ۱۳۱۳ تصویب شد. این قانون از ابتدا تا الان پروسه طولانی را طی کرده که در آن سن مناسب ازدواج برای دختران و پسران ۱۸ و ۱۵ سال بیان شد اما اگر ازدواجی زیر سن قانونی صورت پذیرد نیاز به اذن پدر دارد. سال ۱۳۴۶ قانون حمایت خانواده به تصویب رسید اما مدتی بعد نسخ شد که البته این قانون الان سن ازدواج را ۱۳ و ۱۵ سال اعلام کرده است.

این قانون مانع ازدواج زیر سن قانونی نیست بلکه در صورت اجازه پدر و همین طور تصویب دادگاه صورت می گیرد اما به طور رسمی ثبت نمی شود. ازدواج کودکان یک نکاح غیر رسمی شرعی است که وقتی کودک به سن ۱۳ سالگی رسید ثبت رسمی می شود و تا قبل از آن به صورت غیر رسمی باقی می ماند.

آمارهایی که سر به فلک کشیدند!

بر اساس آمار، در سال ۹۰ ، ۳۹ هزار و ۶۰۹ نفر (۴.۵ درصد) از کودکانی که ازدواج کرده اند ۱۰ تا ۱۴ سال سن داشته اند. این ارقام با روندی رو به رشد در سال ۹۱ به ۴.۹ درصد رسیده و ۴۰۴۶۴ نفر را شامل شده است. ازدواج کودکان ۱۰ تا ۱۴ ساله در سال ۹۲ نیز با افزایش رو به رو بوده است. بر اساس اعلام سازمان ثبت احوال کشور، سال ۹۳، در ۵ سال اخیر بالاترین میزان ازدواج کودکان را نشان می دهد. تعداد کودکان ۱۰ تا ۱۴ ساله ای که ازدواج کرده اند در این سال به ۴۰ هزار و ۲۲۸ نفر (۵.۶ درصد) رسیده است. سال ۹۴ نیز رقم ۵.۴ درصد (۳۶ هزار و ۹۳۸) کودکانی است که در سنین یاد شده و پیش از پایان دوران کودکیشان وارد زندگی زناشویی شده اند. بر همین اساس آمارها نشان می دهند که در سال ۹۰، ۲۲۰ کودک؛ سال ۹۱ ، ۱۸۷ کودک؛ سال ۹۲، ۲۰۱ کودک؛ سال ۹۳ ، ۱۷۶ کودک و در سال ۹۴ ، ۱۷۹ کودک زیر ۱۰ سال تن به ازدواج داده اند؛ این در حالیست که آمارهای رسمی تنها محدود به ازدواج‌های ثبت شده در دفاتر رسمی است.

آمار و ارقام نشان می دهد که نظارت دقیق و درستی روی ازدواج کودکان و نحوه نکاح در دفاتر ثبت ازدواج وجود ندارد و هنوز پاسخ دقیقی برای این سوال داده نشده که چرا ازدواج کودکان ثبت نمی شود؟ اگر صحیح نیست چرا نکاح صورت می گیرد و اگر صحیح است چرا ثبت نمی شود؟! بیش از پیش جای خالی روان شناسان و جامعه شناسان در این زمینه دیده می شود اما فقر، عدم نظارت و دیدگاه های منسوخ خانواده ها آینده کودکان را دچار خطرات جدی می کند.

یک کارشناس: کودک همسری؛افسردگی پنهان

دکتر محمدرضا ایمانی، کارشناس مسائل اجتماعی به خبرنگار صدای اصلاحات گفت: باید به این نکته توجه کنیم که انسان طول عمری دارد که در هر مقطع برای آن کارکردی وجود دارد. ما در تعریف مان از کودک باید به شرایط اقلیمی و فیزیکی توجه کنیم. مثلا افراد در جنوب کشور در سن ۱۴ سالگی با فردی دیگر در همین سن در نقطه ای دیگر در کشور متفاوت هستند در واقع بعضی خصوصیت های قومی و قبیله ای در این مسئله دخیل است با توجه به این که در کشور ما آداب و رسوم هم تاثیرگذار بوده ما باید

بپذیریم افرادی که در سن نا مناسب ازدواج می کنند از لحاظ فیزیولوژیکی آمادگی نداشته و برای پذیرش مسئولیت های بزرگ تر مناسب نیستند که این مسئله عوارض مختلفی به همراه خواهد داشت.

کودکان علاوه بر این که از لحاظ فیزیولوژیکی آماده نیستند بلکه از لحاظ فکری و ذهنی نیز نمی توانند وارد زندگی زناشویی شوند. کودک، پیش از ازدواج تحت قیمومیت پدر و مادر بوده و ذهنیت وی از زندگی فقط به مسائل عادی محدود می شده اما حالا با عنوان جدیدی به نام همسر و بعدها مادر روبرو می شود که کودک در بلند مدت دچار عوارض روحی و روانی، مسائل خاموش و پنهان مثل افسردگی می شود. در ازدواج کودکان هیچ استانداردی رعایت نمی شود در بسیاری از موارد دیده شده که دختر بچه بلافاصله بعد از ازدواج صاحب فرزند می شود که این نشان دهنده عدم آگاهی او از مسائل زناشویی است و پدیده دوم یعنی مادر شدن برای کودک به وجود می آید که با خود مسائل و خسارات روحی فراوانی به همراه می آورد و در بلند مدت به طلاق عاطفی، پوکی استخوان، عوارض روحی و روانی و فیزیولوژیکی در سنین بالا تر می انجامد.

رتبه هشتم تهران در ازدواج کودکان

براساس آمارهای منتشر شده در سال ۹۶ توسط معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، خراسان رضوی با ثبت ۶۷۵۹ مورد از ازدواج کودکان در رتبه اول قرار دارد. درحالیکه به نظر می رسد به دلیل حضور بیشتر اتباع کشورهای دیگر در استان های شرقی کشور که اوراق شناسایی ندارند، امکان ثبت ازدواج آنها فراهم نباشد و به همین دلیل این آمار می تواند بیش از این مقدار باشد.

استان های آذربایجان شرقی با ۳۳۴۸ مورد، رتبه دوم و سیستان و بلوچستان نیز با ثبت ۲۳۵۵ مورد ازدواج کودکان ۱۰ تا ۱۴ سال، رتبه سوم را به خود اختصاص داده اند.استان خوزستان با ۲۱۵۰ مورد ازدواج ثبت شده کودکان ۱۰ تا ۱۴ سال، رتبه ۴ کشور را به خود اختصاص داده است، استان تهران نیز با ۱۷۴۲ مورد، در رتبه ۸ این جدول قرار گرفته است.

نه پیمان ها و نه سازمان های جهانی و نه روان شناسان و جامعه شناسان می توانند لذت دوچرخه سواری در کوچه و پس کوچه های محله پدری با هم سن و سال ها را برگرداند و نه می تواند مرهمی برای کودکی از دست رفته باشد.

کودکی که حالا در ظرف و ظروف و کلمه ای به نام زندگی زناشویی خلاصه شده است. روز های بی دغدغه کودکی، عروسک های پارچه ای و بوی غذای مادر حالا زیر دست سر دفتر و مهر و امضا می رود. رئیس فراکسیون زنان مجلس هم ما و تمام کودکان را با چند جمله امیدوار کرد: ما در فراکسیون زنان، حسب وظیفه قانونی خود، همه این موارد را در کنار هم بررسی می‌کنیم. در عین حال اما تلاش پیگیر و مجدانه ما مبتنی بر این است که حداقل سن ازدواج را افزایش بدهیم.**منبع یول پرس**



بیلمک گوزلدیر



آبسولوتیسم :عقیده به حکومت مطلقه و ریاست یک دیکتاتور بر همه افراد یک جامعه
آتئیسم : عقیده به انکار خداوند
آریستو کراسی : عقیده به سپردن قدرت به چند نفر متمول یا قدرتمند
آمپریسم : عقیده به تجربه یا مشاهده و عمل در هر نوع ایمان و اعتقاد
آنارشیم : عقیده به عدم وجود زمامدار برای اداره امور
آنارکوسندیکالیسم : عقیده به مخالفت با دولت و تحصیل قدرت به وسائل دموکراتیک
آناپپ تیسم : عقیده به تلفیق مرام کمونیسم و سوسیالیسم
آنتی انتکتوالیسم : عقیده به اینکه عقل زاده علم است و علم منبع عقل
آنتی کواریانیسم : عقیده به عقاید و آداب قدیمی و کهن و اصالت هرچه کهنه است
آنتی سمی شیسم : عقیده به نابودی یهودیان برای بهبود وضع زندگی مردم (من جای دیگه ای آنتی سمی تیسم خوندم)
اپور تونیسم :عقیده به بوقلمون صفتی و مطابق شرایط زمانی و مکانیعقیده و مسلک عوض کردن (در واقع یه جور حزب باد بودن)
اپولوژیسم : عقیده به کناره گیری از کار دولت و گوشه گیری سیاسی
اپیس کوپالیسم : عقیده به طرفداری از حکومت دینی منتخب از مجموعه کلیسا های ملی
اپیگوریانیسم : عقیده به لغو یا تغییر قانون جامعه در صورتی که مفید به حال افراد جامعه نباشد
اتو کراسی : عقیده به سپردن همه امور به یک نفر
اتریتاریانیسم : عقیده به تحت الشعاع بودن فرد در مقابل جامعه
اسکی پیسم : عقیده به کناره گیری و انزوا از فعالیت سیاسی و اداری
اسکولاریسم : عقیده به اصالت امور دنیوی و هرچه در دنیا موجود است
استائی کیسم = انتر ناسیئنالیسم : به معنای ضد وطن پرستی و برابری و مساوات همه مردم جهان
استو آپوئسیلیسم : استائی کیسم
استالینیسم : عقیده به تغییراتی که استالین در شوروی در عقاید مارکس و لنین داد
اسکپ تی کیسم : عقیده به فلسفه شک در باره هرچیز
آگنوس بی کیسم : عقیده به عدم قبول آنچه که فلاسفه می گویند
آگوئیسم : خود پرستی
امپریالیسم : عقیده به ایجاد امپراطوری اقتصادی از راه تصرف سایر ممالک بهر وسیله ای که هست
اندوستریالسم : عقیده به تاثیر ماشین و رواج صنعت در زندگی بشر
اندیویدوالیسم : اصالت فرد و داشتن آزادی و اختیار فردی
اورتارکیسم : عقیده به استقلال اقتصادی
اولیگارشی : عقیده به سپردن حکومت به دست عدهای معدود
اوبژکتیویسم : عقیده به تفوق فراوان برای حقایق بر اساس درک احساس
اوونیسم : عقیده به تلاش برای حفظ حقوق و مزایای کارگر و بهبود وضع آن
ایده آلیسم : عقیده به پیروی از افکار و آرزو ها و آمال
بالشویسم : عقیده به ایجاد قدرت سیاسی توسط کار

گرانی که تابع انضباط شدیدی هستند
بر بریسم : توحش و بربریت و بدویت
پاتریونیسم : میهن پرستی وطن دوستی افراطی
پارتیکولاریسم : عقیده به حفظ آثار و رسوم و آداب و عادات یک شهر توسط مردم
پارلمانتاریسم : عقیده به ایجاد مسئولیت توسط قوه مجریه در برابر قوه مقننه و پارلمان
پاسی فیسم : صلح طلبی
پاروشیالیسم : عقیده به محدودیت فکر
پراگماتیسم : عقیده به فلسفه اصالت عمل
پروبلی تیسم : عقیده به فلسفه احتمال گرایی
پسی میسم : عقیده بد بینی نسبت به همه کی همه جا و همه وقت
پلورالیسم : عقیده به عدم انحصار علاقه فردی به پیوستگی های سیاسی
پلاتونیسم : عقیده به قدرت دولت که وابسته به میزان اطاعت اتباع کشور از مقررات است
تروریسم : عقیده به لزوم آدم کشی و ایجاد ترس و وحشت برای اداره حکومت
تروتسکی ایسم : عقیده به اعتدال بین لنینیسم و استالینیسم
تزاریسم : دیکتاتوری
دتر مینیسم : عقیده به جبر گرایی
دسپوتیسم : عقیده به سپردن کار های یک کشور به دست یک نفر مستبد
دموکراسی : حکومت مردم بر مردم
دوگماتیسم : عقیده به اطاعت صرف و کور کورانه از هر اصل و آیین
دیالکتیک : عقیده به تبعیت از روش فلسفی هگل مبنی بر تز آنتی تز و سنتز
رادیکالیسم : عقیده به بهبودی ریشه ای و نفی ریشه ای همه چیز
راسیونالیسم : عقل گرایی
رویالیسم : عقیده به حکومت مطلق سلطنتی
رئالیسم : عقیده به واقعیت کل در هر مورد و مقصود از کل (دولت)بیشتر است
ژئو پولیتیک : علم مطالعه روابط بین جغرافیا و سیاست
سانترالیسم : تمرکز گرایی
سزاریسم : تزاریسم دسپو تیسم دیکتاتوری
سوفیسم : مغلطه گرایی و سفسطه گویی
سوسیالیسم : عقیده به کنترل همه امور اقتصادی و صنعتی اجتماع به نفع مردم کشور
سوسیالیسم لیبرال : عقیده به کنترل وسایل تولیدی و مخالفت با کنترل توزیع محصول
شوونیسم : عقیده به افراط و مبالغه در میهن پرستی
فاشیسم : عقیده به افراط در استبداد برای رسیدن به ترقی جامعه
فورمالیسم : ظاهر گرایی افراطی
فیزیو کراسی : عقیده به عدم دخالت دولت در امور
کاپیتالیسم : عقیده به سرمایه داری
کالونیسم : عقیده به اطاعت کور کورانه از مذهب.

@rashtturkleri

اوستاد قوربان پورولی علیار



آغارما ساچیم آغارما

گوندرن :صنم زنگانلی اورمیه

بوگئجه خیالدا قوناغیم اولدون
اوتوردوم سن ایله دیز دیزه گوزل
تامارزیلار کیمی دویماخ بیلمه دیم
باخدیقجا هی باخدی گوز گوزه گوزل

خیالدا خیالی قوناخلایارمیش
گیزلی سئوگیلی لر بئله دویارمیش
من ایندی بیلمیشم بو عالم وارمیش
نه گرک گلمه گه اوز اوزه گوزل

بونا سئوینیرم هرنه ده اولسا
کونلومده بوش یئرین بئلنچی دولسا
خیالین سوز وریب قوربانلا قالسا
ساخلارام اورکده تر تزه گوزل

عاشیق قوربان پور ولی علیار متولد سال ۱۳۴۸ خورشیدی در روستای علیار از محال دیزمار قاراداغ است.

تحصیلات اولیه را در زادگاه خود به سر رسانده و از سال ۱۳۶۳ به همراه خانواده خویش ساکن شهرستان اورمیه شده است.

عشق و هوس او به صنعت عاشیقی از دوران کودکی به همراه او بوده و از سال ۱۳۷۰ به صورت حرفه ای ساز زده و ودر مجالس حضور یافته است.

از سال ۱۳۷۶ با واحد موسیقی صدا و مرکز اورمیه همکاری نموده و برای این مرکز جوایز زیادی را به ارمغان آورده است.

از اوایل دهه ۸۰ کلاس های آموزشی ساز قوپوز به راه انداخته و از جمله در آموزشگاه موسیقی ماهور شاگردان زیادی را با ساز و مکتب عاشیقی آشنا و تربیت نموده است.

او در استان های مختلف ایران و نیز کشورهای خارجی اجرا داشته و لیاقت خویش را در این ساحه به اثبات رسانده است.

عمده فعالیت های او بطور نمونه عبارتند از:

۱- ایجاد گروه عاشیقی « ساری تئل » در سال ۱۳۷۵

۲- رتبه اول برای فعالیت در باره موسیقی مراکز رادیو وتلویزیون ایران در طی سالهای ۷۹- ۸۰- ۸۱

۳- کنسرت سه روزه در آنکارای ترکیه به همراه هنرمندان اورمیه و تبریز در سال ۱۳۸۲

۴- پنجمین سمینار بین الخلق « گذشته و آینده مشترک ترکان » در شهر باکو ۲۰۰۷...

تالیفات:

کندیمیز کتابین دیرلی اوستادیمیز عاشیق قوربان پور ولی علیار یازیبدی کتاب تورک دیلینده یازیلیب و آشیقین حسیاتین اوز وطنینه و آزربایجانا گوستریر و تورک دیلینین گوزل اثرلرینن سایبلیر.

گتیرمیشم

دونیانین گؤزلی آذربایجاندان
سلام - صفا ، شیرین سؤز گتیرمیشم
آتا نصیحتی ، آنا لایلاسی
کئچمیشدن دانیشان ساز گتیرمیشم

سهند - ساوالاندان ، اوجا داغلاردان
آلمالی ، اوزوملو یاشیل باغلاردان
گوللو یایلالاردان ، صاف بولاقلاردان
ماهنیمدا ، سؤزومده یاز گتیرمیشم

آنا تبریزیمین قیزیل گولوندن
سراب ، اردبیل بئچه بالیندان
اورمو شهرینین دوزلو گؤلوندن
قاتیب سؤزلریمه دوز گتیرمیشم

گزدیم وطنیمین تمام هر یانین
اؤیرندیم تاریخدن شهرتین شانین
ائشیتسز سؤزونو " آشیق قوربانین "
کؤنلومدن کئچنی دوز گتیرمیشم



جزئیات فیش حقوقی کارگران مشمول قانون کار به همراه معافیت مالیاتی و عیدی آخر سال مشخص شد



طبق مصوبه هفته گذشته شورای عالی کار، دستمزد ۹۷ دستمزد کارگران برای دو گروه از کارگران یعنی «حداقلی بگیران» و «سایر سطوح مزدی» به دو صورت مختلف تعیین شد. کارگرانی که دستمزد پایه آنها در سال ۹۶ معادل ۹۲۹ هزار و ۹۳۱هزار تومان بود «کارگران حداقلی بگیر» تلقی شدند که دستمزد این گروه از کارگران در سال ۹۷ به میزان ۱۹،۵درصد افزایش یافت.

دستمزد حداقلی بگیران در سال ۹۶ با افزایش ۱۸۱هزار و۳۳۶ تومانی به یک میلیون و۱۱۱ هزار و۲۶۷ تومان رسید.اما دستمزد سایر کارگران که حقوق پایه آنها در سال ۹۶ بیشتر از ۹۲۹ هزار و ۹۳۱ تومان است، در گروه «سایر سطوح مزدی» قرار می گیرند.دستمزد «سایر سطوح مزدی» به صورت ترکیبی از «درصد» و «رقم ثابت» تعیین شد. به این ترتیب که علاوه بر افزایش ۱۰،۴ درصد نسبت به پایه حقوق ۹۶، رقم ثابت ۸۴ هزار و ۶۲۴ تومان به مزد پایه این گروه از کارگران اضافه خواهد شد.

در بخشنامه دستمزد۹۷ که از سوی وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی ابلاغ شده است آمده است؛

شورای عالی کار با حضور نمایندگان سه گروه (دولت، کارفرمایان و کارگران) در جلسه مورخ ۲۲/۱/۱۳۹۷ پس از بحث و بررسی راجع به تعیین حداقل مزد سال ۱۳۹۷، در اجرای ماده ۴۱ قانون کار با در نظر گرفتن مصالح کارگران در انطباق هر چه بیشتر میزان درآمد آنان با سطح معیشت و همچنین با توجه به مقتضیات بنگاه‌های تولیدی و کارفرمایان و شرایط اقتصادی جامعه موارد زیر را به اجماع و اتفاق آرا مورد تصویب قرار داد.

۱ـ از اوایل سال ۱۳۹۷ حداقل مزد روزانه با نرخ یکسان برای کلیه کارگران مشمول قانون کار (اعم از قرارداد دائم یا موقت) مبلغ ۳۷۰،۴۲۳ ریال (۳۷۰ هزار و ۴۲۳ ریال) تعیین می‌شود. همچنین از اوایل سال ۱۳۹۷ سایر سطوح مزدی نیز روزانه ۱۰،۴ درصد مزد ثابت یا مزد مبنا (موضوع ماده ۳۶ قانون کار) به اضافه روزانه ۲۸۲۰۸ ریال به نسبت آخرین مزد در سال ۱۳۹۶ افزایش می‌یابد.

تبصره: با اعمال افزایش این بند مزد شغل کارگران مشمول طرح‌های طبقه‌بندی مشاغل مصوب وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و نیز مزد ثابت سایر کارگران نباید از مبلغ ۳۷۰،۴۲۳ ریال (۳۷۰ هزار و ۴۲۳ ریال) بند یک کمتر شود.

۲ـ به کارگرانی که در سال ۱۳۹۷ دارای یک سال سابقه کار شده یا یک سال از دریافت آخرین پایه

سنواتی آنان گذشته باشد، روزانه مبلغ ۱۷۰۰۰۰ ریال نیز به عنوان پایه (سنوات) پرداخت خواهد شد.

تبصره ۱: پرداخت مبلغ مربوط به پایه سنواتی کارگران مشمول طرح‌های طبقه‌بندی مشاغل مصوب وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با در نظر گرفتن رقم فوق‌الذکر برای گروه یک با توجه به دستورالعمل و جدول اعلامی توسط اداره کل روابط کار و جبران خدمت صورت می‌گیرد.

تبصره ۲: به کارگران فصلی به نسبت مدت کارکردشان در سال ۱۳۹۶، میزان مقرر در این بند یا تبصره یک آن حسب مورد تعلق خواهد گرفت.

تبصره ۳: بر اساس مصوبه مورخ ۲۲/۱/۱۳۹۷ شورای عالی کار و در راستای تقویت مهارت محوری و بهره‌مندی تمامی کارگران و در نتیجه رضایتمندی کارگران با سابقه، از ابتدای سال ۱۳۹۷ همه کارگران دارای قرارداد دائم و موقت مشمول قانون کار که دارای یک سال سابقه کار شده و یا یک سال از دریافت آخرین پایه (سنوات) آنان در همان کارگاه گذشته باشد، اعم از اینکه حق سنوات یا مزایای پایان کار خود را تسویه حساب کرده باشند یا خیر، مشمول دریافت پایه (سنوات) خواهند بود.

۳ـ بر اساس مصوبه مورخ ۲۱/۷/۱۳۸۷ شورای عالی کار و در جهت افزایش رضایتمندی کارگران و کارفرمایان و به منظور تثبیت و تسری به تمامی کارگران، اعم از دائم و موقت مقرر شد از ابتدای سال ۱۳۹۷ کمک هزینه اقلام مصرفی خانوار به عنوان مزایای رفاهی و انگیزه‌ای موضوع تبصره ۳ ماده ۳۶ قانون کار بابت هر کارگر (اعم از متأهل یا مجرد) ماهانه مبلغ ۱،۱۰۰،۰۰۰ ریال از سوی کارفرمایان به آنان پرداخت گردد.

۴ـ ضوابط مربوط به چگونگی نحوه اعمال افزایش مقرر در بند ۱ و تبصره یک بند ۲ در کارگاه‌هایی که دارای طرح طبقه‌بندی مشاغل می‌باشند و نیز در مورد کارگران کارمزدی و همچنین چگونگی ارتقاء طبقه شغلی به موجب دستورالعمل‌های اداره کل روابط کار و جبران خدمت خواهد بود.

۵ـ مقررات این مصوبه شامل حال دانش‌آموزان و دانشجویانی که در ایام تعطیلات تابستانی در سال ۱۳۹۷ به طور موقت در کارگاه‌ها اشتغال می‌یابند، نخواهد شد.

۶ـ واحدهای مشمول قانون کار به منظور ایجاد رابطه هر چه بیشتر مزد و مزایا بهره‌وری و تولید و ایجاد انگیزه بیشتر در بین کارکنان خود، علاوه بر اجرای این مصوبه می‌توانند نسبت به افزایش و برقراری مزد و مزایا در قالب موافقتنامه‌های کارگاهی و پیمان‌های دسته‌جمعی و پس از تائید وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی اقدام نمایند.

جزئیات فیش حقوقی کارگران مشمول قانون کار به همراه معافیت مالیاتی و عیدی آخر سال بدین شرح است:

گوزل قیسا بیلیمسل بیلمه جه لر

دانستنی های علمی و جالب

آیا میدانستید که حلزون می تواند سه سال بخوابد.

آیا میدانستید که اگر جمعیت چین در یک صف مقابل شما راه بروند، این صف به خاطر سرعت تولید مثل هیچ وقت تمام نخواهد شد.

آیا میدانستید که خطوط هوایی آمریکا با کم کردن فقط یک زیتون از سالاد هر مسافر در سال ۱۹۸۷ توانست ۴۰ هزار دلار صرفه جوییکند.

آیا میدانستید که ملت آمریکا بطور میانگین روزانه ۷۳ هزار مترمربع پیتزا می خورند .

آیا میدانستید که چشم های زیبای شترمرغ از مغزش بزرگتر است.

آیا میدانستید که گربه ها می توانند بیش از یکصد صدا با حنجره خود تولید کنند. در حالیکه سگ ها کمتر از ده صدا.

آیا میدانستید که تعداد چینی هایی که انگلیسی بلدند، از تعداد آمریکایی هایی که انگلیسی بلدند(!) بیشتر است.

آیا میدانستید که فیل ها تنها حیواناتی هستند که نمی توانند بپرند.

آیا میدانستید که هر بار که یک تمبر را زبان می زنید، ۱۰/۱ کالری انرژی مصرف می کنید.

آیا میدانستید که اگر یک ماهی قرمز را در یک اتاق تاریک قرار دهید، کم کم رنگش سفید می شود.

آیا میدانستید که کوتاهترین جنگ در تاریخ ۱۸۹۶ بین نازی ها و انگلستان رخ داد که ۳۸ دقیقه طول کشید.

آیا میدانستید که در هرم خئوپوس در مصر که ۲۶۰۰ سال قبل از میلاد ساخته شده است. به اندازه ای سنگ بکار رفته که می توان با آن دیواری آجری به ارتفاع ۵۰ سانتی متر دور دنیا ساخت.

آیا میدانستید که I am. کوتاهترین جمله کامل در زبان انگلیسی است.

آیا میدانستید که اگر تمام رگ های خونی را در یک خط بگذاریم، تقریبا ۹۷ هزار کیلومتر می شود.

آیا میدانستید که انسان برای اولین بار در ۱۷۸۳ پرواز را تجربه کرد و توانست ۸ کیلومتر با بالن پرواز کند؟

آیا میدانستید که جمیعت جهان تا ۵۰ سال آینده از مرز ۹ میلیارد نفر خواهد گذشت؟

آیا میدانستید که گرمترین سیاره زهره می باشد این سیاره درجه حرارت ثابتی دارد که ۴۶۲ می باشد؟

آیا میدانستید که عمر خورشید ۵ میلیارد سال می باشد؟

آیا میدانستید که عمر کهکشان راه شیری ۱۰ میلیارد سال می باشد؟

آیا میدانستید که نقره صدها بار از مواد ضد عفونی قوی تر است و ۶۵۰ نوع میکروب را از بین می برد؟

آیا میدانستید که مساحت کره زمین ۵۱۵ میلیون کیلومتر است؟

آیا میدانستید که کهکشان راه شیری بیش از ۱۰۰ میلیون ستاره دارد؟

آیا میدانستید که حنجره زرافه تار صوتی ندارد و گنگ است؟

آیا میدانستید که تنها غذایی که فاسد نمی شود عسل است؟

بیلیمسل بیلگیلر

آیا میدانستید که پلک زدن زنان ۲ برار پلک زدن مردان است؟

آیا میدانستید که قدیمی ترین بنا در شمال توکیو است که ۵۰ هزار سال قدمت دارد؟

آیا میدانستید که روزانه ۱۴۰۰۰ نفر به بیماری ایدز مبتلا می شوند؟

آیا میدانستید که مقاوم ترین ماهیچه در بدن زبان است؟

آیا میدانستید که لایه پوستی که آرنج دست را پوشانده هر ۱۰ روز یک بار عوض می شود؟

آیا میدانستید که در هر قطره آب ۳۳ میلیارد الکترون وجود دارد؟

آیا میدانستید که مرغ با شنیدن موسیقی بزرگترین تخم را می گذارد؟

برگزاری انتخابات ریاست جمهوری آذربایجان با حضور ۹۰۰ ناظر بین المللی



هشتمین دوره انتخابات ر یاست جمهوری آذربایجان با شرکت هشت نامزد و حضور ۹۰۰ ناظر بین المللی از ساعت هشت صبح امروز در سراسر این کشور جریان دارد.

از جمعیت ۱۰ میلیون نفری جمهوری آذربایجان ، پنج میلیون و ۳۱۵ هزار واجد شرایط رای دادن در این انتخابات هستند که ۱۱۸ نماینده از ۵۱ رسانه خارجی آن را پوشش خبری می دهند.

نامزد پیروز در این دوره از انتخابات ریاست جمهوری به مدت هفت سال عهده دار زمام امور این کشور خواهد بود.

بر اساس قانون اساسی جمهوری آذربایجان که با برگزاری همه پرسی سپتامبر سال ۲۰۱۶ میلادی ، اصلاح شد ، دوره ریاست جمهوری این کشور از پنج به هفت سال افزایش یافت.

احتمال بالای پیروزی الهام علی اف

به غیر از یک نامزد مستقل ، شش نفر از نامزدهای ریاست جمهوری این دوره ازسوی احزاب سیاسی و یک نامزد از سوی گروه موسوم به ابتکارمعرفی شده اند.

الهام علی اف رییس جمهوری فعلی آذربایجان از سوی حزب حاکم ' آذربایجان نوین ' ، آراز علی زاده از سوی حزب سوسیال دموکرات ، قدرت حسن قلی اف از سوی حزب جبهه خلق یکپارچه ، فرج قلی اف از سوی حزب رستاخیز ملی ، حافظ حاجی اف از سوی حزب مساوات معاصر ، رازی نورالله اف از سوی گروه ابتکار جبهه خلق ، سردار جلال اوغلی از سوی حزب دموکرات و نیز زاهد اروج بعنوان نامزد مستقل در این دوره انتخابات ریاست جمهوری رقابت می کنند.

به عقیده کارشناسان ، نتیجه این انتخابات پیش از برگزاری مشخص است و الهام علی اف رییس جمهوری و نامزد این دوره انتخابات ریاست جمهوری بدلیل ضعیف بودن هفت نامزد انتخابات دیگر پیروز قاطع این انتخابات است.

تحریم انتخابات از سوی احزاب مخالف

مخالفان دولت اعلام کرده اند که این انتخابات فرمایشی است و الهام علی اف رئیس جمهوری فعلی آذربایجان که پس از فوت پدرش ،از سال ۲۰۰۳ میلادی زمام امور را در این کشور بدست گرفته ، برای برای هفت سال دیگر نیز در این سمت باقی خواهد ماند.

برخلاف اکثر نظام های جمهوری دنیا ، که دوره ریاست جمهوری محدود و اغلب دو دوره است ، در کشور آذربایجان هیچ محدودیتی برای تعداد دوره های ریاست جمهوری وجود ندارد.

تبلیغات انتخاباتی که ۱۹ مارس آغاز و روز گذشته ۲۰ آوریل به پایان رسید در شرایط آرامش کامل سپری شد و طی یک ماه گذشته برخلاف اکثر کشورها که برگزاری انتخاباتی با شور و حرارت سیاسی در میان مردم همراه است ، در آذربایجان هیچ نشانه و جنب و جوشی ، طی دوره تبلیغات انتخاباتی به چشم نمی خورد.

فقط حدود یک ماه پیش چند تظاهرات اعتراضی در مکان های تعیین شده از سوی احزاب مخالف دولت که انتخابات را تحریم کرده اند ، برگزار شد.

برخی احزاب غربگرای مخالف دولت فعلی باکو از جمله مساوات و جبهه خلق از مشارکت در این دوره انتخابات ر یاست جمهوری خودداری کردند

با توجه به جایگاه ضعیف احزاب مخالف دولت در جامعه این کشور، اقدام آنها برای تحریم انتخابات ریاست جمهوری و نیز برگزاری چند تظاهرات اعتراض آمیز در آستانه این دوره انتخابات در باکو به روند برگزاری انتخابات در این کشور تاثیری نداشته است.

۱۵ نفر کاندیدای ریاست جمهوری آذربایجان شدند

۱۵ نفرداوطلب شرکت در رقابت های ریاست جمهوری شدند که از میان آنها هشت نفر تایید صلاحیت شد.

الهام علی اف رئیس جمهوری آذربایجان ،۱۶ بهمن ماه سال گذشته فرمان برگزاری انتخابات زودهنگام ریاست جمهوری در روز ۱۱ آوریل (برابر ۲۲ فروردین) را صادر کرد.



در فرمان رئیس جمهوری آذربایجان، به دلیل برگزاری انتخابات پیش از موعد ریاست جمهوری اشاره ای نشده بود.

در حالیکه اعلام شده بود، هشتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در جمهوری آذربایجان ۱۷ اکتبر سال

جاری میلادی (برابر ۲۵ مهر ماه سال ۱۳۹۷) برگزار خواهد شد.

شرایط نامزدی و تایید صلاحیت در انتخابات ریاست جمهوری آذربایجان

بر خلاف جمهوری اسلامی ایران که برای اعلام و ثبت نامزدی در انتخابات ریاست جمهوری هیچ محدودیتی ، حتی شرط سنی وجود ندارد ، بر اساس قوانین جمهوری آذربایجان ، شرط ثبت نام برای نامزدهای انتخابات ریاست در این کشور ، ارائه ۴۰ هزار امضای واجدان شرایط آرا از حد اقل ۶۰ حوزه انتخاباتی از میان مجموع ۱۲۵ حوزه انتخاباتی در سراسر کشور است.

در مرحله بعد کمیسیون مرکزی انتخابات ریاست جمهوری ، امضا های ارائه شده را بررسی می کند و در صورت تایید امضاها ، نامزد ثبت نام شده ، امکان شرکت در رقابت های انتخابات را کسب می کند.

بر اساس قانون انتخابات جمهوری آذربایجان نتایج آرای کسب شده از سوی نامزدهای انتخاباتی یک روز بعد از برگزاری انتخابات ، توسط کمیسیون مرکزی انتخابات به دادگاه قانون

اساسی این کشور ارایه می شو د و این دادگاه نیز ظرف ۱۰ روز نتایج نهایی و پیروز انتخابات را اعلام می کند.

انتخابات ریاست جمهوری آذربایجان در سراسر جمهوری آذربایجان به غیر از منطقه قره باغ کوهستانی و هفت شهرستان دیگر در همجواری آن که بر اثر مناقشه قره باغ تحت کنترل نیروهای ارمنی قرار می گیرد ، برگزار می شود.

روسای جمهوری آذربایجان

جمهوری آذربایجان در سال ۱۹۹۱ و پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوری اعلام استقلال کرد، نخست رئیس جمهوری این کشور تازه استقلال یافته «ایاز مطلب اف» بود که به مدت یک سال از ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۲ در این سمت باقی ماند.

ابوالفضل ائلچی بیگ ، سیاستمدار آذربایجانی و یکی از مخالفان اتحاد جماهیر شوروی سابق و دومین رئیس جمهوری آذربایجان و نخستین رئیس جمهور غیر کمونیست جمهوری آذربایجان بود که در انتخابات آزاد این مقام را در ۱۶ ژوئن ۱۹۹۲ احراز کرد و ۱۹۹۳ از قدرت کنار رفت.

حیدر علی‌اف سیاستمدار و دولتمرد برجسته جمهوری آذربایجان است. از سال ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۳ میلادی عنوان ریاست جمهوری آذربایجان را بعهده داشت.

علی اف رئیس جمهوری کنونی آذربایجان که از سال ۲۰۰۳ زمام امور را در دست دارد و انتظار می رود برای هفت سال دیگر نیز در این سمت باقی بماند @yolprees

پیروز این انتخابات الهام علی اف بود

یک طلاق به ازای هر۳/۹ ازدواج ثبت شده است

رئیس سازمان بهزیستی کشور از وقوع یک طلاق به ازای هر ۵.۲ ازدواج در سال ۹۵ و وقوع یک طلاق به ازای هر ۲.۳ ازدواج در سال ۹۶ در تهران خبر داد.

به گزارش ایسنا، انوشیروان محسنی بندپی در همایش « مددکاری اجتماعی و اخلاق اجتماعی» آخرین میانگین کشوری وقوع طلاق را یک طلاق به ازای هر ۳.۹ ازدواج ثبت شده عنوان کرد و گفت: با شدت گرفتن تحولات محیطی،تغییر ساختار زندگی و صنعتی شدن جوامع، با رشد آسیب‌های اجتماعی در کشور و جهان مواجهیم.

وی با بیان اینکه رشد آسیب‌های اجتماعی تنها محدود به کشور ما نیست، اظهار کرد: آنچه در این میان اهمیت دارد این است که هر نظام و حکومتی، تا چه حد توان علمی و تخصصی خود را برای رسیدگی به آسیب‌های اجتماعی به کار می‌گیرد.

رئیس سازمان بهزیستی کشور با بیان اینکه بررسی آسیبهای اجتماعی نشان دهنده آمار خوبی در این حوزه نیست، تصریح کرد: ما باید بپذیریم که نگاهمان را تغییر دهیم و به برنامه ریزی فرایند محور و پایدار روی بیاوریم.

محسنی بندپی با بیان اینکه در اوایل انقلاب نرخ باروری ۶/۴ بوده است، گفت: نرخ باروری طی این ۴ دهه به ۶/۱ کاهش یافته است که حتی از آمریکا و خاورمیانه هم پایین تر است.

وی در ادامه ضمن تشریح وضعیت سالمندی کشور نیز افزود: بر اساس آخرین سرشماری سال ۹۵ ، ۹.۳ درصد جمعیت کشور دچار سالمندی

شده‌اند. در سال ۹۵ میانه جمعیت کشور بین ۳۰ تا ۳۲ سال بوده و پیش بینی می‌شود این میزان در سال ۱۴۲۰ به ۴۲ سال برسد.

رئیس سازمان بهزیستی کشور با بیان اینکه پیش بینی می شود در سال ۲۰۳۰ جمعیت سالمندی کشور دو برابر شود، ادامه داد: این رقم در سال ۲۰۵۰ به حدود ۳۰ میلیون جمعیت سالمند در کشور خواهد رسید.

محسنی بندپی در ادامه با انتقاد از افزایش اعتیاد زنان و کودکان، کاهش سن اعتیاد و مصرف بیشتر مواد صنعتی، تصریح کرد: با این وجود در برنامه ششم توسعه سلامت و آسیب‌های اجتماعی مانند اجباری شدن غربالگری و جلوگیری از معلول زایی و توجه به اقدامات پیشگیرانه در بندهای جداگانه مورد توجه قرار گرفته است.

وی با اشاره به اهمیت تدوین اطلس آسیب‌های اجتماعی نیز گفت: بر اساس این اطلس مقتضیات اقلیمی در نظر گرفته شده و اقدامات و مداخله به موقع امکان‌پذیر خواهد شد.

رئیس سازمان بهزیستی کشور با تاکید بر اینکه با اقدامات صورت گرفته از سوی سازمان بهزیستی و انجمن مددکاری عوارض ناشی از زلزله رودبار و بم در کرمانشاه اتفاق نیفتاده است، اظهار کرد: بعد از زلزله کرمانشاه ۷۵ هزار غربالگری،۶۷۰۰ مداخله روانشناسی و شناسایی ۱۰۳ مورد افراد در معرض خودکشی انجام شده است.

محسنی بندپی با بیان اینکه مددکاری اجتماعی به افراد و گروه‌های دچار معضل کمک می‌کند، افزود: مددکاری اجتماعی به این افراد برای بازگشت به زندگی کمک می‌کند. براساس تعریف سازمان بهداشت جهانی سلامتی تنها محدود به سلامت جسمی نیست و ابعاد معنوی، روانی و اجتماعی را نیز شامل می‌شود.

قلوباللاشما، بیز و ادبیاتیمیز

افراسیاب نورالهی@aydinsav



بعضاً مقدمه سیز باشلاماق ایسته ییرسن! بعضاًده مقدمه سیز باشلاماق اولمور! بعضاً مقدمه یه ده باشلاماق اولمور، آنجاق سن همن باشلاماق ایسته ییرسن؛ همن باشلاماق. او زامان اولا بیلر هئچ نه ایله ده باشلایاسان، اولا بیلر بیر یانلیش سؤزله، یا بیر یانلیش جمله ایله ده باشلایاسان! اساس باشلاماقدیر. سونرا هر شئی یولونا دوشور. بو یالنیز یازیدا دئییل، گئرچک عالمده ده بئله دیر .

بو یازینی دا، اصلینده ائله مقدمه سیزجه سینه باشلاماق ایسته ییردیم. آما باشلاییینجا، مقدمه سیز یورومییه جه ییینی گؤردوم، یوروسه ده یاریمییاجاغینی. بیر مدت دیر، سانکی ادبی جریانیمیز کریشکن بیر وضعیت یاشاییر! بلکه "کریشکن" سؤزو، بو وضعیته بیر آز بؤیوک اولار آما دوشونورم دوغرو افاده دیرده بو وضعیته. کریشکن دئییینجه، یعنی سانکی نه ائده جه ییینی بیلمیر! بعضی سورونلارلا اوزبه اوزدور. بیر سیرا اقناع ائدیجی جاوابلار آلمایان سورغولاری وار کیمی گؤرونور سانکی. بعضا اؤفکه لی، هیجانلی اولدوغو قاباریر، بعضاً عصیانلارا یول وئریر، بعضاً لام آخیر کیمی گؤرونور! بیردن قاطی میللتچی دیر دئییرسن بس، بیردن بیر آماتور سیاستچی کیمی

اؤزونو گؤستریر، هردن ده، هر شئیی بوراخیب کیمی گلیر آداما !

بیز بو یازیدا چالیشاجاغیق بونلارا واراق، بونلاری اورتایا قویاق و دوشونوب، داشینماسینی ساغلایاق، البت الیمیزدن گلدییی قدر .

بوردا بیر اؤفکه دن، هیجاندان صحبت گئتدی. بو یاخشی بیر هیجان دئییل! اونو باسماغی باشارماساق، دوشونورم بیزی یانلیش یئرلره گؤتورر. اونو من بوندان قاباق "پست مدرنیزم، بیز و ادبیاتیمز" آدلی مقاله مده ده اورتایا قویموشدوم و او پارچانی عیناً بوردا گتیرمک ایستیرم؛

"لاپدان یوخودان اویانان گنجلییمیز نه‌لر گؤردولر؟ بیر یاندا دونیانین سرعتلی انکشافی حتی قونشو قارداش اؤلکه‌لرین بئله، او بیر یاندا اؤزونون اولدوقجا گئریده قالماسی و گونو گوندنده گئریلمه‌سی. طبیعی‌دیرکی، بونو جان گؤنولدن درک ائدینجه آیاق باش اولاجاقدی. طبیعی‌دیرکی، هیجان و اؤفکه اولدوقجا صبرین و دؤزومون مئیدانینی دارالداجاقدیر. در حال باشلامالی و بیر شئیلر ائتمه‌لیدی. و باشلادیلاردا. بیلدییینیز کیمی بو کیمی حاللاردا آرتیق اینتئلئکتین و فلسفه‌نین دئییل، هیجانین و احساسین آتی یورویور. گؤر گؤتور! ائله بیلدی، آوروپانی آوروپا ائله‌ین بو کیمی آنلاییشلارین اولماسیدی. درحال کوپیه‌سینی آلدی و باشلادی یولجولوغا. سونوج ایسه معلوم و گؤز قاباغیندا ".

باخ باسیلماسی گره کن هیجانیمیز بودور.عیناً بو. یوخسا دئدییم کیمی، بیزی یانلیش یئرلره گؤتوره بیلمه سه ده، ان آزی یولوموزدان سرپدیرر بیر مدت. و دوشونورم ائله ده اولوبدور. آما آتالاریمیز دئمیشکن، ضررین هاراسیندان قاییتسان، خئییردیر. حله اوسته لیک بوندان چوخ دیرلی درس ده گؤتوره بیلریک . دونیا کیچیلیر دئییرلر. یعنی او، بو اؤلکه ده قولاقلاریمیزین وردیش ائتدییی سؤزجوک له دئسک "دهگده" لشیر یعنی. همن بو قلوباللاشما مساله سی. بو دوغرو. همده دوس دوغرو. سونرا دئییرلر، داحا دوغروسو بیزه دئییب، گولورلر؛ "آی یازیقلار، آرتیق نه یینیزه گرک دیر آنا دیل، فیلان بوندان بئله، داحا اؤلدو او دده لر؟!" بونلارین بو سؤزونه اینانماساق دا، بیزده بوراخدیغی تاثیر دانیلمازدیر. یئری گلنده بو سایاق سؤزلر اؤز ایشینی چوخ یاخشی گؤرور و دئییم کی، بلکه هئچ گوجون گؤره بیلمه دییی ایشی گؤرور. و ایندی بونو ائله بئله سینه اورتالیغا آتماییبلارکی. کسینلیکله دوشونولموش بیر سیاست وار، بیر پلان وار بونون آرخاسیندا. و اؤز آرالاریندا، "تا بونلار بو سؤزدن باش آچا بیر اییرمی ایل اؤتوب، کئچیب" کیمی سؤزلرده دئییرلر حله. ایندی دئییرسیز، یاخشی، بس ندیر بو دونیانین کیچیلمه مساله سی و دهگده لشمه سی؟ یعنی نه بونلار؟ نه اولاجاق؟ بیز نه اولاجاغیق؟ یا نه ائتمه لی ییک؟ بیز بورادا هاردا اولاجاغیق؟ میللت لر نه ائتمه لی بورادا؟ بیر بیریندن نه آلمالی، نه وئرمه لی دیرلر؟ یا بونلارین بیزیم ادبی جریانیمیزا نه دخلی وار؟ !

اولا، "دونیا کیچیلیر" نه دئمک دیر؟ بلی، دونیا کیچیلیر. یعنی ساده دیلله دئسک، بو قونشولوق، همسایه لیک وارهاا بیزده، بورادا آرتیق ائولر دئییل، میللت لر، مدنیت لر قونشو و همسایه اولورلار. دئدیک، میللت لر و مدنیت لر قونشو اولورلار، دئمه دیک کی، اؤلکه لر قونشو اولورلار! بوردا سؤز وار. همده چوخ جیددی. اصلینده میللت لر و مدنیت لر قونشو اولورلار. آما بیر سیرا بیزیم اؤلکه میز کیمی اوچونجو دونیا اؤلکه لرینه عاید اولان اؤلکه لر بونو قصداً "اؤلکه لر قونشولوغو" آنلامیندا یورواملاماق ایسته ییرلر. نه یه گؤره؟ ائله اونلاردا یانلیش دوشونورلر! بو ائله اونلارین اؤزونه ده قازانماز اصلینده. دئییرلر بس، جمعیت چوخلوغو بیر اؤلکه ده (سیاسی جغرافیا آنلامیندا)، او اؤلکه نین یئرینی بو آشیمادا و بو آلاندا داحادا محکم ائلر. بیر حالدا کی، بیر اؤلکه نین جمعیتی نه قدر چوخ اولور اولسون، اگر بو قونشولوقدا، قونشولارینا وئره بیله جک بیر شئیلری

اولماسا الینده، دئمیریک قونشولوقدان چیخاردارلار، یوخ، ساده جه او قونشولارین و او مدنیت لرین بیرینین ایچینده هضم اولوب گئدر هئچ اؤزو ده بیلمه دن .

بو قونشولوغا، و بو قونشولوقدا سنین دونیایا، باشقا میللت لره، باشقا قونشولارینا وئره بیله جک بیر شئیلرین اولمالی داحا دوغروسو. ملی مطبخیندن، گئییم کئچیمیندن، گله نک لریندن، عادت عنعنه لریندن توت تا ادبی ، سیاسی، اقتصادی، علمی، یعنی بوتون ساحه لرده سنین گؤروش لرین اولمالی. اؤره تی لرین اولمالی. بو دهگده، هئچ آزینلیق سئومیرکی، اصلینده چوغونلوق سئویر. رنگارنگ لیک سئویر. او اوزدن اصلا سنی باشقاسیندا اریتمک ایسته میر. اصلا سنی یوخ ائتمک و هضم ائتمک ایستمیر. بو سن اؤزونسن کی، باش آیاق اولورسان، دوغرو دوشونوب داشینمادیغینا گؤره. و داحا گوجلولر، داحا رنگ لی لر ایچریسینده ایستر ایستمز هضم اولوب گئدیرسن. قابیندا، قاباغا قویماغا بیر شئیین اولمالی. اؤرنه ک اوچون، بو گون گونده مده اولان و مستقل شیمالی اذربایجاندا کئچیریلن ۲۰۱۵ آوروپا اویونلارینی مثال گتیرمک ایستیرم. آچیلیش مراسیمینی هامینیز گؤردونوز. میللی رقصلری، موسیقی لری، خالچالاری، بیر سیرا گله نک سل برنامه لری هامیسی یئرلی یئرینده و هامیسیدا اؤزلرینین و اؤز اؤره تدیک لری. ایندی بو اییرمی گونلوک قوناقلیقدا حله گؤر نلر دوشونوبلر.؛ میللی یئمک لرینی، خوره ک لرینی اورتایا قویماق، بو خالقا عاید اولان ائو اشیالارینین او جمله دن خالچا، خالی، کلیم، سونرا گئییم، کئچیم لرینین رنگارنگ ساتیش یئرلری، داورانیش مدنیت لری حتی هاوایا اؤتوردوک لری سیجاق نفس بئله گلن قونشولارا، دونیالیلارا خوش تاثیر بوراخمالی، اونلاردا یاخشی تاثرات اویاتمالی و اونلار گئدرکن اؤزلریله بیر چوخ یاخشی شئیلر آپارمالی کی، بیر داحا بو اؤلکه یه دؤنسونلر –دئیه، بیر داحا پول پارا گتیرسنلر –دئیه، یاتیریملار یاتیرسینلار–دئیه. یعنی تام بیر باشاری و تام بیر قازانج. همده مدنی بیر قازانج. ایندی گل ده بونلارین اولماسین! بو او دئمک دیر کی، یعنی سن یوخسان !

بیر جمعیت اوچون و بو آلاندا وار اولماق اوچون او جمعیتین، او میللتین بوتون ساحه لرده گلیشمه سی گره کیر. هر ساحه نینده اؤزونون آداملاری وار. علم ساحه سینده علم آداملاری چالیشمالی، اقتصاد ساحه سینده اقتصاد آداملاری اولمالی، پوئزیا و ادبیات ساحه سینده شاعیرلر و یازیچیلار اولمالی و هامی ساحه لرده او میللت آرتیق جیددی دوشونمه لی و ساغلام آددیملار آتمالیدیر .

ایندی دونیانین بئله بیر دورومونداا، داحا دوغروسو، دونیا بئله بیر اورتاما دوغرو یورورکن،هئچ اوزاغی دئمیریک، گلین ائله او تاییمیزدان بو تاییمیزا آدلایاق! یعنی ایران آذربایجانیمیزا! ایسته ییردیم دئیه م، بیر بالاجا مقایسه ائدرسک، گؤردوم اونودا دئمک اولمور؛ چون هئچ فارسلار دئمیشکن، "قابل مقایسه" دئییل! بیر یاندا دونیانین سرعتلی انکشافی حتی قونشو قارداش اؤلکه‌لرین بئله، او بیر یاندا اؤزوموزون اولدوقجا گئریده قالمامیز و گونو گوندنده گئریله مه ییمیز. البته کی، بونو جان گؤنولدن درک ائدینجه آیاق باش اولاجاغیق! البته کی، اؤفکه و عصیانیمیز، بیزی آیاق باش ائده جک! (بورادا ائله چیخماسین کی، او تای آذربایجانیمیزین بو بؤیوک انکشافی و بو یولدا یورویوشونو بیز ایسته میریک، یوخ عکسینه، او قدرده غرور دویوروق کی! قوی ایسته مه ینلر چاتلاسین!) البته کی، تلسمک ایسته یه جه ییک و تلسدیکده، حالادا تلسیریک! حالا او باسا بیلمه دییمیز اؤفکه نین و هیجانین آلتینی چکیریک آما دوشونورم بلکه ده بو ائله بئله اولمالیدی. مهم بونلاردان درس گؤتورمک و بوندان بویانا دوغرو باسماقدیر ....

یاخشی، بس بیر آسیمیله اولموش میللت کیمی، هاردان باشلامالییق؟ بو سورغونو دوشونمک لازیم دیر. همده چوخ دوشونمک ...

البت چوخدان باشلامیشیق. چوخدا یول گلمیشیک. ساده جه بیر آز بو آرالار سانکی یوخاریدادا دئدییم کیمی کریشکن بیر حالدایییق! سانکی بیر تهر باخانلار

وار بیزه! بیزی یولوموزدان ائله مک ایسته ینلر وار سانکی! و بیزیم ده قصدیمیز بونلاری دانیشماقدیر .
بورادا دونیانین کیچیلدییندن صحبت لر گئتدی. بو ائله بئله اولمادی. اصلینده بو صحبت لری ایره لی سورمکده دئمک ایسته دییم بعضی شئیلر وار. دونیا کیچیلیر. بو دوغرو. یعنی یئنی قورولوشلو بیر دونیایا دوغرو آددیملاییر. بو یئنی دونیادا بیر یئریمیز اولماق اوچون هر شئیدن قاباق، بیر میللت کیمی، بیر مدنیت صاحیبی کیمی اؤزوموزو تصدیق له مه لییک. ایمضا صاحیبی اولمالییق. ایمضا دئییندجه، میللی متفکریمیز محمد هادی یادیما دوشور؛

"آتمیش هامی ایمضاسینی اوراق زمانه
یوخ میللتیمین خطی بو ایمضالار ایچینده "



بو مفکوره نین واختیله بیر شاعیر طرفیندن ایره لی سورولمه سیده بؤیوک آنلام داشییر. بو ائله بئله سینه دئییلدیر. و بو مفکوره او واختدان بری معنوی بایراقیمیز اولوبدور. حالادا اؤیله دیر. چون بو بیزیم حاققیمیزدیر. میللت لییمیزی یئنیدن برپا ائتمک، حاققیمیزدیر. چون او پتانسیل وار بیزده. و او پتانسیل او قدر گ
وجلودورکی، اؤزو اؤزونه بئله وار اولماغا قادیردیر .
ایندی بو اؤزوموزو تصدیقله مه مساله سی ایران ترکیبینده ده اولا بیلر، اوندان آیریدا. بو آرتیق بیر سیاسی بحث دیر و من بورادا مقاله نین ماهییتینه گؤره، ادبی بیر مقاله اولدوغونا گؤره اورا وارد اولماق ایسته میرم .

عمادالدین نسیمی دن بیر غزل:



گرچی فراقه دوشموشم، عین وصال ایچینده‌یم
گل نظر ائیله حالیمه گؤرکی نه حال ایچینده‌یم
وصل رخون زلالینه سوسادیم، اوشته یانیرام
گؤزومه باخ و گؤر نئجه،آب زلال ایچینده‌یم
نقش خیال صورتین،سانما کی مندن آیری‌دیر
چون بوخیال ونقش ایله نقش وخیال ایچینده‌یم
زلف ایله قاش وکیپریگین،ابجد وجیم ودال ایمیش
من بوحروف شکلی چون جیم ایله دال ایچینده‌یم
طالع و بخت ییلدیزیم کوکب نحسه اوغرادی
ای شرفیم سعادتیم ،گل کی، وبال ایچینده‌یم
وصلینه گیرمک ایسترم گرچی کی، عینی‌یم آنین،
مندن آنی کیم آییرا ، فکر محال ایچینده‌یم
سن منیم اولدوغون، شها،دوشمنه ظاهر اولمامیش
منکر ایله بو معنیدن قیل ایله قال ایچینده‌یم
صورت قاش و آلنینا وئردی نسیمی کؤنلونو
من بوسببدن، ای گونش،بدر و هلال ایچینده‌یم

نماینده مجلس: طرح تدریس به زبان مادری در مدارس کشور آماده شد

صدیف بدری اعلام کرد: با تصویب و اجرایی شدن این طرح شاهد تدریس به زبان مادری در مدارس کشور خواهیم بود.

به گزارش یول‌پرس به نقل از خانه ملت، سخنگوی کمیسیون عمران مجلس از تدوین طرح

تدریس به زبان مادری در مدارس کشور خبر داد و افزود: جمع‌آوری امضا در مجلس برای این طرح با جدیت دنبال می‌شود و در حال افزایش است.

صدیف بدری با اشاره به تهیه و ارائه طرح اجرایی شدن اصل پانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، گفت: با تصویب و اجرایی شدن این طرح شاهد تدریس به زبان مادری در مدارس کشور خواهیم بود.

نماینده مردم اردبیل، نمین، نیر، سرعین در مجلس شورای اسلامی افزود: اگرچه اصل پانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با صراحت تحصیل اقوام کشور به زبان مادری در کنار زبان فارسی در مدارس را آزاد عنوان می‌کند اما متاسفانه برخی معذوریت‌ها، محدودیت‌ها و بعضا تنگ‌نظری‌ها همواره مانع اجرای آن بوده است.

وی که طرح اجرایی شدن اصل پانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را تهیه و تدوین کرده است، بیان کرد: جمع‌آوری امضا در مجلس برای این طرح با جدیت دنبال می‌شود و در حال افزایش است؛ امیدوارم با تصویب و اجرایی شدن آن شاهد تدریس ادبیات زبان‌های مادری کشور در نقاط مختلف کشور باشیم.

سخنگوی کمیسیون عمران مجلس با تاکید بر اینکه تنوع و تکثر نیروهای اجتماعی و قومی، جامعه را از ظرفیت‌ها و استعدادهای ویژه‌ای برخوردار می‌سازد، ادامه داد: بهره‌گیری مناسب از ظرفیت اقوام می‌تواند موتور رشد، توسعه، همگرایی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی باشد و مغفول ماندن از آموزش زبان‌های مادری، برخی از استعدادها و ظرفیت‌های درونی و بیرونی نظام جمهوری اسلامی و قانون اساسی کشور را مسکوت نگاه داشته است.



وی اظهار داشت: در حال حاضر استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی صورت می‌گیرد اما اجرای کامل اصل ۱۵ قانون اساسی گامی مهم و بنیادین در راستای پاسخ به یکی از مهمترین مطالبات اقوام کشور است.

بدری ادامه داد: با اجرای این مهم دارایی‌های متنوع هزاران ساله فرهنگی و زبانی این مرز و بوم حفظ، نگهداری و ارتقا می‌یابد و با تثبیت موقعیت زبان‌های محلی و قومی کشور امکان اثرگذاری و راهبری فرهنگی در منطقه خاورمیانه برای جمهوری اسلامی مهیا شده و به تبع آن کشور ما به کانون اشاعه فرهنگی منطقه تبدیل خواهد شد.

سخنگوی کمیسیون عمران مجلس در پایان خاطرنشان کرد: حق آموزش به زبان مادری، قومی و محلی در بسیاری از اسناد و معاهدات حقوق‌بشری مثل منشور زبان مادری، اعلامیه جهانی حقوق زبانی، بندهای ۳ و ۴ ماده ۴ اعلامیه حقوق اشخاص متعلق به اقلیت‌های قومی، ملی، زبانی و مذهبی، ماده ۳۰ کنوانسیون حقوق کودک، ماده ۲۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مورد تاکید قرار گرفته است و مهمتر از همه آنها قانون اساسی مترقی نظام اسلامی بر آن تاکید دارد.

منبع یول پرس

افشارلار کیمدی



افشاریان یکی از سلسله های تورک تبار می باشد که از سال ۱۷۳۶ میلادی توسط نادر شاه تاسیس و به مدت ۶۰ سال حکم راندند.

نادر شاه از ۱۱۱۴ خورشیدی تا ۳۰ خرداد۱۱۲۶ خورشیدی، پادشاه ایران بود او در سال ۱۰۶۷ در ایل افشار در «درگز» خراسان به دنیا آمد اَفشار یا «اوشار» یکی از ایلهای بزرگ تورکان اغوز است این ایل به دو شعبه بزرگ تقسیم می‌شد: یکی «قاسملو» و دیگری «ارخلو یا قرخلو»؛ نادر شاه افشار از شعبه اخیر بود. طایفه قرخلو را شاه اسماعیل از آزربایجان به خراسان کوچاند و در شمال آن سرزمین، در نواحی «ابیورد» و «درگز» و «باخرز» تا حدود «مرو» مسکن داد؛ تا در برابر ازبکان و ترکمانان مهاجم سدی باشند.

.او از مشهورترین پادشاهان ایران پس از اسلام است و بسیاری از مورخین او راقدرتمندترین پادشاه ایرانی بعد اسلام می دانند که سرکوب افغانها و بیرون راندن عثمانی و روسیه از کشور و تجدید استقلال ایران و نیز فتح هندوستان و ترکستان و جنگهای پیرزومندانه او سبب شهرت بسیارش گشت.در اروپا به او لقب «آخرین جهانگشای شرق»، «ناپلئون ایران» و «اسکندر دوم» نیز دادهاند

ایران در دوره نادرشاه:

در زمانی که صفویان با شورش افغانها از هم پاشیده بودند و کشور مورد تجاوز دشمنان داخلی و خارجی بود، عثمانیها ازغرب و روسها از شمال و اعراب از جنوب و ترکمانان از شرق به تاخت و تاز و قتل و غارت مشغول بودند، نادر وضعیت حاکمیت ایران را سامان داد.

در عهد نادر دشمنان و متجاوزان به کشور توسط وی سرکوب شدند و کشور اندکی از قدرت گذشته خویش را در حفاظت از مرزها و اعمال قدرت یک حکومت مقتدر مرکزی بر تمام وطن، بازیافت. ترکمانان وازبکان به ماوراءالنهر عقبنشینی کردند.

بناهایی که به دستور نادر در خراسان بنا شدهاند، نظیر کلات نادری و کاخ خورشید از آثار مهم بازمانده از این دوران هستند.

در عهد او به سپاه و تأمین نیرو بسیار توجه میشد. نادر اقوام ایرانی را متحد و منسجم کرد و ایران قدرتمندترین کشور آسیا گشت. شهرها یا ولایات ایران در دوره نادر به شرح زیر بودند: آزربایجان، افغانستان، بلوچستان (پاکستان)، ترکمنستان، گرجستان، داغستان، بحرین، قطر، کشمیر و غیره

مرگ نادر شاه :

نادر شاه سر انجام با دسیسه علی قلی میرزا که زمانی نایب السلطنه نادرشاه بود وسپس مورد غضب نادر قرار گرفت و سمتش به حکمرانی سیستان تنزل پیدا کرد کشته شد .

پس از آنکه علیقلی حاکم سیستان شد در یک سال محصولات کشاورزی آن منطقه به شدت کاهش و قادر به پرداخت مالیات ۱۵۰ هزار نادری به نادرشاه افشار نبود و در نامه ای خواست تا فقط ۵۰ هزار نادری را بپردازد.
در جواب نامه او نادر نامه تندی نوشت و به او گفت که یا مالیات را کامل پرداخت می کند یا سر از تن او و سیستانیان جدا می کند.
علی قلی همراه با چند تن دیگر از سرداران که به انها قول تقسیم ۲۰۰ کرور پول نقد و جواهرات ذخیره شده در کلات را داد بود نادر را شبانه به قتل رساند.

هیچ اقدام ملی در خصوص تسهیل ازدواج دختران انجام نشده است



رئیس شورای فرهنگی ـ اجتماعی زنان با بیان اینکه درباره تسهیل ازدواج دختران دستگاه‌های متکفل امور زنان تابه‌حال اقدامی انجام نداده‌اند، گفت: ما در تلاشیم این دستگاه‌ها را متوجه کنیم که مطابق قانون در این زمینه وظایفی برعهده دارند.

زهرا آیت‌اللهی رئیس شورای فرهنگی ـ اجتماعی زنان در گفت‌وگو با خبرنگار اجتماعی خبرگزاری فارس، در خصوص اقدام این شورا درباره قانون برنامه ششم توسعه گفت: از زمانی که مسائل زنان در بطن برنامه ششم توسعه هنوز قانونی نشده بود، ما در شورای فرهنگی ـ اجتماعی زنان در این زمینه شروع به کار کارشناسی کردیم. بند بند مسائلی که مربوط به زنان و کودکان می‌شد، موردبررسی قرار گرفته و برخی از نظرات پیشنهادی ما به مجلس ارائه و در برنامه ششم توسعه گنجانده شد.
آیت‌اللهی در خصوص پیگیری اجرای بندهایی از قانون ششم که مربوط به زنان و خانواده و کودکان می‌شد، اظهار داشت: در این زمینه ارتباط‌گیری با دستگاه‌های مرتبط آغاز شده، به عنوان مثال متوجه شدیم درباره تسهیل ازدواج دختران دستگاه‌های متکفل امور زنان اقدامی انجام نمی‌دهند.
وی ادامه داد: ما دائماً در حال تهیه گزارش در این خصوص هستیم و سعی می‌کنیم آنها را متوجه کنیم که مطابق قانون وظایفی برعهده دارند.
رئیس شورای فرهنگی ـ اجتماعی زنان بررسی شاخص‌های عدالت جنسیتی را نیز از دیگر اقدامات این شورا در خصوص برنامه ششم توسعه عنوان کرد و گفت: یکی از اشکالاتی که به جلسه ستاد ملی خانواده وارد شده است، این است که شاخص‌های عدالت جنسیتی که قرار بود بر اساس ماده ۱۰۱ قانون ششم توسعه دنبال شود، جای خود را به شاخص‌های جهانی داده است.
وی در ادامه تصریح کرد: ماده ۱۰۱ قانون ششم توسعه به شاخص‌های عدالت جنسیتی بر مبنای

موازین اسلامی نظر دارد، درحالی‌که شاخص‌های جهانی بر این اساس نیست.

آیت‌اللهی با یادآوری این نکته که در صحن علنی شورای فرهنگی ـ اجتماعی زنان راجع به عدالت جنسیتی بارها بحث و کار کارشناسی شده است، گفت: تعیین این شاخص‌ها بسیار تخصصی است و به نظر می‌رسد ایران تنها کشوری در جهان است که شاخص‌های اسلامی را به عنوان برنامه و قانون پیشنهاد داده است. به همین دلیل این شاخص‌ها هنوز مبنایی برای سنجش ندارد.

گردنه «حیران» و حیران شدگان نو یافته

@yurddash مهندس حسن راشدی



شاید خیلیها مثل من یادشان باشد که قبل از انقلاب ۱۳۵۷ وقتی رادیو- تلویزیون کشور خبرهای آب و هوایی کشور را اعلام میکرد ،در تابستان خنک ترین و در زمستان سردترین شهر ایران بیشتر همدان اعلام می شد و از گردنه های برفگیری که در زمستان بیشتر از بقیه گردنه های برفگیر کشور بسته می شد هم نام گردنه " حیران اردبیل " را می شنیدیم. چرا که راهی که از اردبیل به آستارا و از آنجا به تهران می رفت قبل از ساخته شدن تونل فعلی نمین و کشیده شدن جاده جدید کنونی در گردنه حیران، هم باریک و خاکی بود و هم پیچ در پیچ؛ بخصوص پل رودخانه »آغ چای» زیر روستای حیران چنان باریک بود که دو اتوبوس و یا دو کامیون باری همزمان نمی توانستند از روی پل ردّ شوند و راننده ها چاره این کار را ایستادن یکی از آنها در یک طرف پل و رد شدن یکی و بعد حرکت دیگری پیدا کرده بودند!

در سمت بالا و یا غرب پلِ «آغ چای » قهوه خانه ای بود که رانندگان و سرنشینان ماشینهای سواری گاهی در اینجا توقف کرده و در قهوه خانه چای و احتمالا ناهار ساده ای هم می خوردند و از تماشای نحوه رد شدن سخت اتوبوسها و کامیونهای باری از این پل باریک هم بهره ناخوشایند می بردند!

شاید سال ۱۳۵۵ بود که منهم در یک روز تابستان با سواری از تهران به سوی اردبیل راهی شدم .

عصر همانروز برای استراحت نیم ساعتی در هوای لطیف و خنک این منطقه و خوردن استکانی از چای وارد این قهوه خانه شدم که در کنار پل باریک یاد شده بود و همچنان اتوبوسها و کامیونها با روشهای گفته شده از این پل باریک می گذشتند و راه بدون اسفالت و باریک حیران تا آستارا و اردبیل را طی می کردند.

من از باریکی کل جاده حیران، خاکی بودن آن و معضل این پل دلتنگ شده به صاحب قهوه خانه گفتم :



چرا مردم این منطقه زیبا و سرسبز از دولت نمی خواهند این جاده را تعریض و یا حداقل اسفالت کند؟

صاحب قهوه خانه گفت :

چون این منطقه از «آغ چای» به بالا که روستای حیران هم داخل آن است متعلق به اردبیل و استان آذربایجان شرقی و از «آغ چای» به پایین متعلق به آستارا و آستارا هم در اختیار استان گیلان است، این دوگانگی باعث شده توجهی به این جاده نشود .

دقت کنید این موضوع سخن دو سال و ده سال و بیست سال پیش نیست، صحبت چهل و دو سال پیش و مربوط به قبل از انقلاب است که از پل « آغ چای» که در پایین روستای «حیران» است، به بالا و خود روستای حیران تا اردبیل از محدوده شهرستان اردبیل بوده است ، بنا به گفته آقای محبوب حیدری مدیر کل راه و شهر سازی استان اردبیل ، اکنون هم نگهداری راه ارتباطی اردبیل - آستارا در گردنه حیران ، از تونل نمین تا پل «آغ چای» بر عهده اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده ای استان اردبیل است.

وانگهی شهر آستارا از نظر زبان، فرهنگ، فولکلور، عادات، رسوم ،تاریخ مردم شناسی ، شخصیتهای تاریخی،علمی و ادبی بخشی از جهان ترک و آذربایجان است.

در سالهای ۱۳۴۸-۱۳۴۵ که من در کلاسهای هفتم، هشتم و نهم درس می خواندم در کتاب جغرافیای ما نوشته بود:

"آستارا پیش بندر شهر اردبیل است"

در آستارا فردی بومی که به گیلکی صحبت کند پیدا نمی کنید، تعداد اندکی گیلک زبان که در مسئولیتهای اداری دیده می شوند کارمندانی هستند که از طرف استانداری گیلان برای پستهای دولتی در این شهر گمارده شده اند .

چه کسی شاعر شیرین سخن و نکته پرداز آستارایی " سهراب طاهر " با اشعار دلنشین و جگرسوزش بخصوص شعر " قوللاریمی کؤرپو ائدین" و دادستان فداکار و شیردل نهضت آذربایجان در سالهای ۱۳۲۵-۱۳۲۴ فریدون ابراهیمی،زاده آستارا را که با پوشیدن شیک ترین لباس خود و زدن کروات در پای چوبه دار جنایتکاران پهلوی حاضر شد و دانشمند ادیب و زبانشناس روانشاد دکتر بهزاد بهزادی تقدیم کننده فرهنگ لغت چند جلدی ترکی آذربایجانی " ایضاحلی لغت" و صاحب امتیاز و مدیر مسئول مجله ترکی فارسی ای که بعد از وفات ایشان هم انتشارش توسط شاگردانش همچنان ادامه دارد را که فرزندان راستین آستارا هستند می توان گیلانی و گیل به حساب آورد؟

آیا استاندار و یا دیگر مسئولین گیلک زبان استان گیلان می توانند درکی از ادبیات آفریده شده و ترکی ادیبان آستارایی داشته باشند؟ آنها چه احساسی می توانند در مقابل ادیبان و شعرای شیرین سخن آستارایی و اشعار و کتابهایی که این بزرگواران به ترکی نوشته اند که حاصل زحمات عمر پر برکت آنهاست داشته باشند؟ اصلا آنها بیت و مصرع و جمله ای از این اشعار و فرهنگ لغت را می توانند بخوانند و درک کنند ؟ از طرفی

طبق قانون تقسیمات کشوری هر شهری باید در حوزه استانی قرار گیرد که مرکز آن استان نزدیکتر از مرکز استانهای دیگر به آن شهر باشد و یا از نظر زبانی و فرهنگی پیوندی با مرکز آن استان داشته باشد که هر دو مؤلفه،قرار گرفتن آستارا در ترکیب استان اردبیل را بهمراه دارد. از نظر نزدیکی آستارا به مرکز استان اردبیل که فاصله ۷۵ کیلومتری دارد در حالی که فاصله آستارا تا رشت مرکز استان گیلان ۲۲۰ کیلومتر است و از نظر زبانی و فرهنگی حتی لهجه ترکی مردم آستارا با اردبیل یکی است و پیوند فامیلی و اقوام بین مردم اردبیل و آستارا هم انکار ناپذیر است و مردم آستارا خریدهای عمده و مراجعات پزشکی تخصصی و کارهای بیمارستانی مهم خودرا هم در اردبیل انجام می دهند ، پس دیگر چه دلیلی باقی می ماند که بخواهد شهر آستارا را در ترکیب استان گیلان نگهدارد ، تنها دلیلی که می توان از آن نام برد خواسته های جاه طلبانه استانداری گیلان و مفتون و حیران شدن وی به زیبائیهای گردنه « حیران» است که می خواهد منطقه" حیران" به گیلان ضمیمه شود و شهر آستارا هم در حوزه استان گیلان باشد

ادعای ایرانی یا فارس بودن مولانا بر چه اساسی استوار است ؟

مهندس حسن راشدی



در مورد ادعای ایرانی بودن مولانا دو گزینه بیشتر موجود نیست ، یا باید شهر بلخ محل تولد و شهر قونیه محل زندگی و مرگ مولانا در آن زمان در محدوده جغرافیای سیاسی به نام ایران باشد و یا این شهرها در زمان حاضر از شهرهای کنونی کشور ایران به حساب آیند تا چنین ادعایی مبتنی بر ادله منطقی باشد ، در حالی که شهر بلخ در زمان تولد مولوی از شهرهای ایالت خراسان قدیم و ترک نشین و حداکثر ترک نشین و تاجیک نشین بوده که اکنون از شهرهای ترک نشین کشور افغانستان کنونی است و در زمان تولد و کودکی مولوی جزء امپراتوری سلاطین خوارزمشاهی ترک بوده و شهر قونیه هم از شهرهای امپراتوری سلجوقیان روم آن زمان و ترکیه امروز است و مولوی در طول زندگی خود در هیچکدام از شهرهای کنونی ایران چه فارس نشین، کرد نشین، گیلک نشین و غیره زندگی نکرده است، در آن زمان هم کشوری با جغرافیای سیاسی و با نام " ایران " وجود نداشت ؛ حتی در زمان امیر تیمور و ۲۰۰ سال بعد از تولد مولانا، نام ایران به گوش مردم خراسان نا آشنا بود، این را امیر تیمور در کتاب " منم تیمور جهانگشا" (گرد آورنده مارسل بریون فرانسوی، ترجمه ذبیح الله منصوری ص ۸۸) می گوید، کلمه ایران فقط در شاهنامه فردوسی بوده که نام اسطوره ای بوده و در "ایران" فردوسی کرمان، زابل ، ایالت فارس و بسیاری دیگر از شهرهای ایران کنونی جزئ ایران مورد نظر فردوسی نیست. در شعر بعضی از شعرای بعد از فردوسی هم اگر نامی از ایران است اشاره به همان ایران اسطوره ای فردوسی است نه چیز دیگر . پس ایرانی نامیدن مولانا بر چه اساسی استوار است؟ آیا غیر از این است که چون

مولوی به زبان دری (فارسی) شعر سروده که زبان مرسوم شعر آن زمان بود، ایرانی (فارس) به حساب آید؟ در گذشته و حتی در قرن هفتم و هشتم هجری هم زبان شعر سعدی و حافظ که در ولایت فارس و شهر شیراز متولد و رشد کرده بودند هم دری (فارسی) نبود، آنها زبان شعرشان را در مکتبخانه یاد گرفته بودند که به آن زبان شعر می سرودند اما زبان مادریشان پهلوی بوده که متفاوت از دری (فارسی) است .این مسئله را بزرگان و اندیشمندان فارس هم اعتراف می کنند. اگر فارسی شعر سرودن مولوی دلیل بر ایرانی بودن باشد با این حساب نباید بر عربستانی بودن ابو ریجان بیرونی، ابن مقفع، محمد طبری، ابن سینا (وی ترک تبار بوده) و بسیاری دیگر از نویسندگان و بزرگانی که آثارشان را به عربی نوشته اند کسی اعتراضی داشته باشد. از طرفی اگر افغانیها ادعایی بر مولوی داشته باشند دلیلشان از ناسیونالیستهای فارس که مولوی را ایرانی می دانند محکم تر است چرا که محل تولد مولانا شهر بلخ بوده که اکنون جزء جغرافیای سیاسی کشور افغانستان است و زبان دری هم یکی از زبانهای مرسوم این کشور می باشد که مولانا به آن زبان شعر سروده ، ولی چرا تا کنون هیچکدام از ناسیونالیستهای فارس ایران نگفته اند مولانا مولوی افغانی است و بر ایرانی بودن آن تاکید دارند؟ چون جز به دری شعر سرودن، مولوی هیچگونه اشتراکاتی با ایرانیان فارس زبان ندارد ؟ !

در مورد بیت " من ساعتی ترکی شوم یک لحظه تاجیکی شوم " مولانا هم چه تفسیری می توان کرد غیر از اینکه مولانا می گوید: بیشتر عمرم را من ترک هستم و اندکی هم تاجیک (۳۶۰۰ ثانیه = لحظه ترک و یک ثانیه = لحظه تاجیک) که این یک لحظه هم همان زمانِ شعر گفتنهایش به فارسی (تاجیکی) می تواند باشد؟ آیا می توان گفت مولانا در بیت "من ساعتی ترکی شوم یک لحظه تاجیکی شوم مثل: " من آن ترکم که هندو را نمی دانم نمی دانم " سخن گفته است ؟ که در صنعت شعری در اینجا " ترک" در معنای آزادگی ، دانایی، حکیمی، روشن ضمیری و " هندو " در معنای بردگی، تباهی،عقب ماندگی و در کل در معنای منفی است ؟ اما در مورد این بیت مولانا که میگوید: "تو ماه ترکی و من اگر ترک نیستم - دانم من این قدر که به ترکی است آب سو" که ناسیونالیستهای فارس این بیت را دلیل بر غیر ترک بودن مولوی می دانند ، باید گفت در این بیت مولانا مثل ببیشتر ابیاتش با استفاده از صنعت شعری که واژه " ترک " را مترادف با زیبایی ،د درخشندگی، آزادمنشی ، بزرگواری، روشن ضمیری و حکمت و دانش می داند خطاب به مرید و مرادش شمس تبریزی این بیت را میگوید که مولانا خودرا در مقابل دانش و شخصیت شمس تبریزی قطره ای از دریا می بیند و شمس را " ماه ترک" یعنی حکیم و دانای روشنی بخش و خودرا قطره ای در مقابل دریایِ حکمت شمس (دانم من این قدر که به ترکی است آب سو) " می شمارد. یعنی من فقط به اندازه کلمه " سو" در مقابل دریای خروشان حکمت (ماه ترک) شمس تبریزی هستم.

مولوی رومی و فارسگرایان افراطی

متاسفانه افراط گریان فارس هنوز تعریف دقیقی از محدوده ایران ، تاریخ ایران ، شخصیتهای تاریخی و ادبی ایران ندارند ، آنها نه تنها تعریف دقیقی از

عنوانهایی که برده شد ندارند حتی تعریف درست و جامع هم از " ایرانی " ندارند !
ایران کشوری کثیرالمله و کثیرالقوم است که فقط یکی از ملّیتهای آن فارسها هستند. ترکها ، بلوچها ، عربها، کردها و دیگر اقوام ترکیب جمعیتی ایران را تشکیل می دهند .در حالی که این افراط گریان ایران را مساوی فارس تعریف می کنند و به تصور آنها همه آنهایی که در ایران زندگی می کنند فارس هستند !
مثلا این افراط گرایان مولوی را شاعر ایرانی میدانند ولی هر کس بگوید مولوی ترک بوده بر آن اعتراض می کنند . در حالی که مولوی ترک هم می تواند ایرانی محسوب شود چرا که حداقل ۳۲ میلیون نفر ترک در ایران زندگی می کنند (بنا به گفته دکتر علی اکبر صالحی وزیر امور خارجه سابق در ۲۸ دی ماه ۱۳۹۰ در آنکارا در دیدار با احمد داود اوغلو همتای ترکیه ای ، ٪۴۰ مردم ایران به ترکی تکلم می کنند(این در حالی است که مولوی از خانواده منسوب به پادشاهان ترک خوارزمشاهی بوده و در بلخ شمال افغانستان و منطقه ترک نشین متولد شده و در کودکی همراه پدر چند روزی هم در مسیر سفرش به مکه و قونیه (شهری در ترکیه)، در ایران توقف داشته است و غیر از این هم پایش به ایران و یا یکی از شهرهای فارس نشین ایران نخورده است، اما افراط گرایان،وی را ایرانی یعنی فارس میدانند، چرا ؟ چون بیشتر اشعارش را به زبان دری (فارسی) که زبان شعر مرسوم آن زمان بوده سروده هر چند اشعاری هم به ترکی دارد. مولوی ترک بودن خودرا در دیوان شمس به کرات یاد آوری می کند، گرچه مولانا از کلمه ترک در صنعت شعری بیشتر به معنای روشن ضمیری، پاک سرشتی،درست کاری و مثل بسیار دیگر شاعران فارسی گوی در معنای زیبارویی استفاده می کند اما در ابیاتی به روشنی خودرا ترک می شناساند :

"ترکی همه ترکی کند / تاجیک تاجیکی کند
من ساعتی ترکی شوم/یک لحظه تاجیکی شوم

در این بیت مولوی می گوید " من ساعتی ترکی شوم ،فقط یک لحظه تاجیکی می شوم " یعنی اگر یک ساعت و یا ۳۶۰۰ ثانیه (لحظه) من ترک باشم فقط یک ثانیه (لحظه) تاجیک و یا فارس هستم که این تاجیک و یا فارس شدن هم اشاره به زمان سرودن اشعارش به زبان فارسی که در ادبیات ایران همان تاجیکی و یا دری نامیده می شود می باشد. وی در جای دیگر می گوید:

رها کن حرف هندو را ببین ترکان معنی را
من آن تُرکم که هندو را نمی‌دانم نمی‌دانم

مولانا نه تنها زندگی با هویت ترکی را از افتخارات خود می داند حتی اسلحه بستن به شکل ترکان را هم از هویت بارز خود می شمارد:

من تُرکم و سرمستم تُرکانه سلح بستم
در ده شدم و گفتم سالار سلام علیک

اصرار به ایرانی نامیده شدن مولوی ، اصرار به فارس بودنش هست نه متولد و یا زندگی کردن مولوی در محدوده جغرافیایی ایران . در حالی که این فارس گرایان می توانستند ادعا بر فارس بودن مولوی داشته باشند نه ایرانی بودنش ، چرا که ایرانی می تواند ترک ، فارس، عرب ، بلوچ و غیره هم باشد و مولوی ، اگر ترک هم باشد می تواند ایرانی خطاب شود، چرا که اکثریت قریب به اتفاق ساکنین ایران امروزی ترکها هستند و نیازی نبود روی این مسئله اینقدر بحث شود!
در زمان مولوی نه شهر بلخ در حاکمیت پادشاه فارس بود که این شهر جزء شهرهای فارس ایران امروزی حساب شود نه قونیه . در این زمان امپراتوران و پادشاهان ترک بودند که حاکمیت این مناطق را در دست داشتند ، از طرفی در حال حاضر نه شهر بلخ محل تولد مولوی از شهرهای ایران امروزی است نه شهر قونیه محل زندگی و فوت مولای روم .پس اینهمه اصرار بر ایرانی نامیدن مولوی جز اصرار بر

فارس بودن بر چیز دیگری نیست ولی چرا بجای فارس نامیدن مولوی، وی ایرانی خوانده می شود چون افراط گریان، ایران را فقط متعلق به فارسها می دانند و چیزی به نام ایرانی غیر فارس نمی شناسند

https://telegram.me/yurddash

حکومتهای ترک تبار و وزیران کاردان ایرانی

دیر زمانی است که کتب درسی تاریخ ایران، به جولانگاه و عرصه ی تاخت و تاز بلامنازع نویسندگان پان فارس مبدل گشته است. محصول قلمفرسایی گروه مزبور نیز ملغمه ای است از افسانه های خوشایند قوم فارس و قصه های شیرین و غرورآفرینی که خیلی از نویسندگان به منظورتعریف و تمجید از نژاد و ملت خویش به خلق آن دست می یازند و به نام تاریخ به خوردِ مخاطبان خویش می دهند. نوشتههایی از این دست که عمدتاً با هدف تمجید نژاد و قوم خودی و بزرگنمایی نقش آنان در تاریخ ایران از یک سو و تحقیر و تقلیل نقش اقوام و ملل دیگرزبان، به ویژه ترکان و اعرابِ تاریخ سازِ فلات ایران(که از قضا و به شهادت تاریخ، خیلی پیشتر از پارسها به فلات ایران قدم گذاشتهاند) از دیگر سو به نگارش درمی آید. این گروه از مؤلفان به پشتوانه ی حمایت های مادی و معنوی سلسلهی پهلوی و به دنبال اجرای سیاست قومیت ستیزی دوران رضاخانی از هیچ کوششی برای تحقیر و حذف عناصرِ دیگر زبان فلات ایران و بین النهرین فروگذاری ننموده اند. استعمال القاب و عناوین خوشایندی ازقبیل بزرگ, عادل, خوشنام و..., برای فاتحان، تاریخ سازان و عناصرخودی و در عوض به کارگیری القاب و عناوین منفی و ناخوشایندی چون غلام، وحشی، غیر متمدن و...! برای عناصر قومی دیگر، نیز انکار و به رسمیت نشناختن حضور سازنده و مفیدِ جنبنده ای غیر از پارس، در فلات ایران، از جمله شاهکارهای این عالیجنابان و اساتید معظم تاریخ می باشد! نا گفته پیداست که اقدامات نژادپرستانهای از این دست, در واقع به عادت مألوف و دیرینهی مولفان مزبور بدل گشته است، تا حدی که تَرک آن بنا برگفتهی پدرانمان قطعاً موجب مرض خواهدبود! برابر پنداری ایرانی با قوم فارس درکتب و نوشته های مزبور, آنهم درسرزمین متکثر و چند قومیتی ایران، سبب شده است تا دیگر زبانان کشورمان در نظر این گونه از نویسندگان, همچون مستأجرانِ شایان ترحّم و شهروندان درجهی چندم! و صد البته مزاحمی جلوه کنند، که گویا هر از چندگاه با تهاجم مخرب و مرگبار خویش موجبات ایجاد اختلال در سیر تاریخ و تمدن قوم پارس به عنوان تنها قوم تمدن ساز تاریخ! را فراهم آورده اند! اقوامی که (البته به زعم مؤلفان کتب درسی) نه تنها فاقد هرگونه نقش، درتکوین و شکل گیری تاریخ و فرهنگ ایران زمین بوده اند بلکه عاملی مهم در تضعیف و تخریب تمدن و فرهنگ آن نیز به شمار آمده اند! به جمله ی زیر از کتاب اجتماعی دوره ی ابتدایی که با هدف شستشوی مغزی کودکان ترک و بی هویت سازی آنان آمده, دقت کنید:"حاکمان تُرک تبار از کشورداری اطلاع چندانی نداشتند...،به همین دلیل آنها وزیران باهوش و خردمند ایرانی(بخوانید:فارس) را انتخاب می کردند!"اما سؤالی که در این خصوص به ذهن خطور می کند این است که: آیا می دانید چه احساس و حالی به کودک تُرک در پی مطالعهی این مطلبِ به اصطلاح تاریخی دست می دهد؟! آری احساس حقارت و خودباختگی، کمترین نتیجهی حاصل از مطالعهی این مطلب است، که سرتاسر وجود کودک بینوای تُرک را که از زبان و فرهنگ، نیز تاریخ حقیقی خویش دور افتاده است را فرا می گیرد و در پی این احساس ناخوشایند و مخرب است که احساس نفرت از آباء و اجداد, تاریخ, زبان و فرهنگ خودی و به ویژه از نام تُرک و تمامی نمادها، متعلقات و چیزهایی که منتسب به آن است، به وی دست می دهد و بدین سان سیاست یکسان سازی و به عبارت صحیحتر، فارس سازی اقوام غیرفارس(که هدف اساسی پروسهی تاریخ سازی مزبور بوده است) جامهی عمل می پوشد. بنابراین هیچ جای شگفتی نیست اگر کودک یا نوجوان تُرک که از تاریخ واقعی ترکان(و نه قصه های تحقیرآمیز برآمده از اذهان مالیخولیایی و توهماتِ شوونیستی), زبان مادری و ادبیات غنی آن به دلیل محرومیت

از آموزش, آگاهی ندارد, درجستجوی هویتی نو، باکلاس و برتر معرفی شده برآید و در نتیجهی شیطنتها و بازیهای فوق الذکر و البته ضمنِ نفی و انکار هویت اصیل خویش، به آغوش هویتی جعلی و برساخته فروغلتد! چرا که هنوز کودک تُرک، از آن درجه از آگاهی تاریخی و استدلال لازم برخوردار نیست تا ضمن خطاب قراردادن معلم و مؤلفان کتاب تاریخ , برای نمونه, این سؤال اساسی را مطرح نماید که چگونه امپراطوری ۶۰۰ساله ی ترکان عثمانی و یا امپراطوری۴۰۰سالهی ترکان خزر(که به قول کُستلر: مولف کتاب خزران، در اوج قدرت، بر سی ملت فرمانروایی می کردند و از روس و بیزانس و...، باج می ستاندند.) و دهها امپراطوری و دولت کوچک و بزرگ در سرتاسر کرهی خاکی، بدون حضور و هنرنمایی وزرای کاردان، باهوش و خردمندِ ایرانی! شکل گرفتند و با قدرت، وسعت, شکوه و عظمت چشم گیر، کم نظیر و حیرت انگیزی دوام یافتند!؟ **زنگانلی آرار ۱۳۹۷**

جایگاه زبان ترکی و بررسی آن در مقایسه با سایر زبانها



کلیه ی اطلاعات زیراز موسسه ی ائی. ام. تی و آ. ام. تی که در اروپا و آمریکا واقع شده و تحت مدیریت برجسته ترین زبان شناسان اداره می شود، گرفته شده است و همه ساله گزارشهای زیادی را درباره ی زبانها منتشر می کنند و کلیه ی استانداردهای زبان شناسی از این ادارات که دولتی هستند،اعلام می شود. به اطلاعات استخراجی از این موسسات توجه کنید:

- ۱۹٪کلمات انگلیسی از زبان ترکی گرفته شده است.
- ۹۲٪ کلمات فارسی از عربی و ترکی گرفته شده و مابقی بدون هیچ فرمولی تولید شده اند.
- ۲٪کلمات ترکی از ایتالیایی، فرانسوی و انگلیسی گرفته شده است.
- در هیچ یک از زبانهای بین المللی لغتی از زبان فارسی وجود ندارد.
- ۳٪ کلمات ایتالیایی، ۱۷٪ کلمات آلمانی و ۹٪ کلمات فرانسوی از زبان ترکی گرفته شده است.
- ۱۰۰٪کلمات ترکی ریشه ی اصلی دارند.
- ۱۰۰٪ کلمات انگلیسی، آلمانی ، فرانسوی و ترکی دارای عمق ریخت شناسی هستند.
- ۸۳٪کلمات انگلیسی ریشه ی اصلی دارند.
- جملات ترکی ۲٪ ابهام جمله ای ایجاد می کنند.(یعنی اگر یک خارجی زبان ترکی را از روی کتاب یاد بگیرد، پس از ورود به یک کشور ترک زبان مشکلی نخواهد داشت.)
- جملات انگلیسی نیم درصد و جملات فرانسوی تقریبا ۱٪ ابهام تولید می کنند.
- جملات فارسی ۶۷٪ ابهام تولید می کنند.(یعنی یک خارجی که فارسی را یاد گرفته، به سختی می تواند در ایران صحبت کرده و یا جملات فارسی را درک کند مگر آنکه مدت زیادی در همان جامعه مانده و به صورت تجربی یاد بگیرد) که این برای یک زبان ضعف نسبتا بزرگی است.

-جملات عربی ۸ تا ۹٪ ابهام تولید می کنند.
- معکوس پذیری(ترجمه ی کامپیوتری) کلیه ی زبانها به جز زبانهای عربی و فارسی امکان پذیر بوده و برای عربی خطای موردی ۴۵٪ و برای فارسی ۱۰۰٪ است. یعنی زبان فارسی را نمی توان با فرمولهای زبان شناسی به زبان دیگری تبدیل کرد.
زبان ترکی را شاهکار زبان معرفی کرده اند که برای ساخت آن از فرمولهای بسیار پیچیده ای استفاده شده است. هم اینک زبان ترکی در بیشتر پروژه های بین المللی جا باز کرده است. به مطالب زیر که برگرفته از مجله ی New scienceچاپ آمریکا و مجله ی International Languagesچاپ آلمان است، توجه نمایید:
- کلیه ی ماهواره های هواشناسی و نظامی اطلاعات خود را به زبانهای انگلیسی، فرانسوی و ترکی به پایگاههای زمینی ارسال می کنند.
- پیچیده ترین سیستم عامل کامپیوتری os۲/۸و معمولی ترین windows زبان ترکی را به عنوان استاندارد پایه ی فنوتیکی قرار داده اند.
- کلیه ی اطلاعات ارسالی از رادارهای جهان به ۳ زبان انگلیسی، فرانسوی و ترکی علایم پخش می کنند.
- کلیه ی سیستم های ایونیکی و الکترونیکی هواپیماهای تجاری از سال ۱۹۹۶ به ۳ زبان انگلیسی، فرانسوی و ترکی در کارخانه ی بوئینگ آمریکا مجهز می شوند.
- کلیه ی سیستم ها و سامانه های جنگنده ی قرن ۲۱ "جی- اس- اف" که به تعداد هفت هزار فروند در حال تولید است، به ۲ زبان انگلیسی و ترکی طراحی شده اند.

همه ی این مطالب نشان دهنده ی استاندارد بودن و بین المللی شدن و اهمیت ژئوپولیتیکی زبان ترکی است. متاسفانه زبان رسمی ما(فارسی) از هیچ قاعده ی فنولوجیکال نیز پیروی نمی کند و دارای ساختار تک دینامیکی است. اما زبان ترکی با در نظر گرفتن تمام وجوه به عنوان سومین زبان زنده ی دنیا شناخته شده است، طی یک دستورالعمل اجرایی در تاریخ مه ۱۹۹۲ رسما از طریق همین موسسات به سازمان بین المللی یونسکو اعلام شده که زبان ترکی در کلیه ی دانشگاهها و دبیرستانهای اروپا و آمریکا جزو درسهای رسمی شود و این مسئله هم اکنون در کلیه ی دانشگاههای اروپا و دانشگاههای مطرح آمریکا اجرا شده و دومین زبانی است که در حال تهیه ی تافل مهندسی دانشگاهی برای آن هستند. اما زبان فارسی رتبه ی ۲۶۱ را به خود اختصاص داده است آن هم نه به عنوان زبان، بلکه به عنوان لهجه که این زبان را با ساختاری که بتوان جمله سازی مفهومی ایجاد کند، شناخته اندو و اگر روی این مسئله کار جدی نشود، در یادگیری مثلا زبان انگلیسی، ترکی یا فرانسوی مشکل عمده ای ایجاد کرده و می کند و می بینیم که فارسی زبانان برای یادگیری زبان انگلیسی با مشکل عمده ای مواجه هستند، ولی ترک زبانان با مشکل یادگیری و تلفظ مواجه نیستند. این مسئله به رفتارهای مغز انسان برمی گردد که خود دارای بحثهای دامنه داری است و اینکه بسیاری از جملات فارسی بر اساس عادت شکل گرفته اند نه براساس فرمول ساخت و با این وضعیت فرمول پذیری آن امکان ندارد.

@rashtturkleri

شعریمیز
Şiirimiz
Şeirimiz

رقیه هاشم زاده (صنم)دن اوچ شعر

جننته قالسین -



آرخانا باخمادان چکیب گئدیرسن
دؤنگه سنی دؤنور، سن ده دؤنگه نی
بیر منم دالینجا باخان بیرده من
دؤنگه دؤنگه، منده،ایتیرم سنی

خییاوان خییاوان سانسور اولورام
بیر قیز اوره گیمه فیرتینا سالیر
بیردلی یارادیر،منده کی دیرام
بیر قیز قاچاقچی دان سییانور آلیر

شکلین تئلفونومون ائکرانچاسیندا
اود وورورگؤزومه،باخ، سرین سرین
بئینیمین گون دوغان،بوش تئراسیندا
پاپالان اویناییر خاطیره لرین

حایات نه یه یارار سنسیزلیگیمده؟
سئودان ذرره ذرره منی یاخاجاق
ویترینلر اؤنوندن هر کئچدیگیمده
ایکس لارج گئییم لر منه باخاجاق

من سنی اؤزومه تانری بیلردیم
دئمک تانریلاردا آتارمیش قولون
کؤنلومو گئتدیگین یوللارا سردیم
گئت هارا گئتسن آچیق اولسون یولون

مومیالی جسه ده من بنزه یه جم
تاریخه کئچه جم گونون بیرینده
باخیب یوللاریناشئعیر دییه جم
سسیم قوجالاجاق،تئل سیم لرینده

دالینجا آغلاییب چاغلامیرام هئچ
بوتون موتلولوقلارگئت سنین اولسون
قیل کؤرپودن نیسه بیراز یاواش کئچ
قوی باری سئوگیمیز جننته قالسین

کوسوب اوزاقلاشاجاغام

یالوارسادا،من ایلگیمی
کسیب اوزاقلاشاجاغام
ایت پیشیکدن کوسن کیمی
کوسوب اوزاقلاشاجاغام

پیتلاشیق پؤهره دونیادان
کؤکومه دهره دونیادان
جیر_جیرا جهره دونیادان
سوسوب اوزاقلاشاجاغام

بوش قویوبدور کوره ییمی
زهره له ییب چؤره ییمی
چوخ بولاسا اوره ییمی
قوسوب اوزاقلاشاجاغام

بو گودازدان او گودازا
سونو چاتسا دا آچمازا
آیاغیمی بیردن گازا
باسیب اوزاقلاشاجاغام

اؤزومده بیلمیرم هارا
آوارادان دا آوارا
تانرینی ایچیمده دارا
آسیب اوزاقلاشاجاغام

آغری حله

چوخ آغرییسان اوره ییم
سس ائله مه آغری حله
خبر گئتمه سین آناما
قان اولماسین باغری حله
آغری آغری آغری حله

آغری اویناداجاق سنی
چئینه ییب داداجاق سنی
بلکه اوجالداجاق سنی
آدین قویما اوغرو حله
آغری آغری آغری حله

سن آغریدان دوشمه ساقین
قویما زویروشه آیاغین
چوخ یالانین سونو یقین
اولاجاقدی دوغرو.....حله
آغری آغری آغری حله





محمد علیجعفری ایله سویله شی
دانیشیق آپاران : علی طالبی

من بیر ایل اولار کی سانال دونیاسیندا سیزدن و بیر نئچه باشقالاریندان اوچلوک قالیبیندا شعرلر اوخویورام آنجاق بو قالیبین هاردان گلمه سی حاخدا و نئجه یازیلماسی حاخدا بیزه دانیشین اونجه دن اوزونو اوخوجولاریمیزا تانیشلیق وئرین محمد علیجعفری۱۳۶۹ -جو ایلین شهریور آیینین ۳۱-ده خیاوا (مشکین شهر) تابع اولان صاحبدیوان کندینده آنادان اولموشام.

کامپیوتر لیسانسی واریمدی و ایندی تهراندا یاشاییرام سه‌گانی آدلی قالیب رسمیت‌له ۱۳۸۹ گونش ایلین‌ده خردادین ۹-وندا دوقتور علیرضا فولادی جنابلارینین واسیطه‌سی ایله سانال دونیادا اورتایا قویولموشدور و بو گونه قدر چوخلو شاعیرلر طرفیندن ماراقلا قارشیلانمیشدیر.

سه‌گانی اوچ سطیرلی بیر شعر قالیبی‌دیر کی تامام بیر شعر اولاراق(بسته) سونوندادا بیر سارسینتی بوراخیب توکه‌نیر(کوبشی) بو قالیب اوچ قولدا (کلاسیک، نیمایی و سپید) یازیلیر و هر اوچونده‌ده بئش چئشید قافیه فورماسیندان یارارلانا بیلیر.

سه‌گانی اشراقی حیکمته دایاناراق، عینیت‌دن ذهنیته و ذهنیت‌دن عینیته حرکت‌ده‌دیر و ۷ اصلدن یارارلانیب هم غناسینا آرتیریر هم‌ده سونونجو سارسینتیا وارماغا یولونو هامارلاییر . البته سه‌گانی قالیبینی آرتیقراق تانیماق ایسته‌ین‌لری ارجاع ائدیرم (بوطیقای سه‌گانی و مسائل آن) کیتابینا کی دوقتور فولادی جنابلارینین قلمی ایله یازیلمیشدیر.

۹۴-اونجو گونش ایلین‌ده بیر بیتیک پکیجی نشر اولونموشدور سه‌گانی حاقدا:

-بوطیقای سه‌گانی و مسائل آن

-زیر چترم باران؛ علیرضا فولادی جنابلاریندان ۱۱۱ سه‌گانی

-صدای تازه؛کلاسیک و نیمایی سه‌گانی‌لر آنتولوژی‌سی و ۳ بیتیک داها سه‌گانی یازارلاریندان.

یاخین گله‌جکده ایسه ۱۵ بیتیک داها علیرضا فولادی و باشقا سه‌گانی‌چی‌لردن ایشیق اوزو گوءره‌جک‌دیر.

بئله دوشونورم کی علیرضا فولادی فارسجا بیر یازاردی . سه گانی قالیبینده تورکجه ده یازارلار وارمی ؟ بو آرادا تورکجه سه‌گانی(اوچلوک) یازماق ایسته‌ین‌لرده اولوب.

اوجمله‌دن بهزاد گرانمایه- علیرضا رضایی و من و ...آنجاق تورکجه‌ده بیزیم بوءیوک فلسفه‌لر داشیان، یوکسک حیکمتلی بایاتی قیسالیقدا قالیبیمیز وار کی کوءکو ائلین فولکلوروندادیر، او اوزدن سه‌گانی بلکه‌ده بیزلره اوقدر ماراقلی اولمایاجاق و نئچه نئچه اوچلوک یازاری‌نین الینین سویوماغی و یاری یولدا اوچلوک یازماغی ترک ائدنلری بونا شاهید چکسم یئرسیز دئییل بلکه‌ده.

بایاتی یئرلی کوءکلو ائللی آرخالی اولدوغونا گوءره اوچلوک ایله بیر ترەزیه قویمالی قالیب دئییل اصلینده آنجاق بونلارا باخمایاراق اوچلوکون ده چکیجی و ماراقلی اوءزه‌للیک‌لری واردیر:

-موجز

-چئشیدلی فورمالار(ائلاستیک)

-بو زامانا اویغون و باشقا باشقا اوءزه‌للیک‌لر کی دئمک اولار بایاتی ایله اورتاق‌دیرلار.

تشکرلر جناب علی جعفری ایندیسه سیزدن بیر نئچه تورکجه اوچلوک لر اوخوجولاریمیزا تقدیم ائدیریک.

اؤز الیم‌له اؤلکه‌م
قانا باتماقدایدی،
سیپر اولدو کؤلگه‌م .

آرتیق بو قلبیمه،
قان یوخ قادان یاغیر؛
سئومک یامان آغیر.

یوللاردا قالدی ایز؛
گئتدیکسه ده قوپوب
بیزدن قالیبدی بیز.

قلبیمده بیر یارا؛
سن—سن و یوخلوغون،
وارکن سویوخلوغون.

تیک تاک و بیر ساعات
ایل آی و بیر عؤمور
اوچلوکجه‌دیر عؤمور

دئییله‌سی اوچ هیجا،
او هر نه‌دن بؤیوکدو؛
سئویرم» بیر اوچلوکدو،

باشینا دولانیرام؛
آنلامسیزدی بو سونسوز
دونیا الکترونسوز.

قوش اول قانادین اولسون،
یوخ‌سا اوچوش هوسین،

گویدور بیله قفسین.

گونش یئنینجه،
بوی آتیر کوءلگه؛
کوءلگه‌لرین ان اوجاسی‌دیر دئمک گئجه.

اوره‌ییم داش اولسادا؛
ایسته‌ییرسم داشی سویا چئویرم،
بیر آز آرتیق سئویرم.

بوردا بیر گونو قارا،
گئجه گلنده دئییر،
گون آیدین آغریلارا.

آنام یالان دئییردی؛
آلینیندا قوجالیق ایزی دئییل،
نئچه سطیر شعیردی.

چین دوواری اولسا بیله سینیرلار،
سئوگی آدی گلنده،
سینیرلار.

آدی عئینیمی آچیر؛
ائشیدیرکن دونوخوب دایانسام‌دا
هله دوداغیم قاچیر.

گئتمه‌یه آجیخیرسان؛
اونجه "اوره‌یین گئدیر"
سونرا هر نه‌یین گئدیر.

آه! باغریما باسدیقجا،
سونوندا ان سئودییییم،
آدام اولدو یاستیقجا.

قوشدان چوخ داشدیر؛
اوچماق اوچون قورو هوس وار؛
ایشیمیز یاشدیر.

بدنیمیزین هر یئری،
اوءلندن سونرا داش اولور؛
یالنیز اوره‌ک دیری دیری.

گلمزیسن قار یاغار؛
دوشوندوم گوءزله‌مک‌دن،
گوز "قان"، گوی "قار" آغلایار.

کولک‌ده سس واردی؛
ایللر اوءنجه ظولمه قیشقیریبلار،
بو سس اونون آردی.

آسمان با دل تنگم گریان ؛
روی چترم باران ؛
زیر چترم باران.

هِی رفت و هِی برگشت؛
من چوبِ عاشق بودم، او اَرّه؛
هی رفت و هی برگشت.
احسان پرسا

گاه می‌آمد و گاه می‌رفت؛
خوب شد نیست!
روی اعصاب من راه می‌رفت.
صفیه قومنجانی

می‌شود یک پاسخِ دندان‌شکن
در سکوتِ هسته بود؛
گاه باید پسته‌ی لب‌بسته بود .
امیر باقری

مهناز صابونی



بو قورخولو بوغانیقلاردا من قالان دئییلم
و عؤمروم اوسته پاییز کؤکلی یم سولان دئییلم
چیچک له ال – اله وئرمیش گونش یولون گزیرم
و دوغرو سال سحرم چن کیمی یالان دئییلم
اگر منیم اته ییمدن گولو داغیتدین سا
دومان قاتیب باشیمی گؤزلری دولان دئییلم
سؤینج له دولودور کؤنلومون ائوی _ ائشیگی
اؤترگی یول – یولاق اوستونده من تالان دئییلم
شیرین یوخو تاپیرام من یازین آدی له بوگون
دیلیم اگر آجی دیرسا اؤزوم ایلان دئییلم
پاییز گؤزومده یاغیر، ایسلانیر ترانه لریم
کامانچا تک سؤزومو _ سیرریمی چالان دئییلم
یازیر _ پوزور منی عشقین قلم، کاغیذ باراتی
یانیقلی سؤزلری بیر _ بیر ساتیب آلان دئییلم
نفس چکیر اوره ییمده رومانتیک اوزلو شئعیر
من "آیتای" ام غزلین تئللرین یولان دئییلم.

دئییه رک

من‌ده بیر قوش یووالانماق‌دادی تبریز دئیه‌رک
من‌ده بیر قوش یووالانماق‌دادی تبریز دئیه‌رک
دامغالار ایچره بوتون وارلیغا یالقیز دئیه‌رک
قورو گؤل‌دن چایا اوچماق‌دادی سون دویغولاری
آجی دردین بو غریب اؤلکه‌ده سس‌سیز دئیه‌رک
و سوکوت تورمه‌له‌ییب گوزگو تک آیدین دیلی‌نی
نیسگیل ایله قَهَرین هر گئجه گوندوز دئیه‌رک
اویونور قوچ نبی، ستار خانا مشروطه‌چی تک
تاریخین چیگنینه گؤرکم‌لی مین اولدوز دئیه‌رک
داریخیر، چیپچالاییر هئی اؤزونو دام_ دووارا
أرک ادیب حسرتی‌نی "أرگینه " سیز _ سیزدئیه‌رک
ائل گؤلونده اوتوروب اورمویا دیز چؤکمه‌ده دیر
گؤز یاشین آخماسینی دوزلاغی‌نا ایز دئیه‌رک
گؤی مچیددن اوجالیر آخ واییمیز عئینالی‌یا
چن ده، چووغون‌دا ایترکن سونا ، کهریز دئیه‌رک
تبریزین بیتگی‌لرین قیرماسین "آیتای" بو قدر
باسیریق آغریمیز اوسته نانا(نعناع)، یارپیز دئیه‌رک.

.....
سنین گؤزلریندن
یاشام قوخویور
تانری ایلقاری
"ن والقلم " سوزولور
شئعیر قوینونا.
ماهنیلاردا سئوگی یارانیر الیندن
.یالنیز سئوگی.
موحاریبه مئیدانین دا
کلاشینکف لار یئرینه
وسازلارینی
عسگرلرین باغرینا باسیر
"جنگی کور اوغلو" یئرینه
" باش ساری تئل ."
.....
یئنه تانریم اوره ییندن منه ایلهام چیله ییر
سینه مین اوستونه یاز باغچالارین سیلکه له ییر
جوم _ جولوق ایسلانیرام دویغولو سوزجوک لرایله

سؤز سوزولدیکجه دیله باشقا بیر عالم دیله ییر
دایانیب هر گئجه گوندوز دونوخور گؤزلریمه
سونرا سئوگی له، شئعیر کؤینه ییمی دویمه له ییر
گؤینه ییر منده کی نیسگیل یارانین کؤزمه لری
قوجاغیمدا یئنی دن کؤرپه دیلک لر، مله ییر
ایلمک _ ایلمک توخویور سئودا قیزی یاددداشیمی
اینجی بارماقلاریما جانلی غزل پیلله له ییر
"آیتای " ام من گونشه باغلی سوکوت چیلغینی یام
آنامین خوش دیلی دیر کی منی آدلیم ائله ییر.

سفیر صلح

مظاهر
طهماسب



ادبیات شفاهی خلق آذربایجان (شفاهی خلق ادبیاتی -آشیق ادبیاتی) ریشه در تاریخ باستان دارد دده قورقود از ایل بایات در عصر ششم ساز (قوپوز) به دست گرفته و سیاح و پیر ایلات بود و مورد احترام همه بود هر آنچه می گفت می شد . دده قورقود به تبع بندگی خالصانه ی خود در پیش گاه خداوند از نعمت الهام حقایق که از طرف ذات ابدی بر وی الهام می شد بر خوردار گشته وتوانسته بود به درک علم ماوراء طبیعت نیز دست پیدا کند. همیشه در موقع به دست گرفتن سازش (قوپوز) و نواختن آن پیام عدل و حقیقت و صلح و دوستی و عدالتخواهی موج می زد. به دلیران و جوانمردان سرزمین نام نیکو داده و شهرت می بخشید و با سخنان سحر آمیزش همه را مفتون خود می کرد و بزرگان و سیاستمداران را با اشعار والح مند خود نصیحت می کرد .

در آیین اوزان دده بزرگترین و معنوی ترین لقبی است که به هنرمندانی که شخصیت ولایی و پیغمبر گونه ای داشتند اعطاء می شد شخصیت های ایلات اوغوز این نام مقدس را شایسته دده قورقود دانستند و این نام مقدس در اعصار مختلف در بین قبایل ترک و توران بوده که هر هنرمند بزرگوار با داشتن این القاب به نوبه ی خود در ترویج صلح و دوستی اقدام کرده اند که سر آمد آنها دده قربانی می باشد که در تاریخ شفاهی آذربایجان سفیر صلح لقب گرفته است و دیوانش کاملاً کتابت یافته است .

این شاعر پر آوازه که مورد احترام همگان بود در قرن شانزدهم یعنی همزمان با شاه اسماعیل خطائ می زیسته و شیفته ی امام همام حضرت علی (ع) و امامان معصوم بوده و مروج دین مبین اسلام و عرفان بوده است و معارف اسلام و مذهب تشیع در اشعار وی بصورت کامل بازتاب یافته است و همیشه در گسترش ادبیات آشیقی سعی وافر داشت و شاگردان زیادی تربیت کرده بود که از او دانش و نواختن ساز (قوپوز) را یاد می گرفتند و به ایل خود برگشته به ترویج گفته های استاد می پرداختند.

گفته اند که قره وزیر تاب تحمل این شاعر عارف و این هنرمند شهیر قارداغ را نداشت و به بهانه های مختلف و واهی مبادرت به آزار و اذیت وی می نمود و همچنین او را به این متهم می نمود که به شاگردان خود علیه حکومت دسیسه می نمایند. خلاصه از طرف قره وزیر همیشه تحت فشار بود.به دنبال آزار و اذیت قره وزیر، دده قربانی با عریضه ای خود را به حضور شاهنشاه (شاه اسماعیل) می رساند و وقتی به حضور شاه

اسماعیل می رسد نوشته ی خود را تقدیم کرده و این چنین به بیان احوال خود می پردازد.

مورشد کاملیم شیخ اوغلو شاهیم،
بیر عرضیم وار قولوغونا شاه منیم.
عزیز باشینی اچون اوخو یازیمی،
آگاه اول حالیمدان گاه به گاه منیم.

شاعیر اولان درسین آلار پیریندن باش آچمادیم
سیراقیبین سیریندن،
گؤزو باغلی گئچدیم خدافریندن،
اوزوم گولمه،نه آچلماز آه منیم.
قربان دئیر اوتر گونلر گه لر یاز،
گوللرده اوزوشر اوردکی یله قاز
سریم تولی دیر اوزوم پایانداز،
بوندان آرتیق یوخدو متاهیم منیم.

با این شکایت ارادت خود را در وهله ی اول. به شیر یزدان، شاه مردان، حیدر کرار حضرت علی (ع)ابراز میدارد و همچنین ارادت خود را به سلاله شاه اسماعیل صفوی. آن یکّه تاز میدان سیاست و ادبیات نشان می دهد. شاهنشاه پس از شنیدن اشعار دده قربانی به وجد آمده و دستور میدهد تا آشیق قربان را در دربار نگه دارند .

اشعار وی حاوی صلح، دوستی،همبستگی و برادری است. به طوری که اثنای جنگ چالدران آشیق قربانی تلاش زیادی کرد تا بین ترکان عثمانی و صفوی که قدرت زمان خود بودند جنگ صورت نگیرد و صلح برقرار باشد. ولی متاسفانه جنگ شدنی بود. وقتی سپاه قزلباش در محوطه ارک علیشاه تبریز آماده سفر به منطقه چالدران شدند آشیق قربانی روبروی لشگریان و شاهنشاه ایستاده و با شعری این چنین به شاه خطاب می کند و التماس می کند که از جنگ صرف نظر کند و هئیتی را پیش سلطان سلیم جهت مذاکره بفرستد تا بین دو برادران هم دین هم زبان کشت و کشتار نباشد چون این جنگ توطئه و فتنه کافران است (اروپاییان).

یالواریرام شاه خطایی بیر دایان،
غیرت قولو داغ ویقارلی حکمدار.
بو دویوشده شر خیردن باش گه لر،
خالقی قویما آه زارلی حکمدار.
قربانی نی شاهی یادا سالما سا،
نه دئییرم بیر قئیدینه قالماسا،
ای مورشودوم سؤزوم یئرین آلماسا،
قالاجاییق عزادارلی حکمدار.

بعد از تصّرف تبریز به دست سربازان یئنی چری عثمانلی دده قربانی با هئیتی پیش سلطان سلیم می رود و در آنجا شعری به این مضمون می خواند که شما سلطان عثمانی من و شاه خطایی پادشاه من است و ما برادران دینی هستیم و به یک قبله نماز می خوانیم و پیامبر ما حضرت محمد (ص)می باشد و کتاب آسمانی ما قرآن است و این جنگ توطئه انگلیس و اروپاییان است که می خواهند بین مسلمانان برادر کشی باشد تا از این طریق قدرت خود را از دست داده و ضعیف شوند تا آنها بتوانند بر دونیا مسلط شوند. ای سلطان عثمانی ای پادشاه هفت اقلیم اگر به حرف های من گوش ندهی آه و ناله ی زنان و کودکان و پیران مظلوم مسلمان دامن شما را خواهد گرفت .و نصیحت نامه ی معروف خود را چنین می سراید.

سن عثمانلی سلطانیمسان،
خطایی دیر شاهیم منیم .
اگر چیخسان حق سؤزومدن،
توتاجاقدیر آهیم منیم .

بو ایش شیطان شر ایشیدیر،
چوغول کذاب پیشمیشیدیر،
ایکی قارداش دویوشودور،
قارداش پادشاهیم منیم .

قربانی دیر گلن شاهاد،
کند یورد اولور شهر برباد،
بو دویوشدن قازانیر یاد،
ای آرخا پناهیم منیم.
ای قارداش پادشاهیم منیم.

حرف های آشیق قربان قربانی در سلطان سلیم تاثیر عمیق می گذارد و بعد از اندکی تامّل چنین می گوید .

ای اوزان به شاهنشاه تان بگویید بعد از این در میان عثمانلی و عجم (ایران آذربایجان) صلح خواهد بود و ما در عرض چند روز آینده قوشون خود را از تبریر بیرون می کشیم .

دده قربانی از حرفهای امپراطور خشنود شده و با اجازه یاووز سلطان سلیم ساز (قوپوز) بر سینه گرفته و آهنگ عثمانلی دیوانی سی را خلق کرد و شعری با روح صلح و دوستی بر زبان جاری کرد:

ای سلطانیم قبول ائتدین جنگ میدان اولماسین ؛
ایکی قارداش آراسیندا داها بیر قان اولماسین.

گؤتورولسون سد حد لر گه ل گئت اولسون آرادا،
چوغول،کذاب، آرا ووران شر شیطان اولماسین.

بیر ال دکی اولا بیلمز ایکی الین قدرتی،
ایکی دولت بیرلیک ائدین قورویون بو ملتی،
بئله اولسا کرم ائیلر اؤز نوروندان رحمتی،
یوخدان توتوب وار یارادان کیمسه گریان اولماسین.

قربانیم ساز سینمده عالمه جار ائیلرم،
بیر عثمانلی دیوانی سی یارادیب وار ائیلرم،
اوز توتارام پادشاها هر آن دیدار ائیلرم،
ایسترم درگاهیندان جنگ جهان اولماسین .
یعنی:
ای سلطانم قبول کردی جنگ میدان نباشد؛
در میان دو برادر کشت و کشتار نباشد،
مرزها از میان برداشته رفت آمد برقرار،
چغول، کذاب، شر شیطان نباشد.

آشیق قربانی با شعرش حاضرین را حیرت زده کرده و در ادامه خطاب به حاکمان دو طرف می گوید ای دولتمردان اتّحاد مسلمین را به ملّت هدیه کنید تا مردم در آسایش باشند. مطمئن باشید، در چنین حالتی خداوند بزرگ لطف و کرامت و رحمت خویش را بر شما خواهد بخشید.
سالها قبل از حادثه ی چالدران آشیق قربانی در مقاطع مختلف نیز پیام صلح و دوستی بوده و زمانی که شاه اسماعیل قوشون خود را به سمت فرخ یاسار شیروان شاه به حرکت در می آورد باز هم قربانی می خواهد این مسله ایجاد شده با سهولت حل فصل شود ولی زمانی می بیند که کار از کار گذشته و جنگ شدنی است به حضور شاه اسماعیل رفته و چنین می گوید .

قوشونون بوراندا قالماسین قارده،
آراندان کئچنده داغدان کئچنده .
غضبین توتاندا کسیب بیچنده،
گناه سیزی گؤزله آ شاهلار شاهیم .

یازیق شیروانی لار تورا دوشوبلر ؛
آتشه دوشوبلر، قورا دوشوبلر ؛
غّدارلار الیندن گورا دوشبلر،
غم یئمه قربانی قورتارار شاهیم.

دعا می کند و خطاب به شاه و لشگریان می گوید که انشاءا... هیچ وقت روز بد نبینید چه زمانی که از کوهستان می گذرید و چه زمانی که از آران سفر می کنید از خدا می خواهد که هیچ وقت طوفان و دومانی به شما آسیب نرساند و می گوید که وقتی غضبناک شدی و شمشیر کشیدی مواظب بی گناهان و بی کسان باش ای پادشاه من. آشیق قربانی یکی از شاعران پیشتاز در موضوع صلح در تاریخ بشریت می باشد .

و به زبان های عربی و فارسی هم شعر سروده است حتّی در اشعار فارسی و عربی خود به بیان حقیقت پرداخته زبان به سرزنش ظالمان و زورگویان گشوده است.

دده قربانی با اشعار سحر آمیز و افسون گر خود چون خورشیدی تابان از مشرق زمین درخشیده و ندای صلح وی تا ابد خواهد درخشید .

قربانی باید و باید به عنوان شاعر صلح به بشریت شناسانده شود و پیشنهاد می شود هئیکل (مجسمه) وی بر میدان و یا محل عمومی به



عنوان جارچی صلح و نماد شاعر اخلاق و اجتماع معرفی شود !

اشعار دده قربانی یعنی ترویج صلح یعنی مخالفت با ترور یعنی دوری از جنگ خونریزی و حمایت از اشعار وی یعنی توسعه شکوفایی، کمال گرایی یعنی توسعه ی عدل و عدالت ...

سولماز محمد رضایی



۱

یاز!سولارین سسیله باشلاسا دا
کاغیذ اوستونده آخاراق
کولکلره دؤنوشور...

۲

کوچه–بازاردان چیخمیر
شئعیرلریم
چیچک ساتیر دؤرد یولوندا
یاشیل
قیرمیزی
گولوش ساتیر.
یئددی یاشلی بیر قیز اولوب
آرزولارین بیر–بیر آسیر...
کوچه–بازاردان حسرت یاغیر!

۳

بئینیمده سوی قیریم وار
اود سالیب قیریر
سسینی
آدینی...
باغیشلا جانیم
سن بیر قوش ایدینمی؟
یوخسا کپنک.

اوچارکن بیر دفعه!
اوف
اونوتدوم
من بیر بؤجه یم
قاپ–قارا و زنگی
اوچارکن بیلمیرم کپنک اولوم
یوخسا دا کی قوش!
بلکه ده بیر سس یا دا کی آد اولام
بیر سسسیز آد
بیر آدسیز سس!
قیریب داغیدام
بیر میکروب کیمی...
بیر اینسان کیمی...
اوف
باغیشلا
سیز نه ایدینیز؟!



رامین جهانگیر زاد

هبیر آز سانجی

بیر آز قارانلیق
بیر آز ایشیق
بیر آز داریخماق
بیر آز اؤلوم
نه ده لذتلی آنلاردی بونلاری یاشاماق
گؤزلریمده کی قاریشقالار
گؤزلریمی اویورلار
شکر یوخ!
قند یوخ!
آجی دیر، زهر تولوغودور اوتاغیم!
باشیم یوخ!

بیر آز مایماقلیق
بیر آز اویانلیق
بیر آز بویانلیق
قارغالار دنیزی اوغورلاییبلار
اوره یین بالیقدیر
سینه ندن چؤله آتیلسا
اؤلر
یوخ اؤلمز
بیر ایستکان دولو دنیز وار منده جانیم
دالغاسی یوخ
ساحیلی یوخ
قومساقلیق؟!!
یوخ، یوخدور
بیر آز ایچینده بالیق قولاغی
و بیریسینین قاییرما دیشلری
دنیز ده گولمه لی دیر سئوگیلیم
سنه بیر آز دالغا
بیر آز دا یئر بادامی تاپارام
قارا بوینوزلو کئچی لر
صاباح گونشی اوغورلایاندا
بیر اتک ده اولدوز دریب گتیره رم
ایسته میرسن؟!!
یاخشی
سنه چیپس آلارام
دیشلرینه سالیب خیرچیلداداندا
منیم نئجه سینماغیمین سسینی ائشیدرسن
ایندی گل ساچلاریندان بیر کندیر جورلاییم
نئینیرم؟!!
هئچ!
گؤیه توللاییب بوینوزلو آتلاری توتاجام
چاپ ها چاپ
داققیری دوققورو
گؤبلری چاپاجام

یوخ !
گؤیون صاحیبی وار
منی قویماز ایته له یر
دوشرم یئره قوموجوم باتار
یاخشیسی اودور کی
یاخامی رویالاریمین الیندن قورتاریم
سن دوغوردان گؤزلسن
منه درد
منه آغری
منه سانجی وئریرسن
بیر آز قارانلیق
بیر آز ایشیق
بیر آز داریخماق
الیمی قارنیما توتورام
دییه سن منی بوغاز ائله دین سئوگیلیم
بیر آز درد
بیر آز آغری
بیر آز سانجی
چیغیریرام
باغیریرام
یئنی دن درد چکمک اوچون
یئنی دن اؤزومو دوغورام

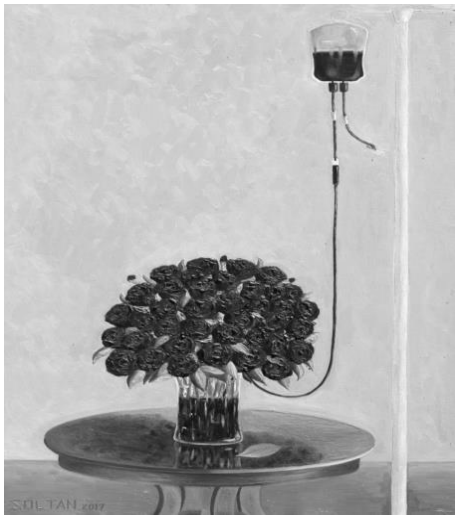

شبنم توحیدی (تانسو خیاوی)



نه زامان بیزلر اؤزوموز اوچون یاشامالییق...؟
من سنه گؤره
سن منه گؤره
او بیزه گؤره
بیز سیزه گؤره
سیز اونلارا گؤره
اونلار کیمه گؤره...؟

نه زامان قورتاراجاق بو آجی اویون؟
نه زامان من اؤزوم اوچون یاشایاجام؟
نه زامان سن اؤزون اوچون یاشایاجاقسان؟
نه زامان بیز اؤزوموز اوچون یاشایاجاییق؟
بیزیم بدبختچیلیگیمیز ایلیشگی لرده قورخاق
اولدوقیمیزدیر !...

دانیشماقدان!
اؤزوموز اولماقدان!
اونون ایسته دیگی اولوب و اؤزوموزو
اونودوروق...
یاواش _ یاواش منلیگیمیزدن هئچ بیر شئی قالمیر!

قیریلمیش بیر ایلیشگی کی قورخوسو ، اونو
ایتیرمک، گؤز داغی وئرمه لری، تسللی وئرمه
سیندن چوخ اولور!...

بیز سالللانیریق هر ایپدن
کی یانلیز قالمایاق
کی بیری اولسون
حتی نئچه گون بیزیم آرامیزدا
گئجه ن خئییر ، گونون آیدین دئسین!...

اؤز گووه_نیمیزی دوشونمه دیک
اؤز حورمتیمیزی قورومادیق
اؤزوموزو هئچه سایدیق
و
بو یوخ اولمانین آدینی سئوگی قویدوق...
بیلمه دیک سئوگی
گلمک دیر _ قالماق اوچون
نه
یوخ اولماق اوچون!...

.....

من بو گونومه کی سن یوخسان
اوزگون دئییلم!
قیریخ یاشیم سووشدوغو اوچون اوزگونم...
او یئرده کی بیر شعیر، بیر ماهنی بهانه_سیله
گؤنلومدن گئچیرسن؛
و من
هئچ دوغولمامیش قیزیما گولومسه ییرم
من آجیلارلا دولو او گولومسه_مه_یه
اوزگونمممممم...

.....

سئوگی

یانیندا اولانی سئومک دئییل
اوزاقدا اولانی یانیندا
حیس ائتمک_دیر
اوزاقلیقلار سئونلر اوچون
اؤنمسیز دیر...

چونکو دوغرو سئوگی نی آنلایانا
تک دویغو
اؤزله مکدیر

.....

بیر درین یوخو

یاپیشیب آپاریر منی اوزاقا
هر نه دیر
من بونا اینانمیشام
ایکیمیزده گئجه لر سنه...
چاتیریق جاانیم....

.....

آنلامسیز بیر فیرتینا
باشلاندی حایاتیمدا...
ساورولدوم
یورولماق بیلمه دیم...
آغلادیم دایانمادان
اومودسیز
صاباحلارا...

علی طالبی

یاس گورونور



بو کوچه ده کیم اولوبدو
بئله آغیر یاس گورونور
بو کوچه یله خئییر شرم
بوردا نئچه دوس گورونور

قاپیلاری اولوب سمه
بللیدیر باتیب سیتمه
آی دوداغیم گولومسه مه
سوس آماندی سوس ، گورونور

مات مهتل دایانمیشام
حیرت ایچره بویانمیشام

یاسامی من یوبانمیشام
هامی منله کوس گورونور

کوچه خسته ، کوچه مریض
بو کوچه نین یئرین سریز
گوزلریم ده گئن کوچه میز
داریقسال قفس گورونور

اولوم ایله اولوبدو تن
بیلینمیرده نییه ندن
بئله گئتسه عومروموزدن
بیر ایکی نفس گورونور
.....

اوزومو من سنه سئودیرنمه دیم

جامالین قارشیندا ایییلمیشم من
سئوگینه دیلنچی ساییلمیشام من
بلکه ده سئومه لی دئییلمیشم من
اؤزومو من سنه سئودیرنمه دیم

قاینار بولاق کیمی قاینادیم دولدوم
یارپاق یارپاق سنین گؤزونده سولدوم
کوچه زده قوروموش بیر چینار اولدوم

اؤزومو من سنه سئودیرنمه دیم

هر زامان ایسته ییم مندن گئنده دیر
بو ایپین جوت اوجو ایندی سنده دیر
نه ییلیم بلکه ده گوناه منده دیر
اؤزومو من سنه سئودیرنمه دیم

بیر دوه یوکونو چکدیم بئلیمده
دلی عنوانینی آلدیم ائلیمده
توک نه دئمک زمی بیتدی دیلیمده
اؤزومو من سنه سئودیرنمه دیم

هه ائله منده دیر ، منده دیر گوناه
تپه دن دیرناغا بورونموشم آه ه ه
سئودیرمک نه قدر چتینمیش آللاه
اؤزومو من اونا سئودیرنمه دیم.
.....

شعر توکولور

منی شاعیر چاغیران قیز
گؤزلریندن شعر توکولور
اینجه – اینجه دانیشاندا
سؤزلریندن شعر توکولور
دویمامیشدیم سنی بئله
گتیردین قلمی دیله
گؤرمورسنمی گیله گیله
اوزلریندن شعر توکولور ؟
.....
ایلهام آللام یاشین داندا
پاییزیندان قیشین داندا
کیرپیگین دن قاشین دان دا
نازلاریندان شعر توکولور

نه سؤزون وار منه یئتیر
سنله زامان جنت اؤتور
آستا آستا قدم گوتور
ایزلریندن شعر توکولور

سارای محمد رضایی بیر اویکو و بیر شعیر



ساعتا باخیرام، ۹ دو، یاتاق پالتارلاری اینیمده، اوتاقدان چیخیب، حالداکی سریلمیش یئرلره گؤز گزدیریرم، اوغلانلار صوبح تئزدن آتالاریلا دوکانا گئدیبلر ، یئرلری ییغیشدیرماغا باشلاییرام، ایچه رییه شاخان گون گؤزله ریمی قاماشدیریر ، قیزیم هله اوتاقدا یاتاقیندا،گرنه شیب آییلماق بیلمیر، ساریشین

ساچلاری ایچه رییه شاخان ایشیقدا یاییلیر، مطبخده دویو آریتلاییب، بؤیوک اوغلومو گؤزله ییرم، اونون بیر الینده قیرمیزی قابدا قایماق، بیر الینده ایسه اوچ اوزون سنگک مطبخه گیریب اونلاری سریلمیش سوفریه قویور، دویونون سینیسینی کابینئتین اوستونه قویوب، تزه دم چای تؤکورم، اوغلوم شکر قابی الینده منی گؤزله ییر، قایماقلا شیرین چایی یئییب آیاغا قالخیر ، کابینئتین اوستونده کی دویونون سینیسین الیمه آلیب اونو آریتلاییب یئکه بیر قابلامادا ایسلادیرام زیای گیرندن اوغلانلاریم آتالاریلا دوکاندا ایشلمیه باشلاییبلار، مطبخدکی صندلین اوستونده اوتوروب، چاییمین سویماسینی گؤزله یرکن فیکره گئدیرم

-سنه جئب تئلفونو آلسام گرک گونده سنی گودم اریم دونن گئجه دئمیشدی، من قاشلاریمی چاتیب اونا باخارکن سؤزون هارالاردان سو ایچمه سینی آنلامیشدیم

اریم سؤزو دیَیشمیچین برکدن قاقیلداییب.

-گرک گؤرم نننله نلر دانیشیرسان!

دئمیشدی

مطبخین قیرمیزی موکئتینه باخارکن، دوداقلاریم قاچیر

-ائوده حیرصله ننده قاب قاشیقدا قیرارسان؟!

کئچن آی اعصاب دوکتورو(پئسیخولوق) سورموشدو

- هر نَیه قیشقیر باغیر سالیر آغایئ دوختور

اریم دوکتوره دئمیشدی، لئچه ییمی چنمین اوستونه چکیب بیر آزدا اونو سیخمیشدیم او قدر اورَییم چیرپینیر ، عصبله نیردیم کی سوندا اریم اعصاب دوکتورونه گئتمیی گرکلی سانمیشدی

-بعضا منه بئله گلیر کی بوغولورام، تورکون مثلی نفسیم چیخمیر آغایئ دوختور

دئمیشدیم

بو گون آنام گیله گئده جه یم، بو فیکیرله دیسکینیرم

-بیر آز واختلی ناهاری آسمالییام

اؤز اؤزومه دئییرم

-ساعات نئچدی؟ !

قیزیم گؤزله رین اووا اووا مطبخ قاپیسینین چرچیوه سینده دایانیب سورور

-گئت ال اوزونو یو، عینکینی وور گل سوفرا باشینا

دئییب:

-گؤزلرینی ائله بیل تیغییله دلیبلر، نقدر بیبیله رینه اوخشاییر بو قیز

میزیلدانیرام

ساریشین قیز، ایستیده بولوزونون اوستوندن بیر جیلیقده گئییب، سینه سی دیرچه لیب آنجاق بو حاقدا قیزیملا دانیشماقدان چکینیرم

- بو گونلرده صادیق منی بازارا آپارسا گرک بیر آز قیزا آلت پالتاری آلام، دای بؤیویور

گئنه فیکیره دالیرام

اللریمی بیر بیرینه سورتوب مطبخد ه کی بالاجا باجیلاریمی سوزورم ، آنام قارا سولقون لئچه ییننی دالدان سیخیر، منده الیمی چنمه چکیب، لئچه ییم چنمی دوتماغیندان راحتلانیرام

- آذانا آز قالیر؟ !

دهلیزد ه کی بؤیوک ننم سورور

- وورون اردبیل کانالینا

دئییر سونرا یاشماغینی وئریب ، گؤزله رینی دیکیر بالاجا تیلویزیونا

- نَیه یاشماق وئریرسن آی آرواد؟!

آنام سورور

- بالا به سئید دانیشیر آخی
بیر آز گولومسه ییرم
- ننه حاماما گئتسن سالیم
دئییرم
-یوخ بالا، گلن هفته کئچیردرسن
دئییر
بالاجا باجیم قیزیملا حیطده ائوجیک اوینایییرلار، مطبخد ه کی ایکی باجیمدا دفتر کیتابلاری قاباقلاریندا گاهدان بیزی سوزوب، گاهدا دوداقلارین دبردیب نسه میزیلداییرلار، مطبخین گؤی رنگلی یاریمچیق کاشیلرین یاغ توز بورویوب، ساریا چالیر، آنام ساری چاییننین سویماسینی گؤزله یرکن
- هه، حسنده روقییننی ایسته ییر
یاواشجا قولاغیما پیچیلداییر
-هله اوشاقدی روقییه، تله سیب من کیمی اونودا وئرمه یین قویون درسین اوخوسون قیز
دئییرم
- منده ائله اونو دئدیم امینه
آنامین گؤزلری اؤرتولو چنمه دوشوب
-دئییرسن بیبین اوغلونا دئییم تربیزدن یاخچی بی دوختور تاپسین سنه بالا
بیر آز چاییندان ایچیب
- بیده بالا تئز تئز ماققاشلا توکلری گؤتورمه چوخالار
دئییر
-یوخ صادیق بیلسه منی اؤلدورر ها ماما، بیرینه بیر سؤز دئمه
یاواش یاواش چادرامی بورونوب، بیر آزدان صادیق گلر دئییب، گئتمگه حاضرلانیرام،
قیزیم قول باغلارینی دبردرکن منه ساری گلیر
- بابام هله گلمه ییب؟ !
سورور
-یوخ ایندی گلر دئییب چادرامین اویان بویانینا باخیرام دهلیزده ننم شلته سینی آچیب، نازیک هؤروکله رینی سینه سینین اوستونه آتیر، بؤیرونده کی چلیگی الینه آلیب ، آخسایا آخسایا حیطه ساری گئدرکن
- خینامین واختی کئچیب
دئییر
- گلن سئری گلنده قویارام
قیزیم یئکه بندلی ساعتینا باخیب
-ساعت ۷:۳۰ دی ماما
دئییر
-حتمن دوکاندا ایشی وار ایمیش بئواختا قالیب دئییرم، آنام ائله بیل بوز اوستونده ایله شیب، بیزیم گئتمه ییمیزی گؤزله ییر
آنجاق صادیق چوخ بئواقتا قالیب، هرنه آغلیما گلیر، آرتیق ساعت ۹ ایدی قولومداکی ساعتا باخیب،تعجبله نیرم آخی اریم هئچ واقت گئجه نی آنام گیلده قالماغا،راضیلاشمیردی .او کو قلبی قارالیقدان قویمازدی تک گئدیب،گلم.قوناقلیقلاردا عم اوغلانلاریما قورو بیر سلام وئرم، نییه صادیق هر دفعه کی کیمی گؤی نئیسانییلا بیزی آپارماغا گلمدی؟! بلکده او سؤزو دوزدن دئییب، آخی من او سؤزلری ظارافات بیلیب گولموشدوم
-منه جئب تئلفونو آلماسان آجیغا گئده جم
دئمیشدیم، صادیق ماشیندا گوله گوله
- بیر گئجه ددهن ائوینده قالارسان آغلین باشیناگلر
دئمیشدی
یانی او دوزدن اؤزو قصیدی گلمه ییب؟! قوللاریمی دبردیب ،قولومداکی قیزیل ساعتا دونوخورام، کئچن ایل مشهده گئدنده گؤزوم

بؤیرومده کی قادینین قیزیل ساعتیندا قالمیشدی، صادیق باخیشلاریمی ایزله ییب
-اوندان گؤزلین سنه آلاجام
دئمیشدی
ساعت ۱۰ ایدی، آرتیق هامی بیلیردی کی بیزیم دالیمیزجا گلن اولمییاجاق، آتاملا قارداشیم ایشدن گلمیشدیلر، آنام سوفرانی سالاندا گؤزله ریم قیزیشدی، ۱۵ ایلده ایلک دفعه،بیر کیچیک سؤزون اوستونده صادیق منی آنام گیله بوراخیب، هئچ آرخامجادا گلمه میشدی، شامدا یئیه بیلمه دیم . حیس ائدیردیم معدم بلکده اوریییم سانجیر، آنام مطبخده منله قیزیما یئر سالدی، بوتون گئجه نی گؤزله ریم قارانلیقدا سوزوردو
- اوچ اوغول دوغوب، اونون ائو ائشیک قوروقچوسو اولوب، سوندادا منی بئله بوراخیر صادیقین گؤردویو ایش منی هم گیجلدیردی،همده اورَییمه اود سالیردی، هر نه فیکریمه گلیردی، باشقا بیر قادین وار دییه شوبهه له نیردیم
-من دای سنی چوخ ایسته میرم، بابام آیری ماما آلاجاق منه
قیزیم اوچ دؤرد یاشیندا بو سؤزلری دئمیشدی، صادیق اونا باخیب گولموشدو، اوشاغین بو سؤزو ائله منه آغیر گلمیشدی کی هله ده یادیمدان چیخماییردی، قیزیمین اوزونه یئکه بیر شیللله چکیب
- بو کئچل،گوده ددهنه ائله ردیف دوروبلار قیزلار دئمیشدیم
او گئجه گؤزلریم یوخویا حسرت قالدی صاباح صوبح یئردن دوراندا بدنیم کئی ایدی، البت صادیق بو ایشی قصیدی گؤرموشدو، آنام و قیزلار حالدا سوفرا باشیندا اوتوروب، صوبحانه یئییردیلر، بؤیوک ننم دهلیزده یاتاقیندا ایله شیب، گؤزله رینه سورمه چکیب، دوداقلارین یایمیشدی، ناهار چاغی بؤیوک اوغلوم بیزی آپارماغا گلدی، گؤزلریمدن یاش سوزدو
- ائله هامینین سؤزو اولار قیزیم بؤیوک ننم دئدی، آنام سوسدو، قیزیم گلیب بؤیرومده اوتوردو
- دور داینا ماما
اوغلوم پنجره نین اؤنونده اوتوروب، گؤزلری دولا دولا دئدی
گؤزلریمی قارا چادراملا سیلیب آیاغا قالخدیم، ائوه یئتیشرکن سوسقون باخیشلاریمی ساری، کئچل کیشینین
گؤزلرینه دیکدیم، اونون گؤزلری گولومسه ییردی.

.....

دینجلیر اؤلوم منده!

گیله نار آغاجلاری نین دریسینده
سویورام سنی
دیشلریمین پاسیندان یاییلیرسان
چارمیخا چکیلیر
دارا دورور
اورتا دوغونون قارا قانچیل دوداقلاری
عملیات کئچیرلیمیش بئیینلریمیزین
دامارلاریندا
گیلاس گیلاس یئییه جم سنی
بودانین سالخیم اوزوملرینه
بویلو قالاجاقسان
چیلپاق گؤوده نه
آلوو آلوو،اود چیله نه جک
جیز،جیز ...
جیزدیر عزیزیم!
بوراسی بیزیم اؤلکه
خیر،خیر،خیریلداییر
خریطه لر
درد رقاصه سی!
گولوشلریندن هیجانلانیر
ائرککلیک تانریسی
اؤپوجوکلر اورپنیر سنی!
گیزیلده ییر قولاقلاریندا کی سسلر

پارلاق قاراشینیم
ساریلیق خسته سیسنمی؟!!
من دوز بارداغییام
تورشا شیرین آلچام
بات منده
ایتیل منده
گؤزلری نین تیترک چالینمالارینی.

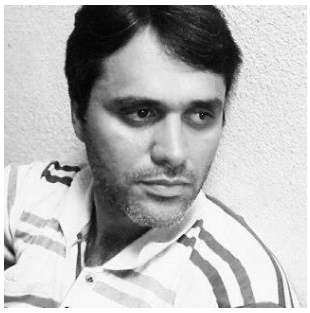

زامان پاشازاده

"چئوریلمه"

سن چئوریلیب اولورسان نس
دامارینا دوشور
سومویونه دوشور
تئللو آ تئللو
تانقو دانسینین آراسیندا بادالاغینا توش گلیرم
داماغینا خوش گلیرم
دوداقلارینین آراسیندان دراکولا قان کولاسی ایچیر
بوینومدان
یولوخورام وامپیرلییینه*
سؤیشیریک بیر–بیریمیزین شاه نس دامارینی امه رک
نسنه یه چئوریله رک.

داشینماز مولک کیمی ییه له نیلیریک
داشینار مال کیمی داشینیریق_
دوشونجه لریمیزدن
یئردن
گؤیدن
یئرله شیریک گؤیده
گؤیله شیریک یئرده.

سؤیشه رک جین آتیندان دوشورسن
لهله یه رک
تؤوشه یه رک
یوموشالیر دامارین
بوشالیر قان تر ایچینده ایچینده کیلر.

من سنی آتاندان آلیرام
قولونو بیلرزیکلرینله
بوینونو بویونباغینلا باغلاییرام
سن منی آنامدان آلیرسان
نیشان اوزویونله نیشانلاییرسان منی
شیفرهله ییرسن
شیلفه له ییرسن.
گله نک گلینلییینی بَیــهنمهین، سن
دَیه نک بَیلییینی گَلینمهین، من
آخیدیریق قیزدیرمامیزین قیرمیزی جیوه سینی
یاشام حرارتینده سوس دایاندیریریق.

پروتئز دیشلریمیزی آلکول دا گولومسه دیریک
داها بیر–بیریمیزه باتمیر وامپیر دیشلریمیز
بیر–بیریمیزی یئگه له ییر* قیریشلاریمیز
بئله جه قوجالیر
سولور
اؤلوروک-
دئسم یالان اولاجاق.
دوغرسو بودور؛
سن قیز
من یالقیز
سن ساغ
من سول
ساغسوللاشمالییییق.
.....

گؤرونتوسو گوزگولرده یانسینمایان بیر اینسان کیمی اؤنونده
دایانمیشام گؤرورسنمی؟

وارلیقلا یوخلوغون قووشاغیندا بوشلوق آچیسیندان سنی
چاغیریرام
ائشیدیرسنمی؟

بیرآن قانادلارینی قاتلا
ثمور دریلی جانتانا قوی
بو آشاغیلاردا بیریسی
سنین دویومونلا وارلیغینی اؤلچور

دویورسانمی؟

آیاغینی چیلپاقجا تورپاغا قوی
بیتگی لرین توخومو ساریلیق آزاریندان چورویه جک
سن یاغماسان!

تانیش اول جانی قارنیندا چورویه ن تورپاقلا،
گؤزلویونون اوستونه قونموش توزلارین آناسیدیر تورپاق
و من
پالچیقدان یوغورولموش بیر جان
بویودلاری بولونمامیش بیر دونیادا یاشاییرام.

هئی...ساچلاری رسساملارین سئحیرلی فیرچاسی
ساچلارینین اوجو ایلا کوکسومو اورپه شدیریب گیزلی
ناخیشلار سایاق منی قاباردı;
اؤیله کی جانیلارین بارماق ایزلری قاباردیلیر نسنه لرین
اوستونده.

بوجان دامغالانمادان
تاپینمایاجاق هئچ بیر تانرییا
دوداقلارینین بویاسینی روحسوز دوداقلاریما گؤچور.

آد وئر یاراتدیغینا
آد وئر
بیر باخیشینلا
داغینیق حوجئیره لری بیر یئره توپلاشان
"وارلیغا."



حسن قبادزاده (آلقان)
"گوزومده بیر اوزون یول چکیر منی"

بیر سؤنمز آلووام خالق اوجاغیندا
نه قده ر دونیا وار یاناجاغام من
کوکره ییب گؤیلره اولدوزلار بویو
قارانلیق گئجه نی داناجاغام من

گوزومده بیر اوزون یول چکیر منی
بیر گون حقیقته قووشام گره ک
چینقیللی داشلارین اوره گین یاریب
داریخمیش گوللّه تک سووشام گره ک

بو یورد ازل گوندن بیزه دوشمه دی
بوردا چؤسکو میخی چالمایاجاغام
آند اولسون بابکین قان بایراقینا
داها بو توپراقدا قالمایاجاغام

آتاما باباما نه وایا قیلدی
منه ده نه وایا قیلا بو توپراق
گؤزومده بیر مانات قارا پول دئییل
داشلاری گؤوهردن اولا بو توپراق

بو یئر ساتقینلارین اوولاغی اولموش
بوردا دوز اینسانلار یاشییا بیلمز
بوردا باغلی قوللار باغلی دیل لرین
چکیب غم شله سین داشییا بیلمز

بوردا آلا قارقا بالا چیخارتماز
بوردا ایت قویونو یاتاخدا یئییر
بوردا باشا چاتماز اوزون آرزولار
بوردا غم گولوشو دوداقدا یئییر

بوردا بیر سرطان سوواشیب بیزیم
سوروب قانیمیزدان سارالدیب سویور
بوردا حاق دانیشان حاققا چاتانماز
سئرچه لر قارتالین گؤزلرین اویور

سنه قوربان اولوم آی آنایوردوم
قفسده ساخلاما بو تایدا منی
هنر گؤیلرینین پارلاق اولدوزو
بختیار سسله ییر اوتایدا منی

دورماییین قارشیمدا چکیلین گئری
ایندیجه اود یاغیب آلوو قوسارام
ائلیمه اوباما خور باخانلارین
یاندیریب چوخاسین داردان آسارام

سؤکوب بو دونیانی یئر کوره سینده
عدالت توخومون اکمه سم اولماز

بو باشسیز کروانین اووسارین دوتوب
آزادلیق یوردونا چکمه سم اولماز

ایندی سؤز عصریدی آتیشمالاردا
سؤزو توپ یئرینه چاخمالییام من
بیر گوجلو سئل اولوب داغی چاخنادیب
جوشغون دنیزلره آخمالییام من.

منه اؤلوم یوخدو دونیالار بویو
آلقانام فکر ائتمه اؤله جیه م من
قوشولوب بوزقوردا قول بویون اولوب
بیر گون قیامته گله جیه م من.

.....

سحر آچاجاق..

داریخما قارتالیم سوسما آماندیر
گونشین قارشیندان دومان قاچاجاق
گئجه نین باغریندا چیر پینان سحر
یئنی دن بیر آیدین ایشیق ساچاجاق

آزادلیق اوغروندا چالیشان انسان
اولدوزو یوخلادار اؤزو یوخولاماز
عدالت بایراغین گؤیه قالدیران
قوللاری یورولماز گؤزلری یوخلاماز

من سنی آتمارام دونیالار بویو
نه قدر جانیمدا جانیم وار منیم
قورقود نوه سی یم بابک اوغلویام
غیرت داماریمدا قانیم وار منیم

کئشگه بیر اورکده مین جانیم اولا
وئره م قارشیندا یولونا قوربان
کسسه لر بابک تک جوت بیله ییمی
دئیه رم قول لاریم قولونا قوربان



حکیمه باباکشی زاده«نغمه»



بوگون یارامدا بیر بالیق چابالاییر!
جانیمدان جان آیریلدیقجا
گؤزلریمده چیرپینیر اؤلوم شؤوگه‌سی
بوغولور
دونور
اؤلور
بوتون قان بالیقلاریم
لاختا_لاختا
نیسگیل تورونا دوشور.
منده بیر دامار یول اوزانیب
نه کئچیرسن
نه چاتیرسان
او یولدا بیر قیز دایانیب
ساغیر_ساغیر
یئتیم_یئتیم
چیییننده بویون آغیرلیغی
گؤزلرینده کؤک سارالیب
آللاهسیز بیر قیز!
دؤیونور ایچینده یوللار
نه کئچیرسن
نه چاتیرسان....

یولونا کسیلیرم
کسیلیر علاجیم
دیندیکجه
آتی باش قایتاریر بو سئوگینین
دیللەنیر،آجیقلانیر
عاغیلیمین پیسدیهلی قیزی
دای ندی آخی‌ی‌ی‌ی‌ی!!!

.....بئنه

باشیمی سؤیکه‌ییرم سول طریفیندن
خیاللاریمین باشی آغرییر دئییرم
قولونو سالیرسان بوینوما
قوینون یارادیر
تانری یارادمایان دونیانی،
یارادیر،یارا،یارا
بئله گئتسه
شاه دامارییندان
پارتلایار دونیا
آلت_اوست اولار
آللاهیمین آللاهلیغی....

یادیمدان چیخمیشدی
بو قبیر بوش ایمیش دئمه!
لعنت او سئوگی یه!
لعنت منه!
.....
آختارساندا کوچه کوچه
قاییتماغا یوخدو یولوم
باغلی یولو دؤنوم نئجه
قاییتماغا یوخدو یولوم

آرامیزا دوشن چنی
یازان یازدی.اونود منی
داریخاجام گولوم سنی
قاییتماغا یوخدو یولوم

سئوگی یه جان وئردیم دییه
لال کفنی گئیه گئیه
باغلی الیم...مین قات جییه
قاییتماغا یوخدو یولوم

یاندیردین سن..من گوناهسیز
سنسیز اولدوم بیر یئتیم قیز
اوتای_ بوتای بیر جیزیق جیز
قاییتماغا یوخدو یولوم

لال اولوبدو نغمه‌لی دیل
گل کؤنلومه یازدیقین سیل

سن سیز کئچیر بیر گون مین ایل
قاییتماغا یوخدو یولوم

بیرداش اولدوم.بیرده قویو
بوش قویودان اومما سویو
سالما داها هایی هویو!!
قاییت ماغا یوخدو یولوم

کارا گلمیر چکیم –بکیم
قوی ایچیمدن یانیم–چکیم
چؤلومده بیر جسد اکیم
قاییتماغا یوخدو یولوم

آنیلارین آللی _شاللی
آللی _گوللو، دیلی باللی
من قالمیشام قالماقاللی
قاییتماغا یوخدو یولوم

فریادلاریم گلیر سسه
قویمور داها دیل قفسه
سس تئللری اسه اسه.....
قاییتماغا یوخدو یولوم

سینه‌مده کی چیچک قاریم
یاز اؤلوموم،قیش مزاریم
داها منی گودمه یاریم
قاییتماغا یوخدو یولوم

بو سئوگینین قاچ_ قورتاری
اولدو بلکه سنه ساری
گولوم گئت سن یاری باری
قاییتماغا یوخدو یولوم
.....

دوداق–دوداق دولو جاملار
گلین کؤچور خیاللاریم
هر سحرلر هر آخشاملار
گلین کؤچور خیاللاریم

قوربان اولوم بو آیاما
کؤچوم کؤچور اؤز رؤیاما

اؤز دونیامدان اؤز دونیاما
گلین کؤچور خیاللاریم

بو دونیانی هئچه ساتدیم
یئنی دونیا من یاراتدیم
اویاق_اویاق یوخو یاتدیم
گلین کؤچور خیاللاریم

جهنمی جننت یوروب
بیر رومانتیک، رئال...قوروب
بیر بئی کیمی اؤلوم دوروب_!
گلین کؤچور خیاللاریم

غم آثاری یوخدو بوردا
آز گؤزللیک چوخدو بوردا
گوزلریمیز توخدو بوردا
گلین کؤچور خیاللاریم!

قویون نیسگیل گؤزدن ایتسین
هرنه ائدیر خیال ائتسین
خئییر دووعا وئرین گئتسین!
گلین کؤچور
خیاللاریم

خدافرین درگیسینین ادبی خبرنگاری علی طالبی ، خیاولی (مشگین) شاعیر و یازارلاریمیزین اثرلرینی بو سایمیزا تقدیم ائتدی.

تشکورلر علی بی



رر آلتای آغ



یورومک(yürümək)

دوغولددوم دومان ایچینده
بلکه بلک دونومو اوشوتدو دومان
اوشویرکن آلنیم گولدو
و تانری گولدورورکن
گولوشومون آدینی شیطان قویدولار
یورودوم من
حالا ایمک له ییرم
بلکه شاعیر اولدوم
الیمده دومان وار
دوماندا روزگار وار
هر طورلی روزگار
یونتمک لازیم
بلکه هامیسنی
یوخ ،اولماز من تانری دئلیلم کی
من یازیغام
من دوماندا کی یولون یولچوسویام
بلکه منده دوغوم هئچ اوخوماز
من ذاتا توره ریم
بلکه گورورم بلودون یولون
یاغمورون یولون
حتی ایچینده کی گولوشونو گونشین
حتی تابوتوما دوشن کولگه سینی گونشین
منی عافف اتت
یوکوم اینسانلیق ،دلی اینسانلیغ
من ایچیمده تورک داشییرام
و آللاها یاخین اولان بیر تورکو
یعنی آللاه دوشونجه سین
تاریخین دوغوم دوشونجه سین
اینانیرام
هرزمان قبول ائدر آللاهلی کلمه نی شعریم
دورمدا قالماز چیلپاق شعریم
شعریمه دوشن شه هریمه دوشر
اینسانلیق شه هرینه ،پیغبرلیق شهرینه
یعنی تورک شه هرینه
بلکه شعریمده بیر گون آلله آدلی بیر شهر دوزلدی

Xudafərin

Türkcə - Farsca

MAY- HAZİRAN-2018 – İL 15- SAY 163-ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ

telegram.me@XUDAFERIN

WWW.KHUDAFARIN.IR

SƏFİƏDDİN URMƏVİ

